

GOVERNMENT OF INDIA

ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF INDIA

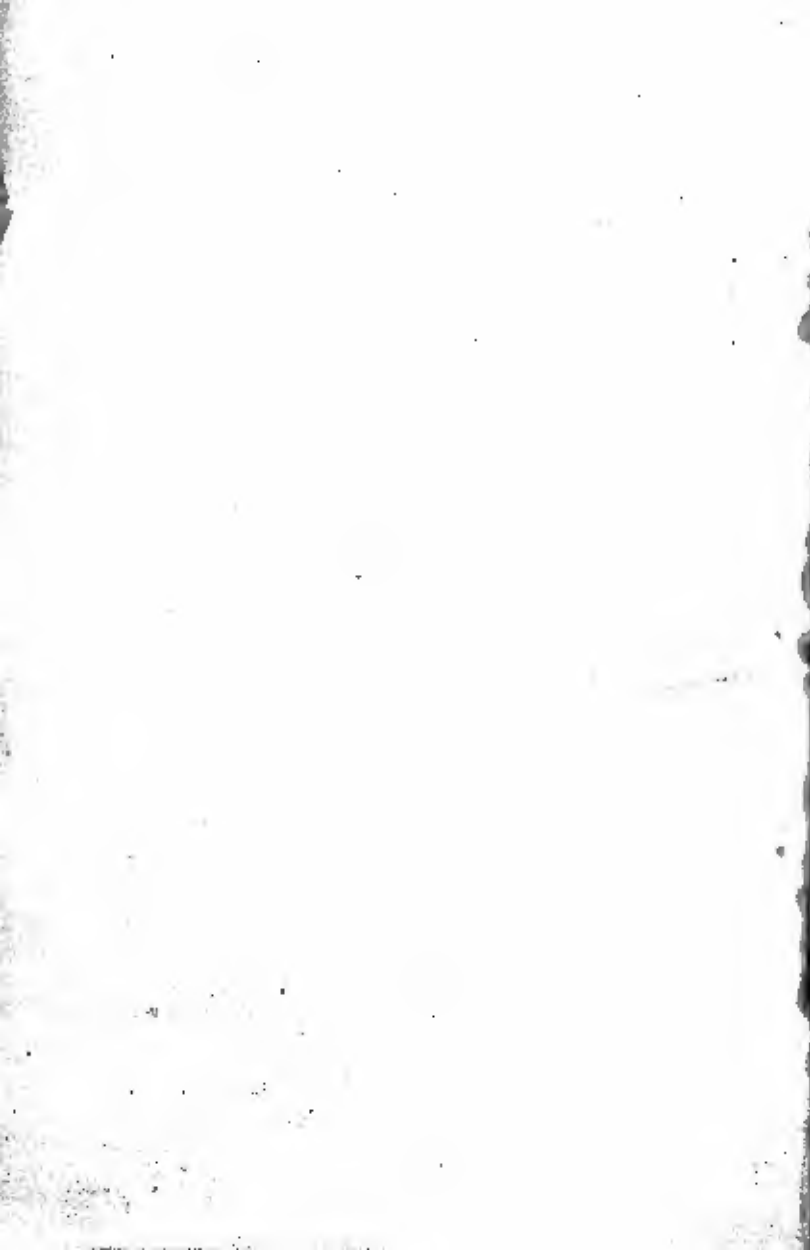
CENTRAL
ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY

ACCESSION NO. 23891

CALL. No. Sa8N/Bha/Gan.

D.G.A. 79

TRIVANDRUM SANSKRIT SERIES.

NO. XVI.

THE

PRATIJNÂYAUGANDHARÂYANA

OF

BHÂSA

EDITED WITH NOTES

BY

23891

T. GANAPATI SÂSTRÎ

Creator of the Department for the publication of Sanskrit manuscripts.

TRIVANDRUM.

Author's Works:—No. 2.

PUBLISHED UNDER THE AUTHORITY OF THE GOVERNMENT OF
HIS HIGHNESS THE MAHARAJAM OF TRAVANCORE.

50.8N

Bha/Gan

TRIVANDRUM,

PRINTED AT THE TRAVANCORE GOVERNMENT PRESS,

1912

(All Rights Reserved.)

ORIGINAL
LIBRARY, NEW DELHI.
A.C. No. 2389/
Date 20. 6. 56
Call No. 6a8x/Sha/Gen

अनन्तशयनसंस्कृतग्रन्थावलिः ।

ग्रन्थाङ्कः १६.

प्रतिज्ञायौगन्धरायणं

महाकविश्रीभासप्रणीतं

संस्कृतग्रन्थप्रकाशनकार्याध्यक्षेण

त. गणपतिशास्त्रिणा

संशोधितं

लघुटिप्पण्या च संशोधितम् ।

भासनाटकचर्चा द्वितीयम् ।

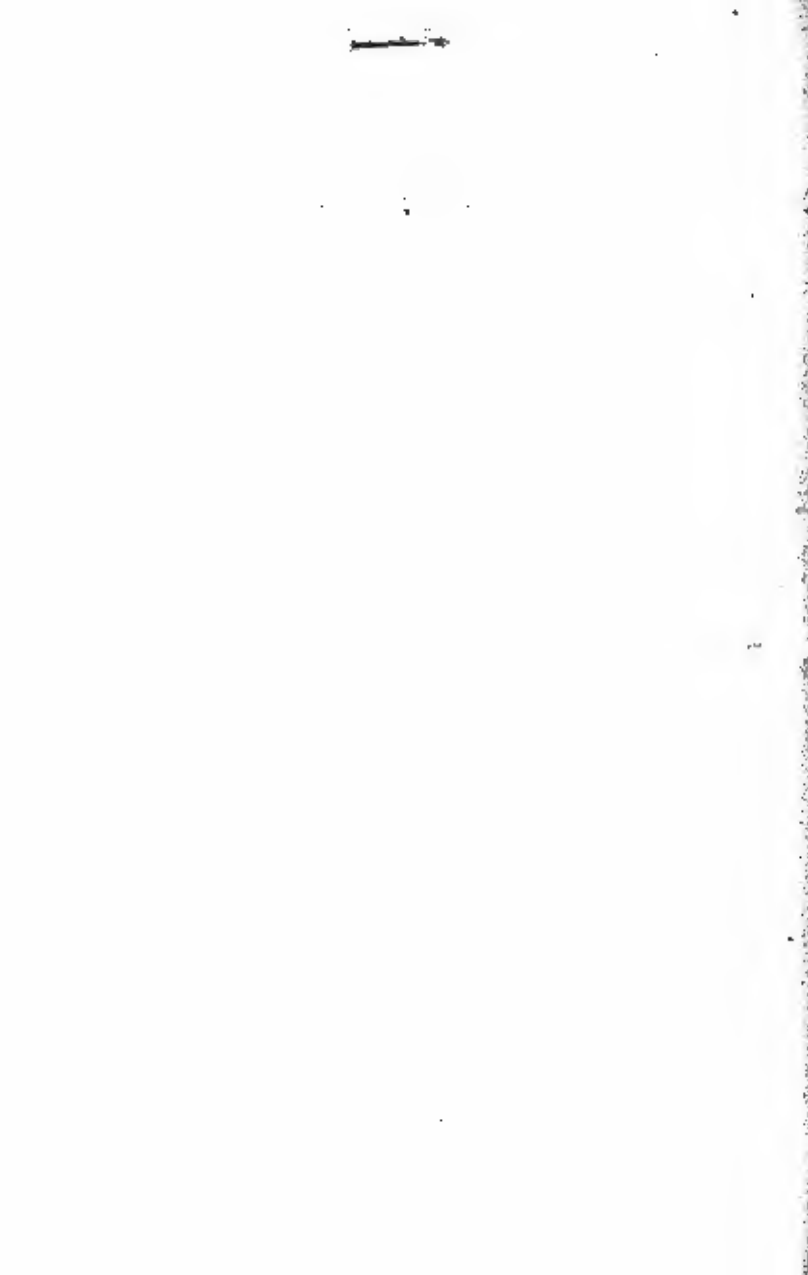
तच्च

अनन्तशयने

महामहिमश्रीमूलकरामवर्मकुलशेखरमहाराजशासनेन

राजकीयमुद्रणयन्त्रालये

मुद्रयित्वा प्रकाशितम् ।

PREFACE.

This *Rāpaka* is styled, in the manuscripts as *Pratiśāyāngandhārāyana* or *Pratiśānātika*. There are three such manuscripts which form the basis of its publication; one of them, obtained from the *Manalikkara Matham* is designated ॠ, the other obtained through Pandit *A. Anantāchārya* is designated ॡ, and the third from *Thalamam Matham* ॢ. The differences in reading between the first two are noted at the foot of the page. The third manuscript ॢ was obtained only after the book was printed; hence the differences in reading noticeable therein are printed separately (at the end of the book). An old manuscript styled '*Mantrānkaryākhyāna*' was obtained from the Palace Library, which contains a short commentary on some portions of the third Act of *Pratiśāyāngandhārāyana*. It seems to me that the third Act must have been styled *Mantrānka* as the leading subject-matter thereof is the ministers' advice. Though the commentary is not free from defects, it may be of some value to those who may ascribe different interpretations, and is hence added at the end of the book.

Trivandrum.

T. GANAPATI SĀSTRĪ.

निवेदना ।

अस्य रूपकस्य 'प्रतिज्ञायौगन्धरायणम्' इति 'प्रतिज्ञानाटिका' इति
पादशेषु संज्ञोपलभ्यते । अस्य मुद्रणाधारभूतास्त्रय आदर्शाः । तत्रैकः क. संज्ञो
मणलिकरमठीयः, अन्यः ख. संज्ञः आ. सूरि. अनन्ताचार्यपण्डितसम्बन्धी,
अपरो ग. संज्ञः तालमण्मठीयः । तत्राद्ययोः पाठभेदास्तत्पृष्ठेषु निवेशिताः ।
ग. संज्ञस्य तु मुद्रणानन्तरमुपलब्धस्य पाठभेदाः पूर्य निवेशिताः । प्रतिज्ञा-
यौगन्धरायणसृतीयाङ्केदेशस्य किञ्चिद् व्याख्यानं 'मन्त्राङ्कव्याख्यानम्' इति
कृतव्यपदेशे बयस्वितालपत्रसंपुटकात्मकं राजकीयग्रन्थशालात उपलब्धम् । तत्पु-
तीयाङ्को, मन्ये, मन्त्रिमन्त्रितप्रधानत्वाद् मन्त्राङ्को व्यवहृतः । तदेतदस्य व्याख्या-
नमनतिशुद्धमपि गूढार्थकल्पनप्रणयिनां किञ्चित्पुष्कारकं स्यादिति पुस्तकान्ते
योजितम् ।

अनन्तस्ययनम् .

त. गणपतिज्ञात्री.

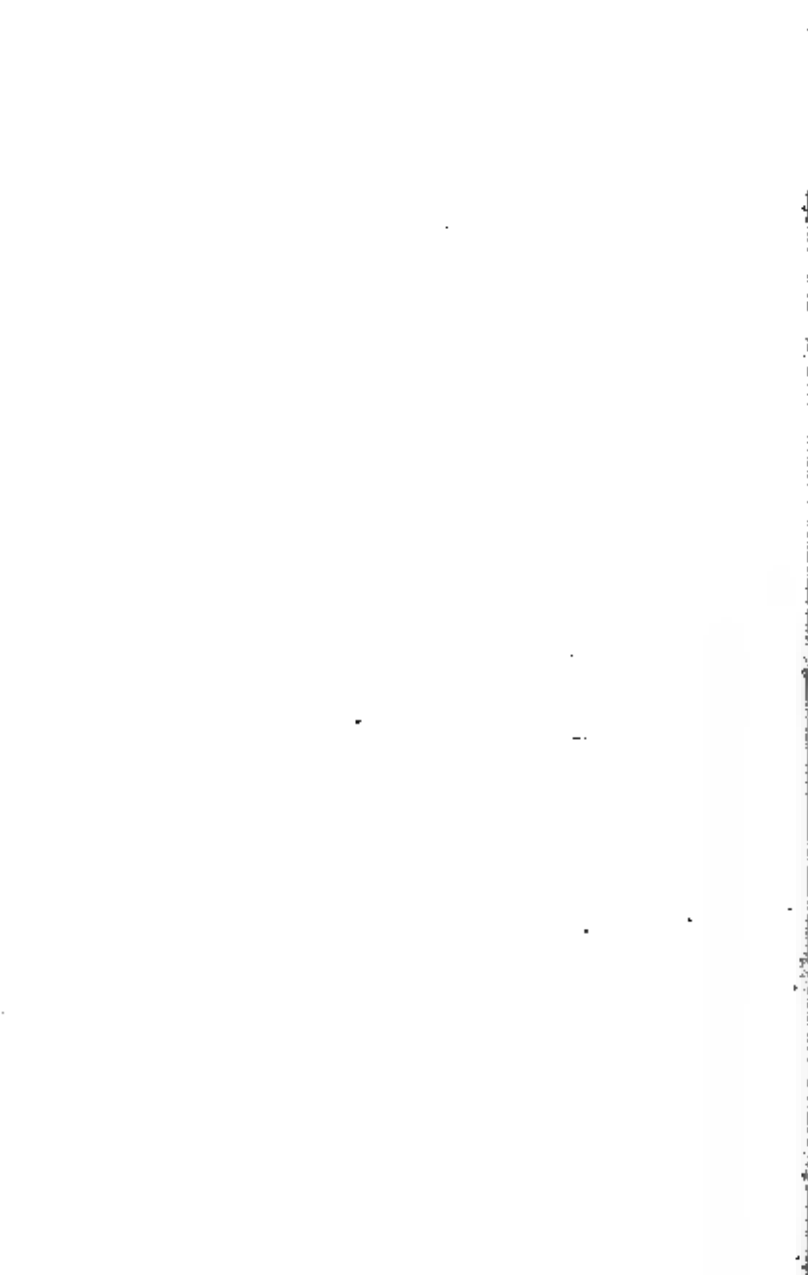
पात्राणि ।

पुरुषाः—

- यौगन्धरायणः = उदयनस्य मन्त्री ।
उन्मत्तकः = तद्वेषो यौगन्धरायणः ।
धमपकः = तद्वेष उदयनस्य मन्त्री रुमण्वान् ।
विदूषकः = वसन्तकनामा उदयनस्य नर्तकसचिवः ।
नाक्षणः = प्रच्छन्नो यौगन्धरायणस्य पुरुषः ।
हंसकः = उदयनसमीपवर्ती कश्चिदुपाध्यायः ।
मात्रसेवकः = यौगन्धरायणस्य पुरुषो वासवदत्तागृहे प्रच्छन्नो हस्तिपकः ।
सालकः = यौगन्धरायणस्य पुरुषः ।
निर्मुण्डकः = यौगन्धरायणगृहे प्रतीहारः ।
महासेनः = उज्जयिनीपतिर्वासवदत्ताजनकः प्रयोतो नाम ।
भरतरोहकः = महासेनमन्त्री ।
वादरायणः = महासेनस्य कान्तुकीयः ।
भटः = वासवदत्ताया भृत्यः ।
साधारणौ = भरतरोहकस्य पुरुषौ ।

स्त्रियः—

- देवी = अक्षारवती नाम महासेनस्य महिषी ।
विजया = यौगन्धरायणगृहे प्रतिहारी ।

॥ श्रीः ॥

श्रीगणेशाय नमः ।

महाकविश्रीभासप्रणीतं

प्रतिज्ञायौगन्धरायणम् ।

(नान्यन्ते ततः प्रविशति सूत्रधारः)

सूत्रधारः —

*पातु वासवदत्तायो महासेनोऽतिवीर्यवान् ।

वत्सराजस्तु नाम्ना सशक्तियौगन्धरायणः ॥ १ ॥

(परिक्रम्य नेपथ्याभिमुखमवलोक्य) आर्ये ! इतस्तावत् ।

(प्रविश्य)

नटी — (क) अय्य ! इअस्सि ।

सूत्रधारः — आर्ये ! गीयतां तावत् किञ्चिद् वस्तु । तत-
स्तव गीतप्रसादिते रङ्गे वयमपि प्रकरणभरभामहे । आर्ये !
किमिदं चिन्त्यते । ननु गीयते ।

(क) आर्ये ! इयमस्मि ।

* पाठिविः । वासवस्य दत्तः अयः शुभावहो विधिवेन यं वचनं । नाम्ना तु वत्सराज इति संबन्धः, विनायको वास्य जाता ज्येष्ठराज इति ध्रुतः 'ज्येष्ठराजं प्रहसणं प्रहसणरसं' इति । अत्र नाटिकायां नायिश्च वासवदत्ता, तल्लिप्ता महासेनः, नायको वत्सराजः, सन्ध्यायौगन्धरायण इत्येषां प्रभातपात्राणां नामानि सुदालङ्कारभङ्गायां निर्दिष्टानि । स यं वत्सराजः इदं फलमोक्तुमत्रा-
त्रेण स्थितः, किवाभारपादितं तु तत्प्रसादलम्भप्रभुलक्ष्येयौगन्धरायणस्यैवेति नामपदस्थिति-
पदान्तां गन्धसे ।

नटी — (क) अज्ज! मए सिविणे णादिकुलस्स अस्सत्थं
विअ दिट्ठं । ता इच्छामि अय्येण कुसलविण्णाणीणमित्तं कच्चि
पुरुसं *पेक्खिदुं ।

सूत्रधारः — बाढम् ।

पुरुषं प्रेषयिष्यामि व्यक्तमात्महिते क्षमम् ।

(नेपथ्ये)

सालक! सज्जस्त्वम् ।

सूत्रधारः —

पुरुषं प्रेषयत्येष यथा यौगन्धरायणः ॥ २ ॥

(निष्क्रान्तौ)

स्थापना ।

(ततः प्रविशति यौगन्धरायणः सालकेन सह)

यौगन्धरायणः — सालक! सज्जस्त्वम् ।

सालकः — (ख) अय्य! अहहं ।

यौगन्धरायणः — महान् खल्वध्वा गन्तव्यः ।

(क) आर्य ! मया स्वप्ने ज्ञातिकुलस्यात्मास्थमिव दृष्टम् । तदिच्छाम्यार्थेण
कुशलविज्ञाननिमित्तं कश्चित् पुरुषं प्रेक्षितुम् ।

(ख) आर्य ! अधकिम् ।

१. 'पेक्खिआसिदुं(३)' ख. पाठः. २. 'आमुचाम् ।' ख. पाठः.

* 'पेक्खिदुं' इति स्थानम् ।

सालकः — (क) महत्तरेण सिणेहेण अय्यं उवचिह्वामि ।

यौगन्धरायणः — हन्त यास्थति, बलवान् यस्य सहार्थः ।

कुतः,

स्निग्धेष्वसज्यं कर्म यद् दुष्करं स्याद्

यो वा विज्ञाता सत्कृतानां गुणानाम् ।

कीतं सामर्थ्यं यस्य तस्य क्रमेण

दैवप्रामाण्याद् 'अश्रयते वर्धते वा ॥ ३ ॥

अथ वेणुवनात् त्रिषु गहनेषु नागवनं श्वः प्रयाता स्वामी
प्रागेव सम्भावयितव्यः ।

सालकः — (ख) अय्य ! केहो खु मं ओवज्झइ, जहिं आअत्तं
कय्यसरीरं ।

यौगन्धरायणः — विजये !

(प्रविश्य)

विजया — (ग) अय्य ! इअदि ।

यौगन्धरायणः — विजये ! त्वर्यतां लेखः प्रतिसरा च ।

विजया — (घ) अय्य ! तह । (निष्क्रान्ता)

(क) महत्तरेण केहेनार्यमुपतिष्ठे ।

(ख) आर्य ! केतः खल्ल मामपवहति, यस्मिन् आयत्तं कार्यशरीरम् ।

(ग) आर्य ! इयमस्मि ।

(घ) आर्य ! तथा ।

१. 'अ- अय्य ! म' स. पाठः. २. 'नप्रतिष्ठे' स. पाठः. ३. 'इहो ख मय्यो पत्त
अहि आयत्तकेअशरीरम्' (?) स. पाठः.

* अत एव प्रयोगश्च अन्धुअतोरात्मनेपदित्वमपि ।

यौगन्धरायणः — अथ दृष्टपूर्वस्त्वयैष पन्थाः ।

सालकः — (क) णहि, सुवपुरुषो ।

यौगन्धरायणः — एतदपि मेघाविलक्षणम् । भोः ! वन-
गजप्रच्छादितशरीरं नीलहस्तिनमुपन्यस्य प्रद्योतः स्वामिनं छल-
यितुकाम इति प्रवृत्तिरुपगता नः । अपीदानीं स्वामिनो बुद्धय-
तिक्रमो न स्यात् । अहोतुखलु वत्सराजभीरुत्वं प्रद्योतस्य ।
व्यक्तीकृतमसामर्थ्यमक्षौहिण्याः । कुतः,

व्यक्तं बलं बहु च तस्य न चैककार्यं
सङ्ख्यातवीरपुरुषं च न चानुरक्तम् ।
व्याजं ततः सममिनन्दति युद्धकाले
सर्वं हि सैन्यमनुरागमृते कलत्रम् ॥ ४ ॥

(प्रवित्य)

विजया — (ख) छेहो खु अअं । पडिसरा सव्ववहूजण-
हरथा(दो) तुवारीअदिचि भट्टिमादा आह ।

यौगन्धरायणः — विजये ! विज्ञाप्यतां तत्रभवत्यै — सर्व-
वधूजनहस्तप्रयुक्ता वा *एका वा प्रतिसरा दीयतामिति ।

(क) नहि, श्रुतपूर्वः ।

(ख) छेहः खल्वयम् । प्रतिसरा सर्ववधूजनहस्तात् त्वर्यत इति भर्तृमाताह ।

१. का - 'अप्य' । पा' ख, पाठः. २. 'दिस' ख, पाठः. ३. 'स' ख, पाठः.
४. 'स' क, पाठः. ५. 'तामत्र' क, पाठः. ६. 'वहूजण' ख, पाठः.

* 'एका वा' इत्यस्य स्थाने 'वा वा वा' इति स्थानम् ।

विजया — (क) अय्य ! तह । (निष्क्रान्ता)

(प्रविश्य)

निर्मुण्डकः — (ख) सुहं अय्यस्स ।

यौगन्धरायणः — कथं निर्मुण्डकः ।

निर्मुण्डकः — (ग) अय्य ! एसो भट्टिपादमूळादा ओवट्ठि-
इओ हंसओ आअदो ।

यौगन्धरायणः — कथं हंसक एकः प्राप्त इति । सालक !
विश्रम्यतामिदानीं मुहूर्तम् । त्वरितं वा यास्यसि सविश्रमो वा ।

सालकः — (घ) अय्य ! तह । (निष्क्रान्तः)

यौगन्धरायणः — निर्मुण्डक ! प्रवेक्ष्यतां हंसकः ।

निर्मुण्डकः — (ङ) अय्य ! तह । (निष्क्रान्तः)

यौगन्धरायणः — स्वामिनाविरहितपूर्वो हंसक एकः प्राप्त
इति साविश्रममिव मे मनः । कुतः,

यथा नरस्याकुलश्चान्धवस्य गत्वान्यदेशं गृहमागतस्य ।

तथाहि मे सम्प्रति बुद्धिशङ्का श्रोष्यामि किञ्च प्रियमप्रियं वा ॥ ५ ॥

(क) आर्य ! तथा ।

(ख) सुखमर्त्यस्य ।

(ग) आर्य ! एष भट्टिपादमूलादौपस्थितिको हंसक आगतः ।

(घ) आर्य ! तथा ।

(ङ) आर्य ! तथा ।

(ततः प्रविशति हंसको निर्मुण्डकश्च)

निर्मुण्डकः — (क) एदु एदु अय्यो ।

हंसकः — (ख) कहिं कहिं अय्यो ।

निर्मुण्डकः — (ग) एसो अय्यो चिड्डइ, उवसण्णदु णं

हंसकः — (उपगम्य) (घ) सुहं अय्यस्स ।

यौगन्धरायणः — हंसक ! न खलु गतः स्वामी नागवनम् ।

हंसकः — (ङ) अय्य ! हिज्जो एव्व गदो भट्टा ।

यौगन्धरायणः — हन्त निष्फलमनुप्रेषणम् । छलिताः स्मः ।

अथास्ति प्रत्याशा, औद्यैव प्राणा मोक्तव्याः ।

हंसकः — (च) धरदि खु द्दाव भट्टा ।

यौगन्धरायणः — धरते तावदित्येनूर्जिता विपत्तिरभिहिता ।

गृहीतेन स्वामिना भवितव्यं ननु ।

(क) एषेत्वार्यः ।

(ख) कुत्र कुत्रार्यः ।

(ग) एष आर्यस्तिष्ठति, उपसर्पत्वेनम् ।

(घ) दुस्तमार्यस्य ।

(ङ) आर्य । ■ एष गतो भर्ता ।

(च) धरते खलु तेषद् भर्ता ।

१. 'ओ', उ' ख. पाठः. २. 'सुख' ख. पाठः. ३. 'जः—न' क. पाठः. ४. 'ए'
 ६. पाठः. ५. 'जः—नि' क. पाठः. ६. 'अथ मा' ख. पाठः. ७. 'मा' ख. पाठः.
 ८. 'वन्' क. पाठः. ९. 'स आदिता' ख. पाठः.

हंसकः — (क) *सुदु अय्येण विण्णादं, गहोवी भट्टा ।

यौगन्धरायणः — कथं गृहीतः स्वामी । हन्त भोः !
महान् खलु भारः प्रद्योतस्थ भाग्यैर्निस्तीर्णः । अद्यप्रभृति वत्स-
राजसचिवानां प्रतिष्ठितमसामर्थ्यमयशश्च । इदानीमनुत्पन्नकार्य-
पैण्डितो रुमण्वान् कं गतः । इदानीमभ्यारोहणीयं कं गतम् ।
कुतः,

स्त्रिगुणं च सौहृदहर्तं च कुलोद्गतं च

व्यायामयोग्यपुरुषं च गुणाजितं च ।

*कीर्तं परैर्गहनदुर्गतया प्रनष्टं

युद्धे समस्तमतिभारतया विपन्नम् ॥ ६ ॥

हंसकः — (ख) जइ समगगजोहबलपरिवारो भट्टा, ण एसो
दोसो भवे ।

यौगन्धरायणः — कथमसमग्रयोधबलपरिवारो नाम स्वामी ।

हंसकः — (ग) सुणादु अय्यो ।

यौगन्धरायणः — अध्वश्रान्तो भवान् । आस्यताम् ।

(क) सुद्वार्येण विहातं, गृहीतो मर्तो ।

(ख) यदि समग्रयोधबलपरिवारो भर्ता, नैव दोषो भवेत् ।

(ग) शृणोत्वार्यः ।

१. 'वर्णितो' ख. पाठः. २. 'क' ख. पाठः. ३. 'दे' ख. पाठः. ४. 'रो नाम
भ' ख. पाठः.

* 'सुदु' इत्यादि 'स्वामी' इत्यन्तं न पश्यते ख. पुस्तके । † कीर्तं, प्रनष्टं, विपन्नम्
इत्येतेषु प्रश्नकाङ्क्षोप्याः ।

हंसकः — (क) अय्य! तह । (उपविश्य) सुणादु अय्यो । सावसेसपञ्चसाए रअणीए चाहणसुहाए वेळाए बालुआतित्थेणं णइं णम्मदं तरिअ वेणुवणे कळत्तं आवासिअ छेत्तमत्तपरिच्छदेण गजजूहविमद्जोगेण बळेण मगमदअ(णीन्ती)ए* वीहीएणाभवणं पआदो भट्टा ।

यौगन्धरायणः — ततस्ततः ।

हंसकः — (ख) तदो इमुक्खेवमत्तोत्थिदे सुय्ये एत्तिअम चाणि विअ जोअणाणि गच्छिअ कोसमत्तेण विअ मदअं(धीर?) पव्वदं अणासादिअ तडाअपडुक्खित्तं अद्धणिम्मिदसिळाकम्मं विअ विसमदंसणं विट्ठं णो णाअजूहं ।

यौगन्धरायणः — ततस्ततः ।

हंसकः — (ग) तदो णिज्झाअन्तीहुं सेणासु समुत्पण्णसङ्कापिण्डिदे तस्सि जूहे इमस्स अणत्थेस्स उप्पादओ कोप्पि पदादी भट्टारं एव उवट्ठिदो ।

(क) आर्य! तथा । शृणोस्तार्यः । सावशेषप्रत्युषायां रजन्वा वाहनसुखायां वेलायां बालुकातीर्थेन नदीं नर्मदां तीर्त्वा वेणुवने कळत्रमावास्य छत्रमात्रपरिच्छदेन गजपू-
रविमर्दयोग्येन बलेन मग्नमदयन्तिकया वीर्या नागवनं प्रयातो भर्ता ।

(ख) तत इक्ष्वेमामोत्थिते सूर्ये एतावन्मात्राणीव योजनानि गत्वा क्रोशमात्रे-
णैव मदय(न्धीर? न्ती)पर्वतम् अनासाव तडाकपङ्कोरिष्ठितम् अर्धनिर्मिताशिखामूर्धेव विषमदर्शनं दष्टं नो नागवृक्षम् ।

(ग) ततो निष्प्राप्यन्तीषु सेनासु समुत्पन्नसङ्कापिण्डिते तस्मिन् सूर्योऽस्त्यानर्थेस्यो-
त्पादकः कथित् पदातिः भर्ताऽमेवोपस्थितः ।

१. 'ण अणम्म' ख. पाठः. २. 'अण्ठ' ख. पाठः. ३. 'सव्वेणाभाजइत्तयो' ख. पाठः. ४. 'हु स' अ. पाठः. ५. 'वीहिदे' ख. पाठः. ६. 'इ' ख. पाठः.

योगन्धरायणः— तिष्ठ । इतः क्रोशमात्रे महिकासौल-
प्रच्छादितशरीरो नखदन्तवर्जमेकनीलो हस्ती मया दृश्यते
इत्युक्तवान् ननु ।

हंसकः— (क) हं पडिण्णावं खुँ अय्येण । जागत्ति^१ खु
समुप्पण्णो अअं दोसो ।

योगन्धरायणः— हंसक ! जाग्रतोऽपि बलवत्तरः कृतान्तः ।
ततस्ततः ।

हंसकः— (ख) तदो सुवण्णसदप्पदाणेण तं गिसंसं
पडिपूजिअ भट्टिणा उच्चं—अत्थि एसो चक्कवट्ठी हत्थी णीळ-
कुवळअतणू णाम हत्थिसिक्खाएँ पठिदो । ता अप्पमत्ता होह
तुक्खे इमस्सि जूहे । गअं तं अहं वीणादुवीओ आणेमि त्ति ।

योगन्धरायणः— अथ कथमुपेक्षितस्तदानीं स्वामी सम-
प्यता ।

हंसकः— (ग) णहि णहि । पसादिअ भट्टा अमच्चेण
विण्णाविदो—ण हू दे एळावणादीणि वि विसागआणं गहणं ण

(क) हं परिज्ञातं स्वस्वार्पणं । जाग्रति खलु समुप्पन्नोऽयं दोषः ।

(ख) ततः सुवर्णशतप्रदानेन तं नृशंसं परिपूज्य भर्त्रेत्तम्—अस्त्वेष चक्रवर्ती
हस्ती नीलकुम्बज्यतनुर्नाम हस्तिशिक्षायां पठितः । तद् अप्रमत्ता मवत धूमसिन्धु
यूथे । गजं तमहं वीणाद्वितीयं आनयामीति ।

(ग) नहि नहि । प्रसाद्य भर्तामात्रेण विज्ञापितः— न सख्यं ते ऐरवणादीनामपि
दिशामजानां ग्रहणं न सम्भावनीयम् । अपितु दुरारक्षतयास्त्रनदोषाणि विप्रयान्त-

१. 'जागत्ति' ख. पाठः. २. 'महन्ति न' ख. पाठः. ३. 'तथा' ख. पाठः. ४. 'ह
एवं अ' ख. पाठः. ५. 'न्ति स' ख. पाठः. ६. 'ती' ख. पाठः. ७. 'ए म ए प' ख. पाठः.
८. 'न वि' क. पाठः.

सम्भावणीअं । अविदु कुरारक्खदाए आसण्णदोसाणि विसअ-
न्तराणि । तहिं णिल्लज्जो णिरभिजणो पच्चन्तवौसी जणो ।
ता पदादिमत्ताहिद्धिवं इमं जूहं करिअ सच्च एव्व गच्छामो, ण
एकाइणा सामिणा गन्तव्वं सि ।

यौगन्धरायणः—अपि महाजनैसमक्षमेवमुक्तः स्वामी
रुमप्यता । एवमप्यवक्तव्यां स्वामिभक्तिमिच्छामि । ततस्ततः ।

हंसकः—(क) तदो अत्तजीविदणिदिट्ठेण सवहेण णिवा-
रिअं अमच्चं णीलवळाह्वादो हत्थिणो ओदरिअ सुन्दरपाळं
णाम अस्सं आलुहिअ अणद्धांगए सुय्ये विंसविमत्तेहि पदा-
दिहि सह पआदो भट्टा ।

यौगन्धरायणः—विजयाय । हा धिक्, खेहात् पूर्ववृ-
त्तान्तो नावेक्षितः । ततस्ततः ।

हंसकः—(ख) तदो दिउणं विअ अच्चाणं गच्छिअ सा-
ल्लुक्खल्लाआए सवण्णण्डुणीलदाए परुम्भासिदेहि असरीर-

राणि । तत्र निर्लज्जो निरभिजनः प्रत्यन्तपाप्मो जनः । सत् पदातिमात्राधिष्ठित-
मिदं पूर्य कृत्वा सर्व एव गच्छामः, नैकाकिना स्वामिना गन्तव्यमिति ।

(क) तत आत्मजीवितनिर्दिष्टेन शपथेन निवार्यामात्मं नीलवळाहवाद् हस्तिनो-
ऽवतीर्य सुन्दरपाळं नामाश्रमाख्यानधार्गते सूर्ये विंशतिमात्रैः पदातिभिः सह प्रयासो
भर्ता ।

(ख) ततो द्विगुणमिवाध्वतं गत्वा साल्लक्ष्यस्वाम्यां सावर्ण्येनष्टनीलतया मोह-

१. 'निरभिजणो निर्लज्जो य' ख. पाठः. २. 'सो जवासी ज' ख. पाठः. ३. 'दिमन्त-
हिमिदे' ख. पाठः. ४. 'नमहात्त' ख. पाठः. ५. 'अच्च' ख. पाठः. ६. 'स' क, 'सुजन्त'
ख. पाठः. ७. 'सि' ख. पाठः. ८. 'विष य' ख. पाठः. ९. 'सिद्धि' क. पाठः.

विणिक्खित्तेहि विअ वन्तजुअळेहि* सैइदो घणुसवमत्तेण विअ
दिट्ठो सो दिव्ववारणपडिच्छन्दो ।

योगन्धरायणः — हंसक । अस्मत्परिताप इत्युच्यताम् ।
ततस्ततः ।

हंसकः — (क) तदो भट्टिणा ओदरिअ अस्तादो आअमिअ
देवदाणं पणामं करिअ गहीदा बीणा । तदो ऐककिदणिअओ
विअ महन्तो कण्ठीरवो समुप्पण्णो ।

योगन्धरायणः — कण्ठीरव इति । ततस्ततः ।

हंसकः — (ख) तदो कण्ठीरवपरिण्णाणमिअं परिवुत्ता
अ थअं । महामत्तोत्तराउहीओहिडिदो पच्चुग्गदो सो किदअ-
हत्थी ।

योगन्धरायणः — ततस्ततः ।

हंसकः — (ग) तदो णामगोत्तग्गहणेण समस्तांसिअ

सितान्यामशरीरविनिक्षिप्ताभ्यामिव दन्तयुगलाभ्यां सूचितो धनुःशतमात्रेणैव दृष्टः
स दिव्यवारणप्रतिच्छन्दः ।

(क) ततो भर्त्रावतीयाभिदागम्य देवतानां प्रणामं कृत्वा गृहीता बीणा । तत
एककृतनिधय इव महान् कण्ठीरवः समुत्पन्नः ।

(ख) ततः कण्ठीरवपरिज्ञाननिमित्तं परिवृत्ताश्च वयम् । महामात्रोत्तरायुधीयावि-
ष्टितः प्रद्युम्नतः ॥ कृतकहस्ती ।

(ग) ततो नामगोत्रग्रहणेन समाश्वास्य कुलपुत्रजनं सर्वथा प्रयोजनप्रयोग एव,

१. 'विणिक्खित्तेहि अस्तरीरविणि' ख. पाठः. २. 'वि अ' ख. पाठः. ३. 'आकिदो'
ख. पाठः. ४. 'स. इ' ख. पाठः. ५. 'अइदो एककाणि' ख. पाठः. ६. 'मा' ख. पाठः.
७. 'ओ' ख. पाठः. ८. 'इत्त' ख. पाठः.

कुलवृत्तजगं सव्वहा पज्जोदप्पओओ एसो, अणुगच्छह मं,
अहं दाणिं परस्स उवण्णासं विसमारम्भं पैरक्कमेण समीकरोमि
त्ति भणिअ भट्टा पविट्ठो एव्व तं परबलं ।

यौगन्धरायणः — प्रविष्ट इति । अथवा ननु स्थाने,

ब्रीलितो वञ्चनां प्राप्य मानी सखमुपाश्रितः ।

शूरशैकायनस्थश्च किमन्यत् प्रतिपद्यते ॥ ७ ॥

ततस्ततः ।

हंसकः — (क) तदो कीळाअमाणो विअ अत्तच्छन्दाणुव-
त्तिणा सुन्दरपाडळेण अस्सेण अत्तामिप्पाआदो अहिअं पहरन्तो
अदिबहुकदाए परबलस्स अदिप्पउज्जमाणवाआमो विसण्णणट्ठे-
सव्वपरिजणो मए एक्काइणा, णहि णहि भट्टिणा एव्व रक्खिअ-
माणो अणुबद्धदिवसजुद्धपरिस्सन्तो बहुप्पहारणिपडिअतुरओ
तम्माअमाणसुय्यदारुणाए वेळाए मोहं गदो भट्टा ।

यौगन्धरायणः — कथं मोहमुपगतः स्वामी । ततस्ततः ।

अनुगच्छत माम्, अहमिदानीं परस्योपन्यासं विषमारम्भं पराक्रमेण समीकरोमीति
मणित्वा भर्ता प्रविष्ट एव तत् परबलम् ।

(क) ततः क्रीडात्रिवात्मच्छन्दानुवर्तिना सुन्दरपाटलेनाश्वेनास्माभिप्रायादधिकं प्रह-
रम् अतिबहुकतया परबलस्थातिप्रयुज्यमानव्यायामो विषण्णनष्टसर्वपरिजनो मपैक-
किना, नहि नहि भर्त्रैव रक्षमाणोऽनुबद्धदिवसयुद्धपरिश्रान्तो बहुप्रहारनिपतिततुरग-
स्तान्यत्सूर्यदारुणार्था वेलायां मोहं गतो भर्ता ।

१. 'अ' ख. पाठः. २. 'एक' क. पाठः. ३. 'दो विअ' ख. पाठः. ४. 'एव' ख. पाठः.
५. 'द्वेस्व' ख. पाठः.

हंसकः — (क) तदो जहासत्ति सण्णिहिदग्गहणुप्पाडिदाहि
अविण्णाअमाणजावीहि कंक्कसाहि लदाहि पाकिदो विअ सरी-
रअन्तणादो पहुँरिसिदो भट्टा ।

यौगन्धरायणः — कथं प्रधर्षितः स्वामी ।

पीनांसस्य विकृष्टपर्वमहतो नागेन्द्रहस्ताकृते-

श्रापास्थालिकरस्य दूरहरणाद् बाणाधिकारोपिणः ।

विप्राभ्यर्चयितुः श्रमेषु सुहृदां सत्कर्तुरालिङ्गनै-

र्व्यस्तं तस्य मुजङ्गयस्य वलयस्थानान्तरे बन्धनम् ॥ ८ ॥

अथ कस्यां वेलायां प्रत्यागतप्राणः स्वामी ।

हंसकः — (ख) अवसिदावळेवेसु पावेसु ।

यौगन्धरायणः — दिष्ट्या शरीरं धर्षितं, न तेजः । ततस्ततः ।

हंसकः — (ग) तदो पच्चाअँदप्पाणं दाणि भट्टारं पेक्खिअ
अणेण मम भादा हदो, अणेण मम पिदा, अणेण मम सुदो,
मम वअस्सँ त्ति अण्णाहा भट्टिणो परक्कमं वण्णअन्ताँ अभिहुदा
दे पावा ।

(क) ततो यथाशक्ति सखिहितगहनोरपाटिताभिराविष्टायमानजातीभिः कर्कशाभि-
र्लेताभिः प्राकृत इव शरीरयन्त्रणात् प्रधर्षितो भर्ता ।

(ख) अवसितावलेषेष्टु पापेषु ।

(ग) ततः प्रत्यागतप्राणमिदानीं भर्तारं प्रेक्ष्यानेन मम भ्राता हृतोऽनेन मम
पितानेन मम सुतो मम वयस्य इति अन्यथा भर्तुः पराक्रमं वर्णयन्तोऽभिदृतास्ते पापाः ।

१. 'कसोहि' क. पाठः. २. 'द' ख. पाठः. ३. वीणां न्यस्य (?) ख. पाठः.
४. 'कः — खट्वः । म' ख. पाठः. ५. 'ग' ख. पाठः. ६. 'दो मम ह' ख. पाठः.
७. 'स्सो' ख. पाठः. ८. 'ज्जा सव्वदो म' ख. पाठः.

* एतदप्रकरणेतिवृत्ताविलम्बितारप्रसङ्गे आमहेन प्रवचनामाभिदिशतापि पास्वभिदमन्वदितं
पश्यतोऽर्थतश्च । यथा — हृतोऽनेन मम भ्राता मम पुत्रः पिता मम । नानुलो भागितेयश्च कदा
चरन्वचेत्तदा इति ।

यौगन्धरायणः — ततस्ततः ।

हंसकः — (क) अण्णं च दाणि अँच्छरिअं । एक्को ववसिदो अकँय्यं कत्तुं । सो दक्खिणाहिमुहं परिवत्तिअं भट्ठारं समरवा-
आमसङ्कोहिदाणि णिरुवआरं सङ्खिविअं केताणि पीडिअं करेण
करवालं पहारवेगं उप्पादइदुकामो आप्पावन्तो ।

यौगन्धरायणः — हंसक ! वृत्तान्तं तावदौधारय । याव-
वैहमुच्छसामि† ।

हंसकः — (ख) तदो लुहिल्लपडळपिच्छिळाए भूमीए सो
णिसंसओ सएण वेएण ओघट्टिदचळणो पडिहदारम्भो हदो
पडिदो ।

यौगन्धरायणः — पतितः पाप एषः । भोः !

परचक्रैरनाक्रान्ता धर्मसङ्करवर्जिता ।

भूमिर्भर्तारभाष्यं रक्षिता परिरक्षति ॥ ९ ॥

(क) अण्णं चेदानीमाख्यम् । एको व्यवसितोऽकार्यं कर्तुम् । स दक्षिणाभि-
मुखं परिवर्त्य भर्तारं समरव्यापामसंकोभितान् निरुपचारं संक्षिप्य केशान् पीडयित्वा
करेण करवालं प्रहारवेगमुत्पादयितुकाम आभवान् ।

(ख) ततो रुधिरपटलपिच्छिळया भूमौ स नृरासकः स्वेन वेगेनावघटितचरणः
प्रतिहतारम्भो हतः पतितः ।

१. 'कः' — तदो अ' क. पाठः. २. 'अणाहिदं तहि तहि अण्णोण्णाणुअण ए' ख. पाठः.

३. 'कत्तुं' ख. पाठः. ४. 'रस्तङ्गि' ख. पाठः. ५. 'हा' ख. पाठः. ६. 'हार' ख. पाठः.

७. 'दुच्छ' ख. पाठः.

† उच्छ्वसामीति 'न विभसेदविश्वस्तमि'तिवत् 'आश्वसेतुर्निष्वापरा' इतिवच प्रयोगः ।
'उच्छ्वसामि' इति वा प्रत्ययम् ।

हंसकः—(क) तदो भट्टिणा पुढमं कुन्तप्पहारजणिदमोहो
साळङ्काअणो णाम पज्जोदस्स अमच्चो 'भाखु माखु साहसं' ति
भणिअ तं देसं उवड्ढिवो ।

यौगन्धरायणः—ततस्ततः ।

हंसकः—(ख) तदो तक्काळदुळ्ळहं पैणामं करिअ सरीर-
अन्तणादो तेण मोइदो भट्टा ।

यौगन्धरायणः—विमुक्तः स्वामी । साधु भोः शालङ्कायन !
साधु । अवस्था खलु नाम शत्रुमपि सुहृत्त्वे कल्पयति ।
हंसक ! व्यसनात् किञ्चिदुच्छ्वसितमिव मे मनः । अथ किं प्रति-
पन्नं तेन साधुना ।

हंसकः—(ग) तदो तेण अय्येण अण्णेअं सोवआरं सन्ति-
वअणं भणिअ गाढबहुप्पहारदाए असमत्थो वाहणासणत्ति
बन्धैसअणं आरोविअ उज्जइणि एव्व णीदो भट्टा ।

यौगन्धरायणः—नीतः स्वामी । एष सोऽनर्थः ।

एतत् तन्नयंङ्गमस्माकमेव सोऽतिमनोरथः ।

प्रद्योतस्य मर्नस्वित्वात् स्वामी दुःखेषु वर्तते ॥ १० ॥

(क) ततो भर्ता प्रथमं कुन्तप्रहारजनितमोहः शालङ्कायनो नाम प्रद्योतस्यानात्यो
'माखलु माखलु साहसमि'ति भणित्वा तं देशमुपस्थितः ।

(ख) ततस्तत्काळदुर्लभं प्रणामं कृत्वा शरीर्यन्त्रणात् तेन मोचितो भर्ता ।

(ग) ततस्तेनार्येणानेकं सोपचारं शान्तियच्छनं भणित्वा गाढबहुप्रहारतयासनर्थो
वाहनासन इति बन्धशयनमारोप्योजयिनीमिव नीतो भर्ता ।

१. 'वा' (खंड)दिदो वा' ख. पाठः. २. 'सं आअदो' ख. पाठः. ३. 'प्रमाणं करिअ ते'
ख. पाठः. ४. 'अस्सोवआरस्स' ख. पाठः. ५. 'इ' ख. पाठः. ६. 'न्धणसस' ख. पाठः.
७. 'स्वइम' ख. पाठः. ८. 'न्नयंङ्गम' ख. पाठः. ९. 'इस्वित्वा' ख. पाठः.

अथ,

कथमगणितपूर्वं द्रक्ष्यतेऽ तं नरेन्द्रः

कथमपुरुषवाक्यं श्रोष्यते सिद्धवाक्यः ।

कथमविषयवन्ध्यं धारयिष्यत्यमर्षं

प्रणिपतति निरुद्धः सत्कृतो धर्षितो वा ॥ ११ ॥

(प्रविश्य)

प्रतीहारी — (क) अय्य ! ऐसा पडिसरा ।

यौगन्धरायणः —

एतानि तान्यापतितानि कालेऽ

भाग्यक्षयान्निष्फलमुद्यतानि ।

तुरङ्गमस्येव रणे निवृत्ते

नाराजनाकौतुकमङ्गलानि ॥ १२ ॥

प्रतीहारी — (ख) अय्य ! इभा पडिसरा ।

यौगन्धरायणः — विजये ! स्थाप्यताम् ।

प्रतीहारी — (ग) किं चि भट्टिमादरं णिवेदेमि ।

(क) आर्य ! एसा प्रतिसरा ।

(ख) आर्य ! इयं प्रतिसरा ।

(ग) किमिति मर्तुमातरं निवेदयामि ।

१. 'बन्धं धा' ख. पाठः. २. 'वि' क. पाठः. ३. 'इसा प' ख. पाठः.

‡ 'ततः स दृष्टो न तो', 'तन्नुपुष्प सवाङ्मलात्', 'नन्दते न कुलं पुलात्' इति प्रयोगेष्वस्मन्नेषाज्जुपपत्तिमात्रादय 'कर्मकर्तरि वा क्वाणि' इति समाधानमुक्तं दुर्बलम् । सैन्यतिरिक्ताणि द्रष्टव्या 'द्रक्ष्यते' 'श्रोष्यते' इति । § 'मते' इति शेषः । 'अकाले' इति वा पाठः स्यात् ।

यौगन्धरायणः — विजये ! एवमेतत् ।

प्रतीहारी — (क) किं एदं ।

यौगन्धरायणः — इदम् ।

प्रतीहारी — (ख) मणादु भण्णदु अच्यो मणादु ।

यौगन्धरायणः — अथवा नैतच्छक्यं परिहर्तुम् । निवेद-
यिष्याम्यत्रभवलै । विजये ! स्थिरीक्रियतामात्मा । (कणे) एवमिव ।

प्रतीहारी — हं ।

यौगन्धरायणः — विजया खल्वासि ।

प्रतीहारी — (ग) एसा गच्छामि मन्दमात्ता ।

यौगन्धरायणः — विजये ! न खलु त्वयात्रभवलै गृहीतः
स्वामीति सहसा निवेदयितव्यम् । सेहदुर्बलं मातृहृदयं रक्षम् ।

प्रतीहारी — (घ) कहं दाणि निवेदेमि ।

यौगन्धरायणः — शृणु ।

पूर्वं तावद् युद्धसम्बद्धदोषाः

प्रस्तोतव्या भावनाः संशयानाम् ।

सन्दिग्धेऽर्थे चिन्त्यमाने विनाशे

रूढे शोके कार्यतत्त्वं निवेद्यम् ॥ १३ ॥

(क) किमेतत् ।

(ख) मणत्तु भणत्तार्यो मणत्तु ।

(ग) एसा गच्छामि मन्दमाता ।

(घ) कथमिदानीं निवेदयामि ।

प्रतीहारी — (क) घत्तिस्सं । (निष्क्रान्ता)

यौगन्धरायणः — हंसक! त्वमिदानीं स्वामिनीं किं न गतः ।

हंसकः — (ख) अय्य! ववसिदो खु अहं अत्ताणं अणु-
गहिदुं साल्लङ्काअणेण णिउत्तो — गच्छ, इमं उत्तन्तं कोसम्बीए
णिवेदेहि त्ति ।

यौगन्धरायणः — किन्नुखल्विदानीं निराशमनुसारं कर्तु-
कामः, उताहो सिन्धुपुरुषसन्निकर्षं परिहरति ।

हंसकः — (ग) अहइं ।

यौगन्धरायणः — स स्वकं विस्मयादात्मानमाविष्करोति,
उत सर्वारम्भसिद्धौ रमणीयं भवति । अथ सामन्तरेण स्वामी
न किञ्चिदाह ।

हंसकैः — (घ) अय्य! अत्थि, पदविखणीकरअन्तो भट्टारं
अन्तज्जलावगाढाए दिट्ठीए बहुकं सन्दहुकामेण विअं सि भट्टिणा
उत्ती — गच्छ जोअन्ध ।

(क) ग्रहीष्यामि ।

(ख) आर्य ! व्यवसितः सत्यहमात्मानमनुग्रहीतुं साल्लङ्कायनेन नियुक्तः — गच्छेयं
वृत्तान्तं कौशाम्या निवेदयेति ।

(ग) अधकिम् ।

(घ) आर्य ! अस्ति, प्रदक्षिणीकुर्वन् भर्तारमन्तर्जलावगाहया दृष्ट्वा बहुकं सन्ते-
ष्टुकामेनेवास्मि भर्त्रोक्तः — गच्छ योगन्ध ।

१. 'वा सह किं' स. पाठः. २. 'दुमयेण सा' स. पाठः. ३. 'स' स. पाठः.
४. 'अभिषेको र' स. पाठः. ५. 'क-अत्थि' स. पाठः. ६. 'ए र' क. पाठः. ७. 'अ
भ' स. पाठः. ८. 'तो-जो' स. पाठः.

यौगन्धरायणः — स्वैरमभिधीयतां, स्वामिवाक्यमेतत् ।

हंसकः — (क) जोअन्धराअणं पेक्खेहि त्ति ।

यौगन्धरायणः — मा तावत् । सर्वसच्चिवमण्डलमतिक्रम्यैको यौगन्धरायणो द्रष्टव्य इत्याह ।

हंसकः — (ख) अहइं ।

यौगन्धरायणः — तेन हि अनर्हप्रतिक्रियमनिर्विष्टभर्तृपिण्डमनुपकृतराजसत्कारं यद्वि खलु मां द्रष्टव्यं मन्यते स्वामी ।

हंसकः — (ग) बाहं ।

यौगन्धरायणः — पुरुषान्तरितं मां द्रक्ष्यति स्वामी,

रिपुनृपनगरे वा बन्धने वा वने वा

समुपगतविनाशः प्रेत्य वा तुल्यनिष्ठम् ।

जितमिति कृतबुद्धिं वञ्चयित्वा नृपं तं

पुनर्गन्धिगतगन्धः पार्श्वतः श्लाघनीयम् ॥ १४ ॥

(नेपथ्यं)

(घ) हा हा भट्टा !

(क) यौगन्धरायणं प्रेक्ष्येति ।

(ख) अयमिह ।

(ग) बाहम् ।

(घ) हा हा भर्तः !

यौगन्धरायणः —

एष शोकप्रतीकारो यथाशक्ति निवेद्यते ।

एतत् स्त्रीभिरसामर्थ्यं मन्त्रिणामनुवर्ष्यते ॥ १५ ॥

(प्रविश्य)

प्रतीहारी — (क) अय्य ! भट्टिमादौ ।

यौगन्धरायणः — किं किम् ।

प्रतीहारी — आह ।

यौगन्धरायणः — किमिति ।

प्रतीहारी — (ख) एवविहस्त सुहिज्जणेण परिगिहीदस्स वच्छराअस्स अअं वुत्तन्तो । किं सअं कत्तुं अन्तरेण विहारणं । ता सम्भाणिअ सुहिज्जणं समत्थिअहु । जो खु वाणि सङ्कटेसु वा ण विसीदिदि, विसमगदो वा ण पय्यवचिड्ढदि, वच्चिदो वा ण णिज्वेदं गच्छदि, पडिघादेसु वा पाणा ण समुज्झदि, सो खु बुद्धिमन्तो पुच्छिअइ पढमं एव्व मे वच्छस्स वअस्सो पच्चा अमच्चो आणेहु मे पुत्तअं पुत्तओ चि ।

(क) आर्य ! भर्तृमाता ।

(ख) एवविहस्त सुहज्जनेन परिगृहीतस्य कत्तराजस्यायं वृत्तान्तः । किं शक्यं कर्तुमन्तरेण विधानम् । तत् सम्भाव्य सुहज्जनं समर्प्यताम् । यः खल्विदानीं सङ्कटेषु वा न विधीयति, विषमगतो वा न पर्यवतिष्ठते, वच्चितो वा न निर्वेदं गच्छति, प्रतिघातेषु वा प्राणान् न समुज्जति, स खलु बुद्धिमान् पृच्छ्यते प्रथममेव मे वत्सस्य वयस्यः पश्चादमृत्यु आनयतु मे पुत्रकं पुत्रक इति ।

१. 'ते' ख. पाठः. २. 'वा-आह' यौगन्धरायणः-किमिति' ख. पाठः. ३. 'किं' ख. पाठः. ४. 'नं' ख. पाठः. ५. 'हे वा जलतीवदि' ख. पाठः. ६. 'इ' ख. पाठः. ७. 'सु वा' ख. पाठः. ८. 'दि' ख. पाठः. ९. 'इ' ख. पाठः.

यौगन्धरायणः — अहोतुलस्वप्नभवत्या राजवंशाश्रितं धी-
रवाक्यमभिहितम् । अत्रभवत्याः सम्भावनां पूजयामि । विजये !
आपस्तावत् ।

प्रतीहारी — (क) अय्य ! तह । (निष्कस्य मयिष्य) इमा आवो ।

यौगन्धरायणः — आनय । (आचम्य) विजये ! किमाह
तत्रभवती ।

प्रतीहारी — (ख) आणेदु मे पुत्तअं पुत्तओ चि ।

यौगन्धरायणः — हंसक ! किमाह स्वामी ।

हंसकः — (ग) जोअन्धराअणं पेक्खेहि चि ।

यौगन्धरायणः — विजये !

यदि शत्रुबैलग्रस्तो राहुणा चन्द्रमा इव । (?)

मोचयामि न राजानं नास्मि यौगन्धरायणः ॥ १६ ॥

प्रतीहारी — (घ) अय्य ! तह । (निष्कान्ता)

(प्रविश्य)

निर्मुण्डकः — (ङ) अय्य ! अञ्जरिअं णिवुत्तं । भट्टिणो
सन्तिणिमित्तं उवट्ठिअमोअणं बहणजणं पेक्खिअ केण वि

(क) आर्य ! तथा । इमा आपः ।

(ख) आनयतु मे पुत्रकं पुत्रक इति ।

(ग) यौगन्धरायणं प्रेक्षस्वेति ।

(घ) आर्य ! तथा ।

(ङ) आर्य ! आश्चर्यं निवृत्तम् । भर्तुः शान्तिनिमित्तमुपस्थितमोजनं ब्राह्मण-

१. 'न' क. पाठः. २. 'री-त' क. पाठः. ३. '(आच)' क. पाठः. ४. 'पुवेदु' क.
पाठः. ५. 'बम' क. पाठः. ६. 'अं अञ्जरिअं ! एदं कृ भ' क. पाठः. ७. 'के न
वपण्य ये' क. पाठः.

किञ्च उन्मत्तवेसधारिणा बह्वर्णेण उच्चं हसिअ उत्तं— सेरं सेरं
अह्वन्तु भवन्तो, अभ्युदयं खु इमस्स राजउळस्स भविस्सदि
त्ति । तदो वअणसमआळं एव्व अदंसणं गदो ।

यौगन्धरायणः—अपि सत्यम् ।

(ततः प्रविशति ब्राह्मणः)

ब्राह्मणः—इमेऽत्रभवता परिशृहीता आत्मप्रयोजनोत्सु-
ष्टाः परिच्छदविशेषाः । एभिः प्रच्छादितशरीरो भगवान् द्वैपा-
यनः प्राप्तः ।

यौगन्धरायणः—एवं द्वैपायनः प्राप्तः ।

ब्राह्मणः—बाढम् ।

यौगन्धरायणः—तेन हि पश्यामस्तावत् ।

ब्राह्मणः—पश्यतु भवान् ।

यौगन्धरायणः—कथमन्यद् रूपमिव मे संबृत्तम् । हन्त
भोः ! गतोऽस्मि स्वामिसन्निकर्षमेव । इदानीं मनोपदेशार्थमि-
वोत्सृष्टाः ।

उन्मत्तसदृशो वेषो धारितस्तेन साधुना ।

मोचयिष्यति राजानं मा च प्रच्छादयिष्यति ॥ १७ ॥

अनं मेस्य केनापि किञ्चोन्मत्तवेसधारिणा बह्वर्णेनोच्चं हसिस्त्वोक्तं—स्वेरं स्वेरं-
मह्वन्तु भवन्तः । अभ्युदयः खल्वस्य राजकुलस्य भविष्यतीति । ततो यचनसमक्षा-
लमेवाददर्शनं गतः ।

१. 'व' ख. पाठः. २. 'मे खेमं जह्वन्त भ' ख. पाठः. ३. 'दस्वणं' ख. पाठः. ४. 'ह'
ख. पाठः. ५. 'न्यरूपमिदमेव व' ख. पाठः.

(प्रविश्य)

प्रतीहारी — (क) अय्य ! भट्टिमादा आह — इच्छामि मे पुत्रं पेक्षितुं त्ति ।

यौगन्धरायणः — अयमयमागच्छामि । आर्य ! शान्ति-
गृहे मां प्रतीक्षस्व ।

ब्राह्मणः — बौद्धम् । (निष्क्रान्तः)

यौगन्धरायणः — हंसक ! विश्रम्यतामिदानीम् ।

हंसकः — (ख) अय्य ! तह । (निष्क्रान्तः)

यौगन्धरायणः — विजये ! गच्छाप्रतः ।

प्रतीहारी — (ग) अय्य ! तह ।

यौगन्धरायणः — भोः !

काष्ठादभिर्जायते मध्यमानाद्

भूमिस्तोयं खैन्यमाना ददाति ।

सोत्साहानां नास्त्यसाध्यं नराणां

मार्गारब्धाः सर्वयत्नाः फलन्ति ॥ १८ ॥

(निष्क्रान्तौ)

प्रथमोऽङ्कः ।

(क) आर्य ! भर्तृमानाह — इच्छामि मे पुत्रं पेक्षितुमिति ।

(ख) आर्य ! तथा ।

(ग) आर्य ! तथा ।

अथ द्वितीयोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति काञ्चुकीयः)

काञ्चुकीयः — आभीरैक ! आभीरैक ! गच्छ महासेनवचनात् प्रतीहाररक्षकं ब्रूहि — एष काशिराजोपाध्याय आर्यजै-
षन्तिर्यथ दौत्येन प्राप्तः । सामान्यदूतसत्कारं पृष्ठतः कृत्वा
सुखमिव निवेश्यताम् । यथा चातिथिसत्कारं जानीयात् तथा
प्रयतितव्यम् इति । भोः ! एवं नामाहन्यहनि गोत्रानुकूलेभ्यो
राजकुलेभ्यः कन्याप्रदानं प्रति दूतसम्प्रेषणा वर्तते । न खलु
महासेनः कश्चिदपि प्रत्याचष्टे, न चाप्यनुगृह्णीते । किन्तु-
खल्विदम् । अथवा दैवमत्र कन्याप्रदानेऽधिकृताम् । कुतः,

व्यक्तं न तावत् समुपैति तस्य

दूतो बधूत्वेऽवहितोऽपि तस्य ।

ततो नरेन्द्रेषु शुणान् नरेन्द्रो

न वेत्ति जानन्नपि तत्प्रतीक्षः ॥ १ ॥

अये सतीयमानान्तःपुरचरः सनाथीभवत्ययं देशः । अये अयं
महासेनः । य एषः,

दूर्वाङ्कुरस्तिमितनीलमणिप्ररोहैः

पीताङ्गदैः परिगतैः परिणीहितांसः ।

१. १. 'द' ख. पाठः. २. 'तिगार' क. पाठः. ४. 'रभ्यागतः । सा' ख. पाठः.
५. 'तः । अथ सा' क. पाठः. ६. 'तम् । अयं स' क. पाठः.

* सतीयस्वन्दः कन्यावरिषु इत्यर्थः । † स्वर्णाङ्गदैरित्यर्थः । ‡ परिणीतं विदुः
नैव्यः । 'परिणीतं' वि वा पाठः ।

अस्माद् घनात् कनकतालवनैकदेशा-

भिर्धोवितः शरवणादिव कार्तिकेयः ॥ २ ॥

(निष्क्रान्तः)

विष्कम्भकः ।

(ततः प्रविशति राजा सपरिचारः)

राजा —

मम हयसुरभिन्नं भार्गवेणुं नरेन्द्रा

मुकुटतटविलम्बं भृत्यभूता वहन्ति ।

न च मम परितोषो यन्न मां वत्सराजः

प्रणमति गुणवाली कुञ्जरज्ञानद्वेसः ॥ ३ ॥

बादरायण !

(प्रविश्य)

काञ्चुकीयः — जयतु महासेनः ।

राजा — निवेशितो जैवन्तिः ।

काञ्चुकीयः — निवेशितोऽनुरूपैतश्च सत्कृतः ।

राजा — न्याय्यं कृतं राजर्वेन्द्यगुणभिलाषिणा । समौग-
तानां युक्तः पूजापरिग्रहः । अथ सर्वोऽपि कन्याप्रदानं प्रैति
पृष्टश्चेत् परच्छन्देन तिष्ठति । (काञ्चुकीयमवलोक्य) बादरायण !
वक्तुका(मांमम) इव त्वां लक्षये ।

१. 'दु' ख. पाठः. २. 'दि' ख. पाठः. ३. 'एष' क. पाठः. ४. 'जै' क. पाठः.
५. 'अस्मत्प्रतीकारेणाय' क. पाठः. ६. 'प्रतिमहः' स' ख. पाठः. ७. 'पृष्ट' ख. पाठः.
८. 'ति। वा' ख. पाठः.

काञ्चुकीयः—न खलु किञ्चित् । कन्याप्रदानं प्रति ससु-
त्यजोऽभिमर्शः ।

राजा—अलं परिहृत्य । सर्वसाधारणो ह्येव विधिः । अभि-
धीयताम् ।

काञ्चुकीयः—महासेन ! एषा मे विवक्षा—एवं नामाह-
न्यहनि गोत्रानुकुलेभ्यो राजकुलेभ्यः कन्याप्रदानं प्रति दूतस-
म्प्रेषणा वर्तते । न च महासेनः कश्चिदपि प्रत्याचष्टे, न चाप्य-
नुगृह्णीते । किन्तु खल्विदमिति ।

राजा—बादरायण ! एवमेतत् । अतिलोभाद् वरगुणाना-
मतिस्नेहाच्च वासवदत्तायां न शक्नोमि निश्चयं गन्तुम् ।

कुलं तौबच्छ्लाघ्यं प्रथममभिकाङ्क्षे हि मनसा

ततः सानुक्रोशं मृदुरपि गुणो ह्येष बलवान् ।

ततो रूपे कान्तिं न खलु गुणतः स्त्रीजनभयात्

ततो वीर्योदग्रं न हि न परिपाल्या युवतयः ॥ ४ ॥

काञ्चुकीयः—महासेनं वर्जयित्वा नहीदानीमेते गुणाः
कचिवेकस्था दृश्यन्ते । ✓

राजा—अतः खलु चिन्त्यते ।

कन्याया वरसम्पत्तिः पितुः प्रयत्नः (?) * ।

भाग्येषु शेषमायत्तं दृष्टपूर्वं न चान्यथा ॥ ५ ॥

१. 'तु' क ख. पाठः. २. 'ति इ' ख. पाठः. ३. 'जा-ए' ख. पाठः. ४. 'निश्चयार्थं
मनुं शक्नोमि' ख. पाठः. ५. 'साधारण' क. पाठः. ६. 'पे कान्तर्ग' क. पाठः. ७. 'नी
कचिदेते गुणा एक' ख. पाठः. ८. 'तु, क' क. पाठः.

* 'पितुः प्रायः प्रयत्नतः' इति द्वितीयः पाठः पाठ्ये भाति ।

दुहितुः प्रदानकाले दुःखशीला हि मातरः । तस्माद् देवी ताव-
दाद्ध्यताम् ।

काञ्चुकीर्यः — यवाज्ञापयति महासेनः । (निष्क्रान्तः)

राजा — भोः ! काशिराजदूतसम्प्रेषणेन वत्सराजग्रहणार्थं
गतं शालङ्कार्येन प्रति गता मे बुद्धिः । किमुल्लवधापि वृथान्तं
न प्रेषयति स ब्राह्मणः ।

कामं या तस्य सा लीला तत्रैवानुगतं मनः ।

ये त्वस्य सचिवाः सर्वे यत्नमास्थाय ते स्थिताः ॥ ६ ॥

(ततः प्रविशति देवी सपरिवारा)

देवी — (क) जेदु महासेणो ।

राजा — आस्यताम् ।

देवी — (ख) जं महासेणो आणवेदि । (उपविशति)

राजा — वासवदत्ता क ।

देवी — (ग) उत्तराए वेदाळीए सआसे वीणं सिक्खिट्ठं
णारदीअं गर्मी आसी ।

(क) जयतु महासेनः ।

(ख) यन्महासेन आह्वयति ।

(ग) उत्तरपुत्रा वृत्तान्त्याः सक्ताशो वीणां शिथिलं नारदीयां गतशीलम् ।

१. 'यः-भो' ख. पाठः. २. 'दे सा' क. पाठः. ३. 'न न' ख. पाठः. ४. 'द्विरि-
ति । किं' ख. पाठः. ५. 'स्त्वा' ख. पाठः. ६. 'वी' दे' ख. पाठः. ७. 'राभो ।' अ.
पाठः. ८. 'जा-वेवि । भो' ख. पाठः. ९. 'जा-देवि । क वासवदत्ता ।' ख. पाठः.
१०. 'द्विष्याए सनीये वी' ख. पाठः. ११. 'रा । राजा-किमि' ख. पाठः.

राजा — कथमुत्पन्नोऽस्या गान्धर्वेऽमिलाषः ।

देवी — (क) केण वि किळ उग्वादेण कम्बणमाळं वीणा-
जोग्गं करध्वान्ति पेक्खिअ सिदिस्सदुक्कामा आसी ।

राजा — सद्दशं बाल्यय ।

देवी — (ख) महासेणं वि किं वि विण्णविदुक्कामा सि ।

राजा — किमिति ।

देवी — (ग) आअप्यं इच्छामि चि ।

राजा — उपस्थितविवरुहकालायाः किमिदानीमाचार्येण ।
पतिरेवैनां शिक्षायिष्यति ।

देवी — (घ) हं एसो दाणि मे दारिआएँ कालो ।

राजा — भोः ! नित्यं प्रदीयतामित्यस्मानुपगृह्य किमिदानीं
सन्तप्यसे ।

देवी — (ङ) अभिप्पेदं मे पदानं । विओओ मं सन्ता-
वेदि । अहं कस्स उण दिण्णा ।

राजा — न तावच्चिश्चयेऽगम्यते ।

(क) केनापि किलोद्धातेन काञ्चनमाळं वीणायोग्यं कुर्वती मेक्ष्य शिक्षितुकामा-
सीत् ।

(ख) महासेनमपि किमपि विज्ञापयितुकामा स्म ।

(ग) आचार्यमिच्छामीति ।

(घ) इह एव इदानीं मे दारिकायाः कालः ।

(ङ) अभिप्रेतं मे पदानम् । वियोगो मं सन्तापयति । अथ कस्मै पुनर्दत्ता ।

देवी — (क) इवार्णि पि ण दाव ।

राजा —

अदत्तेत्यागीता लज्जा दत्तेति व्यथितं मनः ।

धर्मलोहान्तरे न्यस्ता दुःखिताः खलु मातरः ॥ ७ ॥

सर्वथा श्वशुरपरिचरणसमर्थे वयसि वर्तते वासवदत्ता । एवं चापरः काशिराजोपाध्याय आर्यजैवन्तिरथ दौलेन प्राप्तो विलोभयति मां चरित्रेण । (आत्मगतम्) न किञ्चिदाहं । अश्रुपूर्वाभ्याकुलं कथं निश्चयं गमिष्यति । भवतु, निवेदयाम्यस्यै । (प्रकाशम्) श्रूयन्तेऽस्मत्सम्बन्धप्रयोजनायागता राजानः ।

देवी — (ख) किं दाणि वित्थरेण । जहिं दइअ ण सन्तप्पामो, तहि दीअदु ।

राजा — अहो महान् खलु लीलाभिहितो दुःखविस्तर इदानीं पश्चादुपालम्भनं श्रोतुम् । तस्माद् देवी तावन्निश्चयं गच्छतु । श्रूयताम्,

अस्मत्सम्बन्धो मागधः काशिराजो

वाङ्मः सौरौष्ट्रो मैथिलः शूरसेनः ।

एते नानार्थैर्लोभयन्तो शुणैर्मा

कस्ते वैतेषां पान्नता याति राजा ॥ ८ ॥

(क) इदानीमपि न तावत् ।

(ख) किमेदानीं विस्तरेण । यत्र दत्त्वा न सन्तप्पामहे, तत्र दीयताम् ।

१. 'ह' ख. पाठः. २. 'जेडप' ख. पाठः. ३. 'ह' दे' क. पाठः. ४. 'दि तव नि' क. पाठः. ५. 'बरो मे' ख. पाठः. ६. 'तार्थे' ख. पाठः. ७. 'स्तर्भने' क. पाठः. ८. 'दु' ख. पाठः.

(प्रविश्य)

काञ्चुकीयः — वत्सराजः ।

राजा — किं वत्सराजः ।

काञ्चुकीयः — प्रसीदतु प्रसीदतु महासेनः । प्रियवचन-
निवेदनत्वरया क्रमविशेषो नावेक्षितः ।

राजा — प्रियवचनमिति ।

देवी — (उत्थाय) (क) जेदु महासेणो ।

राजा — (सहर्षम्) प्रियवचनपरिहार्यौ हि देवी । आस्थिताम् ।

देवी — (ख) जं महासेणो आणवेदि । (उपविशति)

राजा — उत्तिष्ठोत्तिष्ठ, स्वैरमभिधीयताम् ।

काञ्चुकीयः — (उत्थाय) तत्रभवतामात्येन शालङ्कायनेन
गृहीतो वत्सराजः ।

राजा — (सहर्षम्) किमाह भवान् ।

काञ्चुकीयः — तत्रभवतामालेन शालङ्कायनेन गृहीतो
वत्सराजः ।

राजा — उदयनः ।

काञ्चुकीयः — अयकिम् ।

राजा — शंतानीकस्थ पुत्रः ।

(क) जयतु महासेनः ।

(ख) यद् महासेन आज्ञापयति ।

१. 'जम्' क. पाठः. २. 'अ-अयि त्रि' ख. पाठः. ३. 'दे दे' ख. पाठः. ४. 'वि'
ख. पाठः. ५. 'जा — त्वे' ख. पाठः. ६. 'जं, तं' ख. पाठः. ७. 'तो' ख. पाठः.
८. 'खः ।' क. पाठः. ९. 'किमुद' ख. पाठः. १०. 'शंतानीकस्थ नष्ट' ख. पाठः.

काञ्चुकीयः — दृढम् ।

राजा — सैहस्रानीकस्य नत्ता ।

काञ्चुकीयः — सै एव ।

राजा — कौशाम्बीशः ।

काञ्चुकीयः — सुव्यक्तम् ।

राजा — गौगन्धर्ववित्तकः ।

काञ्चुकीयः — एवं भुवन्ति ।

राजा — वत्सराजो ननु ।

काञ्चुकीयः — अथकिं, वत्सराजः ।

राजा — अथ किमुपरतो यौगन्धरायणः ।

काञ्चुकीयः — न खलु, कौशाम्भ्यां किल

राजा — येद्येवं न गृहीतो वत्सराजः ।

काञ्चुकीयः — श्रद्धेयां महासेनः ।

राजा —

न श्रद्धाभ्युदयनग्रहणं स्वयोक्तं

व्यावर्तनं करतलैरिव मन्दरस्य ।

यस्याहवेषु रिपवः कथयन्ति शौर्यं

यौगन्धरायणमतानि च नः स्वनन्ति ॥ ९ ॥

१. 'एवम् ।' ख. पाठः. २. 'कौशाम्बीशः ।' ख. पाठः. ३. 'सुव्यक्तम् ।' ख. पाठः.
४. 'गौगन्धर्ववित्तकः ।' ख. पाठः. ५. 'एवं भुवन्ति ।' ख. पाठः. ६. 'वत्सराजो ननु ।' ख.
पाठः. ७. 'अथकिम् ।' ख. पाठः. ८. 'जा—शर्यकपरा' ख. पाठः. ९. 'तस्मात्' क.
पाठः. १०. 'ज्ञा मे' क. पाठः.

काञ्चुकीयः — प्रसीदतु महासेनः । वृद्धोऽस्मि आक्षणः
खल्वहम् । न महासेनसमीपेऽनृतमभिहितपूर्वम् ।

राजा — आ अस्त्येतत् । अथ कः प्रियदूतः शालङ्काय-
नेन प्रेषितः ।

काञ्चुकीयः — न पुरुषः । जघातिशययुक्तेन खररथेन
वत्सराजमग्रतः कृत्वा स्वयमेवामात्यः प्राप्तः ।

राजा — एवं प्राप्तः । हन्त भोः ! अद्य विमुक्तसन्नाहौ
मुखं विश्राम्येत्त्वक्षौहिणौ । अद्यप्रभृति प्रच्छन्नदूतैकृतसम्प्रेषणौ
अशङ्किताः स्थास्यन्ति राजानः । एष समासः । अद्यास्मि
महासेनः ।

देवी — (क) किं अभच्चेण आणीदो ।

राजा — अधकिम् ।

देवी — (ख) एदणिमित्तं कस्स वि ण दिस्सामो वास-
वदत्तं ।

राजा — युद्धावजितशत्रुः खल्वेष मम । बादरायण ! शाल-
ङ्कायनः क ।

काञ्चुकीयः — आहितो भद्रदारे ।

(क) किममात्येनानीतः ।

(ख) एतन्निमित्तं कस्मा अपि न दिस्सामो वासवदत्ताम् ।

१. 'सो' ख. पाठः. २. 'जा-हन्त भोः' वि' ख. पाठः. ३. 'हः' ख. पाठः. ४. 'मवत्स'
ख. पाठः. ५. 'णोम्' ख. पाठः. ६. 'वस' ख. पाठः. ७. 'शालङ्कितास्वानः' क' क.
पाठः. ८. 'आदिपत्यो ह्य' ख. पाठः.

राजा — गच्छ । भरतरोहकं ब्रूहि — कुमारविधिविशि-
ष्टेन सत्कारेण वत्सराजमग्रतः कृत्वा प्रवेक्ष्यताममास्य इति ।

काञ्चुकीयः — यदाज्ञापयति महासेनः ।

राजा — एहि तावत् ।

काञ्चुकीयः — अयमस्मि ।

राजा — वत्सराजदर्शने कश्चिन्नोत्सारयितव्यः ।

शत्रुं पश्यन्तु मे पौराः श्रुतपूर्वं भ्रूकर्मभिः ।

सिंहमन्तर्गतामर्षं यज्ञार्थमिव संयतम् ॥ १० ॥

काञ्चुकीयः — यदाज्ञापयति महासेनः । (निष्क्रान्तः)

देवी — (क) बहूणि अन्मुदआणि इमस्सि राअउळे अणु-
भेदाणि । ण ■ अहं ईदिसं पीदिजोगं महासेणस्स सुमरामि ।

राजा — अहमप्येतादृशं प्रीतिविशेषं न श्रुतपूर्वं स्मरामि,
यथा गृहीतो वत्सराज इति ।

देवी — (ख) वच्छराओ णै ।

राजा — अथकिम् ।

देवी — (ग) बहूणि सम्बन्धेप्पओअणागदाणि राअउळाणि
सुदाणि । एदिणा ण पेसिदपुरुवो पुरुसो ।

(क) बह्वोऽन्मुदया अस्मिन् राजकुलेऽनुभूताः । न सत्त्वदमीदृशं प्रतियोग्यं महा-
सेनस्य स्मरामि ।

(ख) वत्सराजो ननु ।

(ग) बहूनि सम्बन्धप्रयोजनागतानि राजकुलानि श्रुतानि । एतेन न प्रेषितपूर्वः
पुरुषः ।

१. 'ह' ख. पाठः. २. 'ण' ख. पाठः. ३. 'णं तु' ख. पाठः. ४. 'य' ख. पाठः.
५. 'द्विभोआराणि' ख. पाठः. ६. 'गआणि' ख. पाठः. ७. 'पेसु' ख. पाठः.

राजा — देवि! महासेनेशब्दमपि न गणयति । किं सम्बन्धमभिलषति ।

देवी^१ — (क) न गणेदि । किं बालो अपण्डितो वा ।

राजा — बालो, न त्वपण्डितः ।

देवी — (ख) किण्वुह एणं उस्सेअअदि ।

राजा — उत्सेकयत्येनं प्रकाशराजर्षिनामधेयो वेदाक्षरसम्वायप्रविष्टो^२ भारतो वंशः । दर्पयत्येनं^३ दाय्याद्यागतो गान्धर्वो वेदः । विभ्रमयत्येनं^४ वथस्सहजं रूपं । विस्त्रम्भयत्येनं^५ कथमप्युत्पन्नोऽस्य पौरानुरागः ।

देवी — (ग) अभिळासणीओ वरगुणा । कस्स वामदाए दोसो संबुत्तो ।

राजा^६ — किमिदानीमस्थाने विस्मितासि । पश्य,

अग्निः कक्ष इवोत्सृष्टो^७ वैहन् कात्स्न्येन^८ भेदिनीम् ।

अस्य मे शासनं दीप्तं विषयान्तेऽवसीदति ॥ ११ ॥

(क) न गणयति । किं बालः अपण्डितो वा ।

(ख) किण्वुह्यत्येनमुत्सेकयति ।

(ग) अभिलषणीया वरगुणाः । कस्य वामतया दोषः संवृत्तः ।

१. 'नम' ख. पाठः. २. 'क्षी—किं' ख. पाठः. ३. 'वै' ख. पाठः. ४. 'आ वर' ख. पाठः. ५. 'त' क. पाठः. ६. 'जा—देवि। किं' ख. पाठः. ७. 'तानि।' क. पाठः, 'जा' ख. पाठः. ८. 'महान्' ख. पाठः. ९. 'श' ख. पाठः.

१. 'अमन्विष्टो भारता देवदग्निं देवधवा देवनातः छुदक्षम्' (अथ. अष्ट. ३. अम्या. १. व. १३. अ. २.) २. दाय्याद्यन्वेमागत्रो वेदपरम्पराप्राप्त इत्यर्थः ।

(प्रविद्य)

काञ्चुकीयः — जयतु महासेनः । यथाज्ञाप्रयुक्तैस्तत्कारं^१
प्रविष्टः शालङ्कायनैः । स तु विज्ञापयति— इदं भरतकुलोपमुक्तं
वत्सराजकुले द्रष्टव्यं घोषवती नाम वीणारत्नं महासेनः प्रतिग्रा-
हयितव्यं इति । (वीणां दर्शयति)

राजा — प्रतिगृहीतं जयमङ्गलम् । (वीणां गृहीत्वा) इयं सा
घोषवती नाम । यैषा,

श्रुतिसुखमधुरा स्वभावरक्ता

करजमुखोल्लिखिताग्रधृष्टतन्त्री ।

ऋषिवचनगतेषु मन्त्रविधा

गजहृदयानि बलाद् वशीकरोति ॥ १२ ॥

भोः ! समरावजितानां रत्नानामिष्टसम्भोगः प्रीतिमुत्पादयति ।

अर्थशास्त्रगुणग्राही ज्येष्ठो गोपालकः सुतः ।

गान्धर्वद्वेषी व्यायामशाली चाप्यनुपालकः ॥ १३ ॥

कनुखस्त्रियं सुन्यस्ता भवेत् । देवि ! वासवदत्ता वीणामुप-
क्रान्ता ननु ।

देवी^३ — आम् ।

१. 'वाप्र' क. ख. पाठः. २. 'कः सत्कारः प्रविष्टः सा' ख. पाठः. ३. 'तः सा' क.
पाठः. ४. 'भो वि' ग. पाठः. ५. 'रुद्र' ख. पाठः. ६. 'नेन प्र' क. ख. पाठः.
७. 'व्यम्' इ' क. ख. पाठः. ८. 'दि । रा' क. पाठः. ९. 'लम् (शु)' ख. पाठः.
१०. 'म । धु' ख. पाठः. ११. 'ह' ख. पाठः. १२. 'नामि' क. पाठः. १३. 'वी-
वीणा' ख. पाठः.

† 'गान्धर्वद्वेषी' इति धाम्न्यः पाठः । प्रह्लादा इत्यन्तो दृश्यः ।

राजा — तेन हि इयमस्यै प्रवीयताम् ।

देवी — (क) वीणाप्पदाणेण भूओ वि उम्मत्ता विअ चिट्ठदि ।

राजा — कीडतु कीडतु । नैतत् सुलभं भ्रशुरकुले । बाद-
रायण ! क सः ।

काञ्चुकीयः — अमात्सेन सहै मविष्टः ।

राजा — अथ वत्सेष्यधिकृतः ।

काञ्चुकीयः — आहितविनयत्वात् पादयोरङ्गे तस्य बहुप्र-
हाग्वाक् स्वर्णैवाद्येन शयनीयेन मध्यमगृहं प्रवेशितः ।

राजा — हा धिग्, बहुप्रहौरः । एष इदानीं निरुपस्कृतस्य
तेजसो दोषः । नृशंसः स्वर्णस्मिन् काल उपेक्षितवान् । बाद-
रायण ! गच्छ । भरतरोहकं ब्रूहि — क्रियतामस्य व्रणप्रतिकर्मेति ।

काञ्चुकीयः — यदाज्ञापयति मन्त्रासेनः ।

राजा — अथवा एहि तावत् ।

काञ्चुकीयः — अयमस्मि ।

राजा — अस्य सर्वदर्शनमविमुक्तसत्कारमवगन्तव्यम् ।
आकारसूचिता अस्य प्रीतयो विज्ञेयाः । अतिक्रान्तविग्रहाश्रिताः

(क) वीणाप्पदानेन भूयोऽप्युन्मत्तये तिष्ठति ।

१ 'ता' ख. पाठः. २. 'होपविष्ट' । ख. पाठः. ३. 'ता ॥' ख. पाठः. ४. 'स्वा.....
योरङ्गप्रत्या' (१) ख. पाठः. ५. 'म्यावनेय' ॥. पाठः. ६. 'प्यगु' ख. पाठः. ७. 'कवर
ह' क. पाठः. ८. 'पश्यन्तु' ख. पाठः. ९. 'न्यका' ख. पाठः. १०. 'णक' ख. पाठः.
११. 'अधिरुहस्यकादमविगन्धरमविग' क. पाठः.

कथा न कथयितव्याः । क्षुतादिप्रयोगेष्वर्थाशेषोऽभिधेयाः ।
कालसंशदिना स्तवेनार्ज्यः ।

काञ्चुकीयः — यदाज्ञापयति महासेनः । (निष्कस्य प्रविश्य)
जयतु महासेनः । पथ्येव कृतवर्णप्रतिकर्मा वत्सराजः । अका-
लस्तावदिदानीं द्वितीयस्य प्रतिकर्मण इति । मध्याह्नमारोहति
दिवाकरः ।

राजा — अथ कस्मिन् प्रदेशे वीरमानी ।

काञ्चुकीयः — मयूरयष्टिमुखे ।

राजा — हा धिग् , अनाश्रयणीयः खल्वयं देशः । आत-
पप्रतितकूलार्थं मणिभूमिकायां प्रवेशयेत्याज्ञापय ।

काञ्चुकीयः — यदाज्ञापयति महासेनः । (निष्कस्य प्रविश्य)
यदाज्ञप्तं महासेनेन, तत् सर्वमनुष्ठितम् । अमात्यस्तु भरतगोह्वरे
महासेनं द्रष्टुमिच्छति ।

राजा — व्यक्तं न रोचते तस्य वत्सराजसत्त्विक्या । अस्त्यै^{११}
नीतेः परिश्रमः । अहमेवैनमनुनयामि ।

देवी — (क) किं सम्बन्धो निश्चिदो ।

(क) किं सम्बन्धो निश्चितः ।

१. 'यन्पुञ्जप्र' ग. पाठः. २. 'वाशिधेवः । का' ग. पाठः. ३. 'न वाच्यः ।' क.
ख. पाठः. ४. 'शक' ग. पाठः. ५. 'प्रणक' ख. पाठः. ६. 'नः । म' ख. पाठः.
७. 'प्रतिकृत्यार्थे' ख. पाठः. ८. 'जयतु महासेनः । त' ख. पाठः. ९. 'नि । प्रक' ख.
पाठः. १०. 'निऽस्व' क. पाठः. ११. 'स्त्यै नी' ख. पाठः.

राजा — न तावन्निश्चयो गम्यते ।

देवी — (क) अलं दाणि तुवरिअ । बाळा मे दारिआ ।

राजा — यदमिरुचितं भवत्यै । प्रविशत्वभ्यन्तरम् ।

देवी — (ख) जं महासेणो आणवेदि । (निष्क्रान्ता सपरिवारा)

राजा — (विचिन्त्य)

पूर्वं तावद् वैरमस्यावलेपा-

दानीतेऽस्मिन् स्यात् तु वैध्यस्तथा मे ।

युद्धक्लिष्टं संशयस्थं विपन्नं

श्रुत्वा त्वेनं संशयं चिन्तयामि ॥ १४ ॥

(निष्क्रान्ता)

द्वितीयोऽङ्कः ।

(क) अलमिदानीं स्वरिआ । बाळा मे दारिआ ।

(ख) यन्महासेन आणुपयसि ।

१. 'क' ख. पाठः.

२. 'ह्यै तदा भवद् य' ख. पाठः.

३. 'न्ता' ख. पाठः.

४. 'ममस्वत्ता मे' क. ख. पाठः.

५. 'ह्यै' ख. पाठः.

अथ तृतीयोऽङ्कः ।

(ततः प्रविशति क्षिप्रकरोषो विदूषकः)

विदूषकः—(निरूप्य) (क) भो ! देवकुलपीठिआए मम मोद-
अमळ्ळअं णिदिस्सविअ दक्खिणमासआणि गणिअ बन्धिअ
पडिणिबुत्तो दाणि मोदअमळ्ळअं ण पेक्खामि । (निबिन्ध्य) आ
एकमोदअपरितोसितो ■ दाव ओळग्गो मं अणुसरदि । उच्चदाए
पाआरस्स अगई कुक्कुराणं । अक्खवदभत्तदाए अळोहणीअं पहि-
आणं । आहु अपि णं स्सआमि । भोदु ओग्गारइस्सं दाव
अहं । ही ही बुद्धो विअ सुअरर्वत्थी सुद्धवादं एव्व उम्भिरामि ।
अह्व लोहिदक्खअणीए केरअं मम केरअं चि करिअ सिवेण
पडिहत्थीकिदं भवे ! (निरूप्य) जदि वि एसो बझआरी बहुकेहि
रुवेहि अविणअं करोदि । भोदु पेक्खस्सं दाव अहं । भो !

(क) भो ! देवकुलपीठिकायां मम मोदकमल्लकं निक्षिप्य दक्षिणामाधकाणि गण-
यित्वा बद्ध्वा प्रतिनिवृत्तः हृदानीं मोदकमल्लकं न पश्यामि । आ एकमोदकपरितोषितो
न तावदवलम्बो मामनुसरति । उच्चतया प्राकारस्यागतिः कुक्कुराणाम् । अक्षतभक्ततथा-
लोभनीयः पथिकानाम् । अथवा अध्येनं स्नायामि । भक्तु उद्गारयिष्ये तावदहम् ।
ही ही बुद्ध इव सुकरवस्तिः शुद्धवातमेवोद्भिरामि । अथवा लोहितकार्त्तार्यन्याः सम्बन्धी
मम सम्बन्धीति कृत्वा शिवेन प्रतिहस्तीकृतो भवेत् । यद्यप्येव ब्रह्मचारी बहुकै रूयै-
रविनयं करोति । भवन्तु द्रक्ष्यामि तावदहम् । भो ! एष खलु मम मोदकमल्लकः शिव-

१. 'वप्रच्छन्नो वि' अ. पाठः. २. 'कः—जो' अ. पाठः. ३. 'आ न' पाठः.
४. 'दिउ' अ. पाठः. ५. 'मि । (आत्मगतम्) ए' अ. पाठः. ६. 'क' अ.
पाठः. ७. 'यो' अ. पाठः. ८. 'पन्वी' अ. पाठः. ९. 'वि । ज' अ. पाठः.
१०. 'अहं । अदिहा एदस्स मम मोदअं सि' अ. पाठः.

एदं ■ मम मोदअमळ्ळअं सिवस्स पादमूले चिट्ठइ । जाव णं गल्लामि । देहि भट्टा! देहि मे मोदअमळ्ळअं । भट्टा! तुवं वि मम चोरो सि । अविहा आळिहिदं खु मम मोदअमळ्ळअं । संदावतिमिरेणं सुहु ण पेक्खामि । भोदु पमज्जिस्सं दाव अहं । ही ही साहु ले चित्तअर! भाव! साहु । जुत्तलेहदाए वण्णाणं जह जह पमज्जामि, तह तह उज्जळदरं होइ । भोदु उदएण पमज्जिस्सं । कहिणुहु उदअं । इदं सोहणं सुद्धतडाअं । अहं विअ सिवो वि दाव एदस्सि मोदअमळ्ळए णिरासो होदु ।

(नेपथ्ये)

मोदआ! मोदआ! हहह ।

विदूषकः—(क) अविहा एसो उम्मत्तओ मम मोदअ-
मळ्ळअं गल्लिअ हसमाणो फेणायमाणमळिणवरिसारच्छोदअं
विअ इदो एव्वाहावइ । चिट्ठ चिट्ठ उम्मत्तअ! चिट्ठ । इमिणा
दण्डअट्टेण सीसं दे भिन्दामि ।

स्य पादमूले तिष्ठति । शब्द एनं गृहीष्यामि । देहि भर्तः! देहि मे मोदकमल्लकम् । भर्तः! त्वमपि मम चोरोऽसि । अविहा आलिखितः सख्य मम मोदकमल्लकः । सन्ता-
पतिभिरेण सुहु न पश्यामि । भवतु प्रमार्जिष्यामि तावदम् । ही ही साधु रे चित्र-
कर! भाव! साधु । युक्तलेखतया वर्णानां यथा यथा प्रमार्ज्म तथा तथोञ्ज्वलतरं
भवति । भवतु उदकेन प्रमार्जिष्यामि । कुत्र सख्यदकम् । इदं शोभनं शुद्धतटाकम् ।
अहमिदं शिष्योऽपि तावद् एतस्मिन् मोदकमल्लके निरासो भवतु । मोदका! मोदका! ।
हहह ।

(क) अविहा एण उम्मत्तओ मम मोदकमल्लकं गृहीत्वा हसन् फेनायमानमलिन-
वर्परिण्योदकमिवैत एवाधावति । तिष्ठ तिष्ठोम्मत्तक! तिष्ठ । अनेन दण्डकाट्टेन सीसं
ते भिनधि ।

१. 'किदं' क. पाठः. २. 'दे म' क. पाठः. ३. 'अभो' क. पाठः. ४. 'ण ण' क. ख.
पाठः. ५. 'उ' ख. पाठः. ६. 'ल' ख. पाठः. ७. 'ल्लामळ्ळ' अ. पाठः. ८. 'इ वे
मिदामि' ख. पाठः.

(ततः प्रविलस्युन्मत्तकः)

उन्मत्तकः—(क) मोदआ ! मोदआ ! हहह ।

विदूषकः—(ख) भो उन्मत्तअ ! आणेहि मम मोदअम-
ळ्ळअं ।

उन्मत्तकः—(ग) किं मोदआ ! कहिं मोदआ । कश्श
मोदआ । किं इमे मोदआ उज्जन्ति, आदु पैणज्जन्ति, उदाहो
खज्जन्ति ।

विदूषकः—(घ) ण खज्जन्ति ण खज्जन्ति ण उज्जन्ति अ ।

उन्मत्तकः—(ङ) एसां खु मम रसणा स्वाइदुकामा छिङ्गाणि
करेदि ।

विदूषकः—(च) भो उन्मत्तअ ! आणेहि मम मोदअम-
ळ्ळअं । मा परकेरए सिणेहं करिअ ओवज्जेहि ।

उन्मत्तकः—(छ) के के मं वज्जन्ति । मोदआ खु मं
रक्खन्ति ।

(क) मोदका ! मोदकाः । हहह ।

(ख) भो उन्मत्तक । आनय मम मोदकमल्लकम् ।

(ग) किं मोदकाः । कुत्र मोदकाः । कस्य मोदकाः । किमिमे मोदका उत्सृज्यन्ते,
अथवा प्रणीयन्ते, उताहो स्थापन्ते ।

(घ) न स्थापन्ते न स्थापन्ते नोत्सृज्यन्ते च ।

(ङ) एषा खलु मम रसना स्वादितुकामा छिङ्गाणि करोति ।

(च) भो उन्मत्तक ! आनय मम मोदकमल्लकम् । मा परकीये स्नेहं कृत्वा अप-
वाप्यस्व (अथवा) अपोशास्व ।

(छ) के के मां बाधन्ते (अथवा) वहन्ति । मोदकाः खलु मां रक्खन्ति ।

१. 'ह' मोदका ! मोदकाः ग. पाठः. २. 'मि' ग. पाठः. ३. 'खो' ख. पाठः.

४. 'मि' ख. पाठः. ५. 'केके' ख. ग. पाठः.

णेवच्छविसेसमण्डिता परीदि उप्पादेदुं उवट्ठिआ ।

लाअगिइदिणमुळिआ काळवसेण सुहुत्तदुब्बळा ॥ १ ॥

त्रिवृषकः—(क) भो उम्मत्तअ! आणेहि मम मोदअम-
ळअं । इमिणा पैच्चएण उवज्झाअउलं गन्तव्वं ।

उन्मत्तकः—(ख) मए वि इमिणा पैच्चएण जोअणसदं
गन्तव्वं ।

त्रिवृषकः—(ग) किं एळावणे तुवं ।

उन्मत्तकः—(घ) आम एळावणे अहं । ण हुं दाव
देवळाजो मं आशणं आलुहवि । शुदं च मए पौदपाशिएहि
इन्दे वज्झ त्ति धाराणिअळेहि विज्जुम्मईहि कशाहि ताळिअ
वौठव्वामेण परिअमन्तेण भिन्दीअदि मेहवन्धणं ।

नैपप्यविशेषमण्डिताः प्रीतिमुत्पादयितुमुपस्थिताः ।

समगृह्यदत्तमूल्याः काल्यसेन मुहूर्तवर्षेणः ॥

(क) भो उन्मत्तक! आनय मम मोदकमल्लकम् । अनेन प्रत्ययेनोपाध्यायकुलं
गन्तव्यम् ।

(ख) मयाप्यनेन प्रत्ययेन योजनशतं गन्तव्यम् ।

(ग) किमैरावणस्त्वम् ।

(घ) आम ऐरावणोऽहम् । न खलु तवद् देवराजो मामासनमारोहति । श्रुतं
च मया पादपाशिकैरेन्द्रो वद इति धारानिगलैः विजुन्मयीभिः कशाभिस्ताडयित्वा
शतोद्धामेण परिभ्रमता भिद्यते मेघबन्धनम् ।

१. 'आ' ख. पाठः. २. 'प्रीदि' ख. पाठः. ३. 'वैवेण' ख. पाठः. ४. 'ववेण'
ख. पाठः. ५. 'हु' ख. पाठः. ६. 'व मं' ख. पाठः. ७. 'व' ख. पाठः. ८. 'न्ति'
ख. पाठः. ९. 'विज्जुम्मई हि' ग. पाठः. १०. 'वाहुमामे हुवे' ख. पाठः. ११. 'न्ति
वेण वि' ग. पाठः.

विदूषकः—(क) भो उन्मत्तक ! न त्वं मम वदस्विति,
विलविस्सं दाव अहं ।

उन्मत्तकः—(ख) विलव विलव विक्रोस वा विलव ।

विदूषकः—(ग) अब्बम्मणं भो ! अब्बम्मणं ।

उन्मत्तकः—(घ) अहं पि विलविस्सं । इन्दे वज्जे भो !
इन्दे वज्जे भो ! ।

विदूषकः—(ङ) अब्बम्मणं भो ! अब्बम्मणं ।

(नेपथ्ये)

(च) मा भाआहि मा भाआहि बहणाउत्त ! मा भाआहि ।

विदूषकः—(सहस्रं) (छ) आअदे चन्दे समाअदाणि सव्व-
णक्खत्ताणि । अघं बहणभावं ! ईहामत्तएण शमणएण अमअं
दीअदि ।

(क) भो उन्मत्तक ! न त्वं मम दास्विति, विलविष्यामि तावदहम् ।

(ख) विलप विलप विक्रोस वा विलप ।

(ग) अब्रह्मण्यं भो ! अब्रह्मण्यम् ।

(घ) अहमपि विलविष्यामि । इन्द्रो बद्धो भो ! इन्द्रो बद्धो भो ! ।

(ङ) अब्रह्मण्यं भो ! अब्रह्मण्यम् ।

(च) मा विभीहि मा विभीहि ब्राह्मणोपासक ! ■ विभीहि ।

(छ) आगते चन्द्रे समागतानि सर्वनक्षत्राणि । त्रिम् आलणभावम् । ईहामात्र-
केण श्रमणकेनाभयं दीयते ।

१. 'दि शब्द' ख. पाठः. २. 'ज्जे हो ने' ख. पाठः. ३. 'भो । मा' ग. पाठः.
४. 'कः अयं' ख. पाठः. ५. 'कः-अयं' ख. ग. पाठः. ६. 'तेषां' ख. पाठः. ७.
अदीयति । आअदे हि चन्द्रे सभाअदाणि सव्वणक्खत्ताणि । (क) ख. ग. पाठः.

(ततः प्रविशति श्रमणकः)

श्रमणकः—(क) मा भाआहि मा भाआहि बहणाउस !
मा भाआहि । के के हह, किं कय्यं, विळवदि ।

विदूषकः—(ख) अविहा पडिहारैक्खअउत्ति खु सम-
णओ अणुहोदि । भो समणअ ! भअवं ! एसो उम्मत्तओ मम
मोदअमळ्ळअं गळ्ळिअ ण देदि ।

श्रमणकः—(ग) मोदअं पेक्खामि दाव ।

उम्मत्तकः—(घ) पेक्खदु पेक्खदु समणअ ! भयं ।

श्रमणकः—(ङ) थुं थु ।

विदूषकः—(च) हद्धि उम्मत्तअस्स हत्थे ईहामत्तैएण
शमणएण थुत्थुकिदा अधण्णस्स मम मोदआ विट्ठपुत्तवाँ एव
संजुत्ता ।

(क) मा विभीहि मा विभीहि जावणोपासक ! मा विभीहि । के के हह, किं
कय्यं, विळवदि ।

(ख) अविहा प्रतीहारैक्खत्ति खलु श्रमणकोऽनुभवति । भोः श्रमणक ! मग-
धन् ! एष उम्मत्तको मम मोदकमल्लकं गृहीत्वा न ददाति ।

(ग) मोदकं मेहे तावत् ।

(घ) प्रेक्षतां प्रेक्षतां श्रमणक ! भवान् ।

(ङ) थु थु ।

(च) ह्य धिग् उम्मत्तकस्य हस्ते ईहामात्रकेण श्रमणकेन थुत्थुक्ता अधन्यस्य मम
मोदका दृष्टपूर्वा एव संजुत्ताः ।

१. 'केके' ख. ग पाठः. २. 'एक्खअउत्ति' क. ख. पाठः. ३. 'भयं' ख. पाठः. ४.
'थु' ख. पाठः. ५. 'तेम' क. पाठः. ६. 'थ' क. पाठः. ७. 'वा हं' क. पाठः.

श्रमणकः—(क) भो उन्मत्तआउस ! णीआदेहि णीआदेहि ।
एदाणि मोदआणि कत्थूलिआफेणपण्डराणि बहुच्चिद्धसमिद्ध-
कोमळा णिद्धाणिआ सुरा विअ म्हराणि मा दे खाइदाणि खअं
उप्पादन्ति ।

विदूषकः—(ख) अविहा मोदआणि सि करिअ किण्डि-
कळञ्जुआ मे पडिच्छिदा ।

श्रमणकः—(ग) उन्मत्तआउस ! णीआदेहि णीआदेहि ।
अदि ण णीआदेहि, तुवं सवेमि ।

उन्मत्तकः—(घ) पशीददु पशीददु श्रमणअ ! भँअवं ! मा
खु मा खु मं शविदुं । गह्ण गह्ण ।

श्रमणकः—(ङ) बह्णआउस ! पेक्ख पेक्ख ममप्पभावं ।

(क) भो उन्मत्तकोपासक ! निर्यातय निर्यातय एतानि मोदकाः कत्थूलिकाफेन-
पाण्डरा बहुचिद्धसमिद्धकोमळा निष्ठानिता सुरेव मधुरा मा ते स्वादिताः क्षममु-
त्पादयन्ति ।

(ख) अविहा मोदका इति कृत्वा (किण्डिकळञ्जुआ ?) मे प्रतीक्ष ।

(ग) उन्मत्तकोपासक ! निर्यातय निर्यातय । यदि न निर्यातयसि त्वां शपामि ।

(घ) प्रसीदतु प्रसीदतु श्रमणक ! भगवन् ! माखलु माखलु मां शत्रुश्च ।
गृह्णण गृह्णण ।

(ङ) ब्राह्मणोपासक ! भोक्स्व भोक्स्व मम प्रभावम् ।

१. 'क-उ' क. पाठः. २. 'डि' क. पाठः. ३. 'भि इम्मुविद्ध' क. पाठः. ४. 'भ' क. पाठः. ५. 'दधन्ति' क. पाठः. ६. 'कोष्ठस्य पुत्रा' क. पाठः. ७. 'भवं' क. पाठः. ८. 'ह' पाठः क. पाठः.

विदूषकः — (क) एसो उम्मत्तओ एदेण ईहामत्तएण स-
मणएण उज्झिदं सावं पेक्खिअ मोदअमळ्ळअं भीदभीदं अग्ग-
कुळिआए पसारिदाए ठाविअ चिट्ठइ ।

श्रमणकैः — (ख) यादु यादु भवं । एदेहि मोदएहि मं
सोत्थि वाचिइस्ससि ।

विदूषकः — (ग) ही ही ममकेरएहिं सोत्थि वाआएमि ।
मए वि कोडुम्बिअस्स हैत्थादो पडिग्गहगहीदाणि । तानि भवदो
वि उवाअणं भविस्सदि । सो वि सम्मिद्धो होदु । एसो उम्म-
त्तओ अग्गिगिहं अहिमुहो गच्छइ । द्विदो मज्झैहो । पुव्वहे वि
दाव अअं देसो सुण्णो भविस्सदि । जाव अहं वि इमाणि
दक्खिणामासआणि मंगगोहे णिक्खिअविअ गच्छामि । एकस्स
शाडिआए कयं अवरस्स मुळ्ळेण । (सर्वे अग्निगृहं प्रविशन्ति)

(क) एष उन्मत्तक एतेनेहामात्रकेण श्रमणकेन उज्झितं शापं प्रेष्य मोदकमल्लकं
भीतभीतमग्राकुल्यां प्रसारितायां स्थापयित्वा तिष्ठति ।

(ख) यादु यादु भवान् । एतेभौदकैर्मां स्वस्ति वाचयिष्यसि ।

(ग) ही ही मदीधैः स्वस्ति वाचयामि । मयापि कौटुम्बिकस्य हस्तात्
मतिग्रहगृहीतानि । तानि भवतोऽभ्युपायनं भविष्यति । सोऽपि समुहो भवतु । एष
उन्मत्तकौअग्निगृहमभिमुखो गच्छति । स्थितो मध्याह्नः । पूर्वोद्वेऽपि सावदयं देशः
शून्यो भविष्यति । यावदहमपीमानि दक्षिणामायकानि मार्गेगेहे निक्षिप्य गच्छामि ।
एकस्य शाटिकया कर्त्यमपरस्य मूत्रेण ।

१. 'कः'—एतुं ख. पाठः. २. 'वाएमि' ख. पाठः. ३. 'ज' ख. पाठः. ४. 'एष-
वि मोदकाणि सो सो' ख. पाठः. ५. 'जो' ख. पाठः. ६. 'को वा' ख. पाठः. ७. 'म-
ग्निगे क. ग. पाठः. ८. 'विक्ख' क. पाठः. ९. 'विशः' ख. ग. पाठः.

योगन्धरायणः — वसन्तक ! शून्यमिदमग्निगृहम् ।

विदूषकः — (क) आम भो ! सुणं खु इदं ।

योगन्धरायणः — तेन हि परिष्वजेतां भवन्तौ ।

उभौ — बाढम् । (परिष्वजेते)

योगन्धरायणः — भवतु भवतु तुल्यपरिश्रमौ भवन्तौ ।

आस्तां भवान् । भवानप्यास्ताम् ।

उभौ — बाढम् ।

(सर्वे उपविष्टाः)

योगन्धरायणः — वसन्तक ! अपि दृष्टस्त्वया स्वामी ।

विदूषकः — (ल) आम भो ! दिट्ठो तत्तमवं ।

योगन्धरायणः — हन्त भोः । अतिक्रान्तयोगक्षेमा रात्रिः ।

दिवस इदानीं प्रतिपाल्यते ।

अहः समुत्तीर्य निशा प्रतीक्ष्यते

शुभे प्रभाते दिवसोऽनुचिन्त्यते ।

अनागतार्थीन्यशुभानि पश्यतां

गतं गतं कालमवेक्ष्य निर्वृत्तिः ॥ २ ॥

रुमण्वान् — सम्यग् भवानाह । तुल्येऽपि कालविशेषे
निशैव बहुदोषा बन्धनेषु । कुतः,

(ग) आम भोः ! शून्यं सखिदम् ।

(क) आम भोः ! दृष्टस्तत्रभवान् ।

-
१. 'जी' ख. पाठः. २. 'उभौ न' क. ख. पाठः. ३. 'न' (घ) ख. पाठः.
४. 'तद्' (ग) ख. पाठः. ५. 'विश्रान्तिः' ख. पाठः. ६. 'कः—दि' ख. पाठः.
७. 'ते' कुतः, अ' ख. ग. पाठः. ८. 'ती' ख. पाठः.
-

व्यवहारेष्वसाध्यानां लोके वाप्रतिरे(आ०३५)ताम् ।

प्रभाते दृष्टदोषाणां वैरिणां रजनी भयम् ॥ ३ ॥

यौगन्धरायणः — वसन्तक ! स्वामिना सह कथितं ननु ।

विदूषकैः — (क) आम् भो ! चिरं एव च हि तत्तद्दोषा
ओवज्जो, अज्ज चउदसीं ह्वायमाणो पडिवाळिदो अ ।

यौगन्धरायणः — स्नातः स्वामी ।

विदूषकैः — (ख) ह्लादो अत्तभवम् ।

यौगन्धरायणः — कृतं देवकार्यम् ।

विदूषकैः — (ग) आम् भो ! पणाममत्तेण पूइदा देवदा ।

यौगन्धरायणः — एतामपि बहुमतामवस्थां प्राप्तः स्वामी ।

कृतः —

स्नातस्य यस्य समुपस्थितदैवतस्य

पुष्याहघोषविस्मे पटहा नदन्ति ।

तस्यैव कालविभवात् तिथिपूजनेषु

दैवप्रणामचलिता निगलाः स्वनन्ति ॥ ४ ॥

रुमणवान् — भवत इदानीं प्रयत्न उचितं तिथिसत्कारमा-
नेष्यति स्वामिनः ।

(क) आम् भो ! चिरमेव चास्मि तत्रभवतापोदः, अज्ज चउदसीं ह्वायमाणः
प्रतिपालितश्च ।

(ख) स्नातोऽप्रभवान् ।

(ग) आम् भो ! प्रणाममात्रेण पूजिता देवताः ।

१. 'राक्षसः ।' ख. पाठः. २. 'क- वि' ग. पाठः. ३. 'आ भो' क. पाठः.
४. 'क- आम् भो ! क' ग. पाठः. ५. 'त' ख. ग. पाठः. ६. 'क- प. ग. पाठः'.
७. 'क- इत्त मो ! ए' ग. पाठः.

१. स्नायमान इति 'ज्वा पीत्ते' इत्यस्य चानसि रूपम् ।

यौगन्धरायणः—वसन्तक ! गच्छ भूयः स्वामिनं पश्य ।
विज्ञाप्यतां च स्वामी— या सा प्रयाणं प्रतीह प्रस्तुता कथा,
तस्याः श्वः प्रयोगकालः । स्थानावगाहयवसशय्याभोगेष्वध्रयेषू-
पन्यस्तौषधिव्याजो नलागिरिर्मन्त्रौषधिनियमसम्भृतपुराणकर्मै-
व्यामोहितः । अनुकूलमारुतमोक्तव्यैः सज्जितो धूपः । रोषप्रति-
कूलोऽस्य सज्जितः प्रतिगजमदैः । शालासन्निकृष्टमल्पसाधनैः गृह-
मादीपयितुमग्नित्रासित्वाद् वारणानाम् । गजपतिचित्तोद्गमणार्थं
देवकुलेषु स्थापिताः शङ्खदुन्दुभयः । तेन नादेन सर्वसाधनप-
रिगतशरीरेणावश्यं श्वः प्रद्योतेन स्वामी शरणमुपगन्तव्यः । ततः
स्वामिना शत्रोस्तुमतेनैव बन्धनान्निष्क्रम्य सह व्यापन्नां घोषवतीं
हस्तागतां कृत्वा नलागिरिः स्वार्धीनः कर्तव्यः । ततो व्यवस्थि-
तासनस्तदानीं स्वामी नलागिरौ । ततः,

सैन्याभिर्मनसानुबद्धजघनं कृत्वा जवे वारणं

सिंहानामसमाप्त एव विरुते त्यक्त्वा सविन्ध्यं वनम् ।

एकाहे व्यसने वने स्वनगरे गत्वा त्रिवर्णा वृशां

येनैष द्विरदच्छलेन नियतस्तेनैव निर्वाह्यते ॥ ४ ॥

इति ।

रुमणवान्—वसन्तक ! किमिदानीं चिन्त्यते ।

१. 'उ इति । कुतः स्या' ख. पाठः. २. 'मावेष्वा' क. पाठः. ३. 'संनि व्या'
ख. पाठः. ४. 'म्वस' ख. पाठः. ५. 'ता' ख. पाठः. ६. 'द' ख. पाठः.
७. 'नृगृहणी' ख. पाठः. ८. 'ते' क. पाठः. ९. 'न्ता' क. पाठः. १०. 'ति' ।
इत्यः । ११. 'मन्त्रायेन्तवति' ख. पाठः.

विदूषकः — (क) एवं चिन्तेमि महन्तो सु भवदो पयत्तो
बिवाजिस्सिदि चि ।

उभौ — न खलु वयं विज्ञातारः ।

विदूषकः — (ख) अहं पुठमं पञ्चा भवन्तो ।

यौगन्धरायणः — अथ किंकृता कार्यविपत्तिः ।

विदूषकः — (ग) वञ्छराअस्स अत्तकय्यदाए ।

यौगन्धरायणः — कथमिव ।

विदूषकः — (घ) सुणह् भवन्तो ।

उभौ — अवहितौ स्वः ।

विदूषकः — (ङ) जा सा काळङ्गमी अदिक्खन्दा, तर्हि तत्त-
होदी वासवदत्ता नाम राअदारिआ घत्तीदुवीआ कण्णआदंसणं
पिहोसं चि करिअ अवणीदकञ्चुआए सिदिआए ओघट्टिदपणा-
लीपस्सुदसळिलविसमं राअमगं परिहरिअ जं तं बन्धणदुवारस्स

(क) एवं चिन्तयामि महान् खलु भवतः प्रयत्नो विपत्त्यत इति ।

(ख) अहं प्रथमं पञ्चा भवन्तौ ।

(ग) क्लेशराजस्यात्मकार्यतया ।

(घ) शृणुतां भवन्तौ ।

(ङ) या सा काळङ्गमी अतिक्रान्ता, तस्यां तत्रभवती वासवदत्ता नाम राजदा-
रिका धात्रीद्वितीया कन्यकादर्शनं निर्दोषमिति कृत्वापनीतकञ्जुकया शिबिकयावचहि-
तप्रणालीप्रसृतसळिलविसमं राजमार्गं परिहृत्य यत्तद् बन्धनद्वारस्यागतो भगवन्मा
यक्षिण्याः स्थानं, तस्मिन् देवकार्यं कर्तुं गतासीत् ।

अग्गदो भअवदीदै अक्खिणीए ङ्काणं, तस्सि देवकैय्यं कत्तुं गओ आसी ।

यौगन्धरायणः — ततस्ततः ।

विदूषकः — (क) तदो तत्तभवे तं दिअसं अब्भन्तरबन्ध-
णपरिरक्खअं सिव्वं णाम राअदासं अणुमाणिअ बन्धणद्वारे
णिक्कन्तो ।

उभौ — ततस्ततः ।

विदूषकः — (ख) तदो पुरुसक्खेन्नपरिवट्टणद्धिदाए सिवि-
आए पकामं दिट्ठा सा राअदारिआ ।

यौगन्धरायणः — ततस्ततः ।

विदूषकः — (ग) किं तदो तदो चि । बन्धणं दाणिं पम-
द्वणं सम्भाविअ पलत्तो राअलीळं कत्तुं ।

यौगन्धरायणः — न खलु तां प्रति समुत्पन्नाभिलाषः
स्वामी ।

(क) ततस्तत्रभवान् तं दिवसमभ्यन्तरबन्धनपरिरक्षकं शिल्पकं नाम राजदत्तम-
नुमान्य बन्धनद्वारे निष्क्रान्तः ।

(ख) ततः पुरुषस्कन्धपरिवर्तनस्थितायां शिल्पिकायां प्रकामं दृष्ट्वा सा राज-
दारिका ।

(ग) किं ततस्तत इति । बन्धनमिदानीं प्रमद्वने संमल्य प्रवृत्तो राजलीलं
कर्तुम् ।

१. 'ए अबन्तिमुन्दरीए ज' क. पाठः. २. 'अ' ख. पाठः. ३. 'कार्य' ख. पाठः.
४. 'आली' ख. पाठः. ५. 'नं वि तं' ख. पाठः. ६. 'मुद्वमं' ख. पाठः. ७. 'हे णा'
ख. पाठः. ८. 'विभ्वतो' यौगन्धरायणः—तं ख. पाठः. ९. 'कम्पर' ख. पाठः.
१०. 'ए अ मुद्वतमं प' ख. पाठः. ११. 'तो ली' ख. पाठः.

विदूषकः — (क) भो! सङ्खआरिणो अणत्थ चि ईदिसं
एव्व ।

यौगन्धरायणः — सखे! रुमण्वन्! स्थिरीक्रियतामात्मा ।
अनेनैव वेपेण जरा गन्तव्या ।

विदूषकः — (ख) भो! अहं च एदेण उच्चो—भणोहि
जोअन्धराअणस्स जहसमत्थिदा समत्थणा ण रोअदे मे ।
समाने^१ गमणे पज्जोदस्स अवमाणविसेसो चिन्ती^२अदि । मा
कामप्पधाण चि मे अवभणोहि । अवमाणस्से^३ अवजिदि^४ अण्णे-
सामि चि ।

यौगन्धरायणः — अहो शत्रुजनापहास्यमभिधानम् ।
अहो निरपत्रपता खलु बुद्धेः । अहो सुहृज्जनसन्तापकारणम् ।
अदेशकाले ललितं कामयते स्वामी । कुतः,

शक्तौ दर्पयितुं स्वहस्तरचिता भूमिः कटप्रच्छदा
पर्याप्तो निगलस्वनश्वरणयोः कन्दर्पमालम्बितुम् ।
कः श्रुत्वा न भवेद्धि मन्मथपटुः प्रत्यक्षतो बन्धने
रक्षार्थं परिगण्यमानपुरुषै राजेति शब्दार्पणम् ॥ ५ ॥

(क) भो! सङ्खआरिणोऽनर्था इतीदृशमेव ।

(ख) भो! अहं वर्ततेनेक्तः — भण यौगन्धरायणाय यथासमर्थिता समर्थना न
रोचते मे । समाने गमने प्रद्योतस्यावमानविशेषश्चिन्त्यते । मा कामप्रधानं इति मम-
वमन्यन्व । अवमानस्यावजितिमन्वेषे इति ।

१. 'अदमे' सम्प्रत्यये विभ्रं ख. पाठः. २. 'चि प' ख. पाठः. ३. 'वीतीअ' ख. पाठः.
४. 'स्व क अ' ख. पाठः. ५. 'ई' ख. पाठः. ६. 'मि । यो' क. पाठः. ७.
'कन्दर्पयितुः स्व' ख. पाठः. ८. 'पणम्' क. पाठः.

विदूषकः—(क) भो ! दंसिदो सिणेहो । णिव्विट्ठं पुरुसआरं ।
साहु लज्झिअ णं गच्छामो ।

यौगन्धरायणः— वसन्तको भवान्तु । वसन्तक ! मा
मैवम् ।

परित्यजार्म सन्तप्तं दुःखेन मदनेन च ।

सुहृज्जनमुपाश्रित्य यः कालं नावबुध्यते ॥ ६ ॥

विदूषकः—(ख) एव्वं एव्व जरं गमिस्सामो ।

यौगन्धरायणः— तन्ननु श्लाघ्यम् ।

विदूषकः—(ग) सिल्लाघणीओ भवे, जदि लोओ जाणादि ।

यौगन्धरायणः— न नः कार्यं लोकेन, स्वामिप्रियार्थो-
ऽयमारम्भः ।

विदूषकः—(घ) सो वि दाव ण जाणादि ।

यौगन्धरायणः— काले ज्ञास्यति ।

विदूषकः—(ङ) कदमो दाणि सो काळो ।

यौगन्धरायणः— यदेयमारम्भसिद्धिः ।

(क) भो ! दर्शितः खेदः । निर्विष्टः पुरुषकारः । सावृष्टित्वेन गच्छामः ।

(ख) एवमेव जरं गमिष्यामः ।

(ग) श्लाघनीयं भवेद्, यदि लोको जानाति ।

(घ) सोऽपि तावत् जानाति ।

(ङ) कतम इदानीं स कालः ।

विदूषकः — (क) तदो तादिसो भवं बन्धनादाराओणं अ-
न्तेउरादो राअदारिअं उभे णिय्यादेहुं ।

रुमण्वान् — इह भवता द्रष्टव्यः ।

यौगन्धरायणः — उभयमिति, बाढम् । इयं द्वितीया
प्रतिज्ञा —

सुभद्रामिव गाण्डीवी नागः पद्मलतामिव ।

यदि तां न हरेद् राजा नास्मि यौगन्धरायणः ॥ ७ ॥

अपि च,

यदि* तां चैव तं चैव तां चैवायतलोचनाम् ।

नाहरामि नृपं चैव नास्मि यौगन्धरायणः ॥ ८ ॥

(कर्णं दत्त्वा) अये शब्द इव । ज्ञायतां शब्दः ।

विदूषकः — (ख) भो ! तह । (निष्काम्य प्रविश्य) भो ! पण्डित-
सदिवसविस्तम्भेण अविरलं सञ्चरन्तो जणो दीसइ । किं दाणि
करह ।

रुमण्वान् — तेन हि चतुर्द्वारमभिगृहं, भिद्यतां नः स-
ङ्घातः ।

यौगन्धरायणः — न न । अभिज्ञो नः सङ्घातैः । भिद्य-
तामरिसङ्घातः । (निष्काम्य)

(क) ततस्तादसो मवान् बन्धनाद्राजानमन्तःपुराद्राजदारिकासुभे निर्यासयतु ।

(ख) भोस्तथा । भोः परिदृष्टदिवसविस्तम्भेणविरलं सञ्चरन् जनो दृश्यते । किमि-
दानीं कुर्मः ।

१. 'तु । वी' ख. पाठः. २. 'व । तर्णं छा' ख. पाठः. ३. 'तः । स्वकार्यमनुशीयताम्
जगौ — भो सइ (निष्कान्ती) ज' ख. पाठः.

* यदीति । तां येषवतीं नाम यौगन्धम् । तं नरान्तरिम् । तां कालवदताम् ।

उन्मत्तकः— (क) ही ही चन्द्रं गिल्लदि लाह । मुख मुख चन्दं । यदि ण मुञ्चेशि, मुहं दे पैडिअ मुञ्चावइस्सं । एशे एशे दुट्ठअरशे परिब्भट्टे आअच्छदि । एशे एशे चउप्पहवीहिआअं । जाव णं आल्लुहिअ बळि भवेस्सस्सं । एशे एशे दाळअमट्ठा मं ताळेह । माखु माखु मं ताळेथं । किं भण्णाशि—अस्माणं किं पि णच्चेहि ति । दक्खह दक्खह दाळअमट्ठा । एशे दाळअमट्ठा पुणो वि मं ताळेह इट्ठिआहि । माखु माखु ताळेथ । तेण हि अहं पि ताळेमि ।

(निष्क्रान्ताः)

तृतीयोऽङ्कः ।

(क) ही ही चन्द्रं गिल्लति राहुः । मुख मुख चन्द्रम् । यदि न मुञ्चसि, मुखं ते पाटयित्वा मोचयिष्यामि । एष एष दुष्टाश्वः परिभट्ट आगच्छति । एष एष चतुष्पदीध्याम् । वावदेनमारुह्य बलिं भक्षयिष्यामि । एते एते दारकभर्तारः । मां ताडयत । माखलु माखलु मां ताडयत । किं भणसि अस्माकं किमपि वृत्तेति । पश्यत पश्यत दारकभर्तारः । । एते दारकभर्तारः । पुनरपि मां ताडयत यष्टिभिः । माखलु माखलु ताडयत । तेन ह्यहमपि ताडयामि ।

१. 'कः—एशे एशे व' स. पाठः. २. 'न्दं मुह' अदि' स. पाठः. ३. 'आविम मोएमि ए' स. पाठः. ४. 'ह' जाव णं आल्लुहिअ चउप्पहवीडिआए व' स. पाठः. ५. 'अ...अ इडिआहि मं ताळन्ति । मा' स. पाठः. ६. 'हि' स. पाठः. ७. 'अ दा' स. पाठः. ८. 'वि डि आदि मं ताळेमि' स. पाठः.

अथ चतुर्थोऽङ्कः ।

(११)
(ततः प्रविशति भटः)

भटः — (क) कौ काळो अहं भट्टिदारिआए वासवदत्ताए उदये कीळिदुकामाए भइवदीपरिचारअं गत्तसेवअं ण पेक्खामि । भाव पुण्णदन्तअ ! गत्तसेवअं ण पेक्खसि । किं भणसि— एसो गत्तसेवओ किण्डिळसुण्डिगिणीए गेहं पविसिअ सुरं पिबवि ति । गच्छदु भावो । (परिक्म्य) इदं किण्डिळसुण्डिगिणीए गेहं । जाव णं सदावेमि । गत्तसेवअ ! गत्तसेवअ !

(नेपथ्ये)

(ख) कौ दाणि एसो एत्थ राक्षमग्गे गत्तसेवअ ! गत्तसेवअ ! ति मं सदावेदि ।

भटः — (ग) एसो गत्तसेवओ सुरं पिबिअ पिबिअ हसिअ हसिअ मदिअ मदिअ जवापुण्णं विअ रत्तलोअणो इदो एव्व आअच्छदि । एदस्स पुरदो ण चिड्डिस्सं । (निश्चय स्थितः)

(क) कः काळोऽहं भट्टिदारिआया वासवदत्ताया उदये कीळिदुकामाया भद्रव-
दीपरिचारकं गात्रसेवकं न प्रेक्षे । भाव पुण्णदन्तक ! गात्रसेवकं न प्रेक्षसे । किं
भणसि— एष गात्रसेवकः (किण्डिळः) सुण्डिकिन्या गेहं प्रविश्य सुरां पिबतीति ।
गच्छतु भावः । इदं (किण्डिळः) सुण्डिकिन्या गेहम् । यावदेनं शब्दाप्ये । गात्रसेवक !
गात्रसेवक ! ।

(ख) क इदानीमेषोऽत्र राजमार्गे गात्रसेवक ! गात्रसेवकेति मां शब्दापयति ।

(ग) एष गात्रसेवकः सुरां पीत्वा पीत्वा हसित्वा हसित्वा मदित्वा मदित्वा जवापुण्ण-
विष रत्तलोचन इत एवागच्छति । एतस्य पुरतो न स्थास्यामि ।

१. 'वो ह' ख. पाठः. २. 'मि. भो ग' ख. पाठः. ३. 'एवाणि एववापययत्'
क. पाठः. ४. 'मिदित्त्वे' क. पाठः.

(ततः प्रविशति गात्रसेवकः)

गात्रसेवकः—(क) को दार्णि एसो एत्थ राअमग्गे गत्त-
सेवअ! गत्तसेवअ! वि मं सदावेदि । पाणागारादो णिक्कन्तो
दिट्ठं सि । मम सुसुरेण सुरेहेण अमुद्वैअमळ्ळएण धिअमरिअ-
ळोण हँशिदे मंशखण्डे मुहे पक्खित्ते ।

अणुसारज्जं वि पीदो अत्ताणं दण्डैअज्जुआ होमि ॥ १ ॥ (?)

धेण्णा सुराहि मत्ता धण्णा सुराहि अणुळित्ता ।

धेण्णा सुराहि ह्मादो धण्णा सुराहि संअविदा ॥ २ ॥

अँधणा अत्तणो पुत्तदाराणं कैट्ठं पिट्ठं सुणन्ता जे मूढा णरो
सुसमिद्धा सुरातडँअं ण जोर्जअंति तो जाणे जमळोए वा

(क) क इदानीमेषोऽत्र राजमार्गे गात्रसेवक । गात्रसेवक । इति मां शब्दापयति ।
पाणागाराणिष्कान्तो दृष्टोऽस्मि । मम सुसुरेण सुरेहेनाधृतकमल्लकेन घृतमरिचिल्ल-
णरूपितो मंशखण्डो मुखे प्रक्षिप्तः ।

धन्याः सुराभिर्भसा धन्याः सुराभिरनुजिताः ।

धन्याः सुराभिः स्नाता धन्याः सुराभिः संज्ञापिताः ॥

अधना आत्मनः पुत्रदाराणां कट्टं (पिट्ठं ?) शृण्वन्तो ये मूढा नराः सुसमुद्राः सुरा-
तटां न योजयन्ति ।

१. कः—‘(पूर्वोक्तमेव पठित्वा) पा’ ख. पाठः. २. ‘र’ ख. पाठः. ३. ‘होम’ ख.
पाठः. ४. ‘कुरिदै’ ख. पाठः. ५. ‘ण’ ख. पाठः. ६. ‘दा अइ अ’ ख. पाठः. ७.
‘अमु’ ख. पाठः. ८. ‘इ’ ख. पाठः. ९. ‘धिरण्णा’ ख. पाठः. १०. ‘हि अणु’ ख.
पाठः. ११. ‘ए’ ख. पाठः. १२. ‘अ’ ख. पाठः. १३. ‘हि जत्ता’ ख. पाठः.
१४. ‘मत्ता सुराहि खण्डा । अधणारिअ अत्ता’ ख. पाठः. १५. ‘अ’ ख. पाठः. १६.
‘अ’ ख. पाठः. १७. ‘आ’ ख. पाठः. १८. ‘अति । जमळे वा’ ख. पाठः.

णरअं अत्थि ण थि अ । (?)

भटः—(उपसृत्य) (क) भो गच्छसेवअ ! को काळो तुमं अण्णे-
सामि । भट्टिद्वारिआए वासवदत्ताए उदए कीळिदुक्कामाए भट्ट-
वैदी ण दिस्सदि । तुमं दाव मत्तो एत्थं आहिण्डदि ।

गात्रसेवकः—(ख) जुज्झई । सा अ णं भत्ता, सो पुरुसो
वि मत्तो, अहं वि मत्तो, तुमं पि मत्तो, सर्वं मत्तसमं होइ ।

भटः—(ग) सर्वं दाव चिट्ठुं । राअउळे भट्टपीठिअं
(अ?) ण णिक्कमिअ कुदो(अं पि ? आहि)ण्डदि त्ति ।

गात्रसेवकः—(घ) इदो (पि ? हि)ण्डंमि, एत्थं पिवामि,
एदेण पिवामि, मा संरम्भेण । किं करीअहुं ।

(क) भो गात्रसेवक ! कः कालस्त्वामन्वेष्टे । भट्टिद्वारिकाया वासवदत्ताया उदके
कीळिदुक्कामाया मद्रवती न दृश्यते । त्वं तावन्मत्तोऽप्राहिण्यसे ।

(ख) युज्यते । सा च ननु भत्ता, स पुरुषोऽपि मत्तोऽहमपि मत्तः, त्वमपि
मत्तः, सर्वं मत्तसमं भवति ।

(ग) सर्वं तावत् तिष्ठतु । राजकुले भट्टपीठिकां न निष्काम्य कुत आहिण्यत
इति ।

(घ) इतो हिण्डे, अत्र पिबामि, एतेन पिबामि, मा संरम्भेण । किं कियताम् ।

१. 'सिग अण्णसिग को जाले' ख. पाठः. २. 'ए हिण्णमिस्स' क. पाठः. ३. 'अ
मत्तो आ' ख. पाठः. ४. 'दिस्सि ।' ख. पाठः. ५. 'इह अण्णमिस्सिस्सा सो'
क. पाठः. ६. 'मए सा तु' क. पाठः. ७. 'हु । जहा तव रा' ख. पाठः. ८. 'आ ण
णिक्कमदि हु' ख. पाठः. ९. 'अअ पिवादि' ख. पाठः. १०. 'कः—कुलो
अअ पिवादि ति इ' ख. पाठः. ११. 'वा' ख. पाठः. १२. 'म' ख. पाठः.
१३. 'मिस्स' ख. पाठः. १४. 'हुम् ।' क. पाठः.

भटः — (क) 'हिंजळ असम्बन्धप्पळावो । सिग्धं भद्रवर्दि पवेसेहि ।

गात्रसेवकः — (ख) पविसदु पविसदु भद्रवडी । अंधो मए भद्रवदीए अङ्कुसं आढत्तं ।

भटः — (ग) सभावविणीदाए भद्रवदीए अङ्कुसेण किं क-
थ्यं । गच्छ, सिग्धं भद्रवर्दि पवेसेहि ।

गात्रसेवकः — (घ) पविसदु पविसदु भद्रवडी । अंधो मए भद्रवदीए खुरप्पमाळा आढत्ता ।

भटः — (ङ) पुप्फचैन्धिआए भद्रवदीए खुरप्पमाळाए किं कथ्यं । सिग्धं भद्रवर्दि पवेसेहि ।

गात्रसेवकः — (च) पविसदु पविसदु भद्रवडी । अंधो मए भद्रवदीए घण्टा आढत्ता ।

(क) भक्तवत्सलप्रकाशः । शीघ्रं भद्रवतीं प्रवेशय ।

(ख) प्रविशतु प्रविशतु भद्रवती । अहो मया भद्रवत्या अङ्कुशमाहितम् ।

(ग) स्वभावविनीताया भद्रवत्या अङ्कुशेन किं कार्यम् । गच्छ, शीघ्रं भद्रवतीं प्रवेशय ।

(घ) प्रविशतु प्रविशतु भद्रवती । अहो मया भद्रवत्याः खुरप्रमाळाहिता ।

(ङ) पुष्पचैन्धिनाया भद्रवत्याः खुरप्रमाळ्या ■ कार्यम् । शीघ्रं भद्रवतीं प्रवेशय ।

(च) प्रविशतु प्रविशतु भद्रवती । अहो मया भद्रवत्या घण्टाहिता ।

१. 'सिग्ध' क. पाठः. २. 'वो । गच्छ' सि. क. पाठः. ३. 'गात्रसेवकः — स' क. पाठः. ४. 'थ्यं । सि' क. पाठः. ५. 'बोटिसाए' क. पाठः. ६. 'अंधो' क. पाठः.

* भवविशेषे 'होज्ज' इति न्याय्यं, चातुप्रलयमन्त्रे विष्णुविष्णु अव्ययविधानात् ।

† दुःखसूत्रे निपातोऽयं स्यात् । 'अन्धा दुःखसूत्रनासभावनेषु' इति ए प्रकृतप्रकाशः सूत्रम् ।

भटः—(क) उदए कीळिदुकामाए भद्वदीए घण्टाए किं कर्यं । सिग्धं भद्वदिं पवेसेहि ।

गात्रसेवकः—(ख) पविसदु पविसदु भद्वदी । अंधो मए भद्वदीए कसिअं आढेचं ।

भटः—(ग) कसिएण किं कर्यं । सिग्धं भद्वदिं पवेसेहि ।

गात्रसेवकः—(घ) पविसदु पविसदु भद्वदी । अंधो ।

भटः—(ङ) किं अंधो ।

गात्रसेवकः—(च) अंधो मए ।

भटः—(छ) किं तुए ।

गात्रसेवकः—(ज) अंधो भद्व ।

भटः—(झ) किं भद्वत्ति ।

(क) उदके किळिदुकामाया भद्वत्या घण्टया किं कार्यम् । शीघ्रं भद्वतीं प्रवेशय ।

(ख) प्रविशतु प्रविशतु भद्वती । अहो मया भद्वत्याः कशिका आहिता ।

(ग) कशिकया किं कार्यम् । शीघ्रं भद्वतीं प्रवेशय ।

(घ) प्रविशतु प्रविशतु भद्वती । अहो ।

(ङ) किम् अहो ।

(च) अहो मया ।

(छ) किं त्वया ।

(ज) अहो भद्व ।

(झ) किं भद्व इति ।

१. 'अण्णे म' ख पाठः. २. 'ध' ख. पाठः. ३. 'अण्णे । भटः—'किं' ख. पाठः, स्यात् । मए भद्व । भटः—'किं' ख. । गात्रसेवकः—'अण्णे' । भटः—'किं भद्व' ख. पाठः.

गात्रसेवकः—(क) अंघो भद्रवदी ।

भटः—(ख) किं भद्रवदी ।

गात्रसेवकः—(ग) भद्रवदी पि आढत्ता ।

भटः—(घ) ण तुयं एत्थ अवरज्झो । (किण्डिल?) सुण्डिगिणी
खु अवरज्झा, जा राअवाहणं गह्णिअ मुरं देदि ।

गात्रसेवकः—(ङ) अंघो मए उत्तं । मा मूलविहिं विणा-
सेहिं चि ।

भटः—(च) हं सहो विअ ।

गात्रसेवकः—(छ) अंघो जानामि जानामि, (किण्डिल?)
सुण्डिगिणीए गेहं भिन्दिअं भद्रवदी पळाअदिं ।

(क) अहो भद्रवती ।

(ख) किं भद्रवती ।

(ग) भद्रवत्यप्याहिता ।

(घ) न त्वमत्रापराद्धः । (किण्डिल?) सुण्डिकिणी स्वत्वपराद्धा, या राजवाहनं
गृहीत्वा मुरां ददाति ।

(ङ) अहो मयोक्तम् । मा मूलवृद्धिं विनादायेति ।

(च) हा शब्द इव ।

(छ) अहो जानामि जानामि, (किण्डिल?) सुण्डिकिन्या गेहं भित्ता भद्रवती
पलायते ।

१. 'दी । ण' ख. पाठः. २. 'किण्डिलविहिं चि' ख. पाठः. ३. 'अ सुण्डिअ' ख.
पाठः. ४. 'कः—उत्ता मए किण्डिलसुण्डिगिणी मा' ख. पाठः. ५. 'वेहिं वि' ख. पाठः.
६. 'वि' ख. पाठः. ७. 'इत्थ' ख. पाठः. ८. 'अंघो जानामि किण्डिलवि' ख. पाठः.
९. 'इ' ख. पाठः. १०. 'एदि ।' ख. पाठः.

भटः — (क) किं भणसि — (आत्माशे) एसो भट्टा वच्छराजो
वासवदत्तं गङ्गिअं णिग्गदो त्ति ।

गात्रसेवकः — (सहर्म) अविघ्नमस्तु स्वामिनः ।

भटः — (ख) पिबं पिब । अज्ज वि तुमं मत्तो आहिण्डेहि ।

गात्रसेवकः — आः को मत्तः, कस्य वा मदः, वयं
खल्वार्ययौगन्धरायणेन स्वेषु स्वेषु स्थानेषु स्थापिताश्चारपुरुषाः ।
यावदहमपि सुहृज्जनस्य संज्ञां करोमि । एतै ने सुहृदो निरोध-
मुक्ता इव कृष्णसर्पा इतस्ततो निर्ध्वान्ति । मो मोः सुहृदः !
शृण्वन्तु भवन्तः —

नवं शरावं सलिलैः सुपूर्णं

सुसंस्कृतं दर्भकृतोत्तरीयम् ।

तत्तस्य मा भून्नरकं स गच्छेद्

यो भर्तृपिण्डस्य कृते न युध्येत् ॥ ३ ॥

कनुखल्वार्ययौगन्धरायणः । अये आर्ययौगन्धरायणः । य एषः,

निशितविमलखड्गः संहतोन्मत्तवेषः

कनकरचित्तैर्चर्मव्यग्रवामाग्रहस्तः ।

(क) किं भणसि — एष भर्ता कस्तराजो वासवदत्ता गृहीत्या निर्गत इति ।

(ख) पिब पिब । अद्यापि त्वं भक्त आहिण्डस्व ।

१. 'अ ग' ख. पाठः. २. 'ति । गच्छन्तु भावो । ग' क. पाठः. ३. 'वत्त अ' ख.
पाठः. ४. 'विनिगसि' ख. पाठः. ५. 'क- को मत्त वा' ख. पाठः. ६. 'ते एते'
ख. पाठः. ७. 'क' ख. पाठः.

विरचितबहुचीरः पाण्डराबद्धपट्टः

सतटिदिव पयोदः किञ्चिदुद्रीर्णचन्द्रः ॥ ४ ॥

अहो महत् प्रवृत्तं युद्धम् ।

हत्वा गर्जान् सगाजिनः सहयांश्च यौधान्

अक्षौहिणीमतिविगाह्य बलान्मुहूर्तम् ।

नागेन्द्रदन्तमुसलाहतभग्नबाहु-

र्ध्वायुधोऽपि न निवृत्तपद्मोऽभिधातः ॥ ५ ॥

हा धिग्, ग्रहणमुपगतः खल्वार्ययौगन्धरायणः । यावदहमप्या-
र्ययौगन्धरायणस्य प्रत्यन्तरीभाविष्यामि । (निष्क्रान्तः)

भटः—(क) किंणुखु इदं । वाआरतोरणवज्जं सर्व्वं
कोसम्भी खु इदं । होदु, इमं वुत्तन्तं अमच्चत्स णिवेदेमि ।

(निष्क्रान्तः)

प्रवेशकः ।

(सतः प्रविशतः साधारणैः)

उभौ—(ख) उत्सरह उत्सरह अय्या ! उत्सरह ।

(क) किन्तुसल्वेतत् प्राकारतोरणवर्जं सर्व्वं कौशाम्बी सखित्वम् । भवत्विमं वृत्ता-
न्तममासाय निवेदयामि ।

(ख) उत्सरतौत्सरतार्या ! उत्सरत ।

प्रथमः—(क) अंधो कण्ठरस दीअमाणस्स ण उच्चं विरमदि ।

द्वितीयः (ख) अंधो भट्टिदारिआए वासवदत्ताए अवणअणविब्भमदाए विस्वन्तस्स मे वअणं कोच्चि ण सुणादि । अंधो किं भणह — किण्णिमित्तं उत्सारणा वत्तदि च्चि । गहीदो अय्यजोअन्धराअणो । किं भणह — कहं गहीव सि । सुणंन्तु अय्या ! । अय्यजोअन्धराअणेण असिदुदीएण अक्खोहिणीए अगवेगो मुहुत्तं^१ धारिदो । विजयसुन्दरस्स हत्थिणो दन्तन्तं^२चोदिदो असी त्रिवण्णो । असिदोसेग गहीदो, ण पुरुसदोसेण ।

प्रथमः—(ग) अंधो अप्पमत्ता होहं तुद्धे । वाभारतोरणवज्जं सव्वं कोसम्बी खु इअं ।

(क) अहो कण्ठस्य दीर्घमाणस्य नोच्चं विरमति ।

(ख) अहो भट्टिदारिकाया वासवदत्ताया अपनयनविभ्रमतया त्रिक्वतो मे वचनं कश्चिन्न शृणोति । अहो किं भणथ — किन्निमित्तमुत्सारणा वर्तत इति । गृहीत आर्ययौगन्धरायणः । किं भणथ — कथं गृहीत इति । शृण्वन्वार्याः । । आर्ययौगन्धरायणेनासिद्वितीयेनाक्षौहिण्या अग्रवेगो मुहुर्तं धारितः । विजयसुन्दरस्य हस्तिणो दन्तान्तचोदितोऽसिर्विपन्नः । असिदोषेण गृहीतो, न पुरुषदोषेण ।

(ग) अहो अप्रमत्ता भवत यूयम् । माकारतोरणवर्षं सर्वं कौशाम्बी सखिदम् ।

१. 'ह' ख. पाठः. २. 'ए उअयिणीए जणो वि' ख. पाठः, 'एको' क. पाठः.

३. 'दि' प्रथमः — किं क. पाठः. ४. 'णो' क. पाठः. ५. 'णादु अय्यो । अ' ख. पाठः. ६. 'तो धारिअ वि' ख. पाठः. ७. 'स्तर पाठिदो' ख. पाठः. ८. 'अणो' ख. पाठः. ९. 'व । व' क. पाठः.

उभौ — (क) ओदरदु ओदरदु अय्यो ओदरदु ।

(ततः प्रविशति यौगन्धरायणः बद्धबाहुः कल्येनानीयमानः)

यौगन्धरायणः — अयम(याह)भवतरामि ।

रिपुगतमपनीय वस्तराजं

ग्रहणमुपेत्य रणे स्वशस्त्रदोषात् ।

अयमहमपनीतभर्तृदुःखो

जितमिति राजकुले सुखं विशामि ॥ ६ ॥

भोः ! सुखं खलु निष्कलत्राणां कान्तारप्रवेशः, रमणीयतरः खलु
प्राप्तमनोरथानां विनिपातः, अपश्वात्तापकरः खलु सञ्चितधर्माणां
मृत्युः । मया हि,

वैरं भयं परिभवं च समं विहाय

कृत्वा नयैश्च दिनयैश्च शरैश्च कर्म ।

शत्रोः श्रियं च सुहृदामयशश्च हित्वा .

प्राप्तो जयश्च नृपतिश्च भहांश्च शब्दः ॥ ७ ॥

उभौ — (ख) उत्सरह उत्सरह अय्या ! उत्सरह ।

यौगन्धरायणः — मदृशनाभिलाषी जनो न कश्चिदुत्सा-
रयितव्यः ।

(क) अवतरस्ववतरन्वार्योऽवतरदु ।

(ख) उत्सरतोत्सरतार्पाः ! उत्सरत ।

पश्यन्तु मां नरपतेः पुरुषाः ससस्वा
 राजानुरागनियमेन विपद्यमानम् ।
 ये प्रार्थयन्ति च मनोभिरमात्यशब्दं
 तेषां स्थिरीभवतु नश्यतु वाभिलाषः ॥ ८ ॥

उभौ — (क) उत्सरह उत्सरह । किं तुझेहि न दिद्वपुरुषो
 अर्ध्यजोअन्धराअणो ।

यौगन्धरायणः — दृष्टः पूर्वं, न त्वेवम् ।
 उन्मत्तच्छन्नवेधस्य रथ्यासु परिधावतः ।
 अवगीतमिदं रूपं कर्म सम्प्रति दृश्यते ॥ ९ ॥
 (प्रविश्य)

भटः — (ख) अय्य ! पिअं दे-णिवेदेमि । गहीदो किल
 वच्छराओ ।

यौगन्धरायणः — नैतदस्ति ।
 चिरमरिनगरे निरोधमुक्तः
 ॥ किल वनान्युपलभ्य भद्रवत्या ।
 ग्रहणमुपगमिष्यति प्रयातां
 निमिषितमात्रगतेषु योजनेषु ॥ १० ॥
 भद्र ! कथं गृहीत इति श्रुतम् ।

(क) उत्सरतोत्सरत । किं गुप्ताभिर्न दृष्टपूर्वं आर्ययौगन्धरायणः ।

(ख) आर्य ! प्रियं ते निवेदयामि । गृहीतः किल वत्सराजः ।

भटः — (क) अणुसारिअ णळगिरिण गहीदो किल ।

यौगन्धरस्यणः — अस्ति वाहनसामर्थ्यम् । असमायुक्तस्तु
सः ।

गजस्याधोरणायुक्तो जवो भवति शिक्षया ।

विमुक्तं वत्सराजेन क एनं वाहयिष्यति ॥ ११ ॥

भटः — (ख) अय्य ! अमच्चो आह — आयुषागारे चिट्ठदु
किल अय्यो । पुरुसगुत्तो अअं देसो चि ।

यौगन्धरस्यणः — अहो हाग्यमभिधानम् ।

अभि बद्धा वत्सराजामिधानं

यस्मिन् काले सर्वतो रक्षितव्यम् ।

तस्मिन् काले सुप्तमासीदमात्यै-

नीति रत्ने भोजने को निरोधः ॥ १२ ॥

(पाठकस्य)

भटः — (ग) इदं आउहागारम् । एविमदु अय्यो ।

(क) अनुसार्य नळगिरिणा गृहीतः किल ।

(ख) आर्य ! अमान्य वाह — आयुषागारे चिट्ठदु किलार्थः । पुरुसगुत्तोऽयं देश
इति ।

(ग) इदमायुषागारम् । प्रविशस्वार्थः ।

१. 'को' ख, पाठः. २. 'इ' ग, पाठः. ३. 'को' ग, पाठः. ४. 'मोट' ख, पाठः.

५. 'य्यो' अय्य । अ' अ, पाठः.

* विमुक्तं विमुक्तम् । यत्र भद्रवत्साधनमनुसृतमिच्छेत् ।

(प्रविश्य)

भटः — (क) अमच्चो आह — अवणीअवु बन्धणं त्ति ।

यौगन्धरायणः — अक्षीणं मां कुरु । व्यक्तं भरतरोहको
मां द्रष्टुमिच्छति, अहमपि तावद् भरतरोहकं द्रष्टुमिच्छामि ।

मैद्वाक्यैः परिभिद्यमानहृदयं रोषात् प्रमत्ताक्षरैः

प्रारब्धेषु नयच्छलेषु चैलितं तुल्याधिकारोज्झितम् ।

सूक्तैः शास्त्रविनिश्चितैर्विरहितं बुद्ध्याधिकं वञ्चितं

द्रष्टुं मल्लमपक्रियाविनिर्हृतं व्रीळादिवाघोमुखम् ॥ १३ ॥

(ततः प्रविशति भरतरोहकः)

भरतरोहकः — कासौ कासौ यौगन्धरायणः ।

अवसितनिजकार्यं वञ्चनैर्दुर्निरीक्षं

कथमिव परिभाषे भर्तुरर्थे विपन्नम् ।

चिरमवनतकार्यं चापि निर्युक्तमन्त्रं

भुजगमिव सरोषं घर्षितं चोच्छ्रितं च ॥ १४ ॥

भटः — (ख) अय्यजोअन्धराअणो अय्यं पडिवाळअन्तो
आउहागारे चिट्ठइ ।

भरतरोहकः — भवतु भवतु ।

(क) अमात्य आह — अपनीयतां बन्धनमिति ।

(ख) आर्ययौगन्धरायण आर्यं प्रतिपाठयन् आपुधागारे तिष्ठति ।

मन्त्रित्वे वञ्चितो ह्येष सज्वाजं नीलहस्तिना ।

प्रसादेष्टुं स तद्वैरं मामिदानीं प्रतीक्षते ॥ १५ ॥

भटः — (क) अय्य ! एसो अमच्चो ।

भरतरोहकः — (उपगम्य) भो ! यौगन्धरायण ! ।

यौगन्धरायणः — भोः ! ।

भटः — (ख) अहो सरस्स गम्भीरदा । अय्यस्स एकक्ख-
रेण पूरितो अयं देसो ।

भरतरोहकः — (उपविश्य) भोः ! यौगन्धरायण इत्यशरीरा-
प्यक्षराणि श्रूयन्ते । दिष्टार्थो भवान् दृश्यते ।

यौगन्धरायणः — दिष्टार्था भवान् दृश्यत इति । पश्यतु
माम्,

एवं रुधिरदिग्धाङ्गं वैरं नियममास्थितम् ।

शुरोर्वैजितं हेत्वा शान्तं द्रौणिमिव स्थितम् ॥ १६ ॥

भरतारोहकः — अहो छलेनागतगजारम्भस्यात्मसम्भा-
वना ।

यौगन्धरायणः — किं छलेनेति । तत् पुनरिदानीं युक्तम् ।

या सा मल्लिकसालवृक्षरचिता नागाश्रिता वञ्चना

बद्धः सेवितवान् हि नो नरपतिर्बाहूपधानां क्षितिम् ।

(क) आपे ! एसोऽमत्यः ।

(ख) अहो सरस्स गम्भीरता । आपेस्यैकक्खरेण पूरितोऽयं देशः ।

राज्ञो धारणनिग्रहे परिचयाद् वीणाश्रिता वञ्चना

पूर्वं प्रस्तुतमेव यामि भवतां नैवोपराधो मम ॥ १७ ॥

भरतरोहकः — भोः ! यदाभिसाक्षिकं महासेनस्य दुहितरं
शिष्यां प्रतिगृह्य अदत्तापनयनं कृतं, युक्त्यं भोस्तत्कारप्र-
वृत्तिः ।

यौगन्धरायणः — मा मां भवानेवम् । विवाहः खल्वेष
स्वामिनः ।

भारतानां कुले जातो वत्सानामूर्जितः पतिः ।

अकृत्वा दारनिर्देशमुपदेशं करिष्यति ॥ १८ ॥

भरतरोहकः — अद्यापि महासेनेन प्रयुक्तसत्कारो वत्सरा-
जः । तदिदानीं किं नावेक्षते ।

यौगन्धरायणः — मा मा भवानेवम् ।

यैदस्थ चाज्ञां कुरुते नलागिरिः

स शिक्षितानां वचनेषु तिष्ठति ।

ततो विमुक्तः स्वशरीररक्षणे

यशः प्रदातुं सुहृदां च जीवितम् ॥ १९ ॥

भरतरोहकः — यद्येवं नलागिरिग्रहणार्थं विमुक्तश्चेद्, न
पुनर्बद्धस्ते स्वामी ।

यौगन्धरायणः — नेति पश्यत्युपक्रोशमयात् ।

१. 'तो' क. पाठः. २. 'वात्र दोषो म' क. पाठः. ३. '१५' ख. पाठः. ४. 'जा'
ख. पाठः. ५. 'त्यदाभिस' ख. पाठः. ६. 'नो नापेक्ष' ख. पाठः. ७. 'पदस्य राज्ञो'
ख. पाठः. ८. 'उ' क. पाठः. ९. 'नव' ख. पाठः. १०. 'ल' ख. पाठः.

भरतरोहकः — अपरोक्षराज्यव्यवहारो भवानिति ब्रवीति ।
समरावजितेषु शत्रुषु किमाह शास्त्रम् ।

यौगन्धरायणः — वधः ।

भरतरोहकः — बवाहो वत्सराजश्चेत् किमस्माभिः सै स-
त्कृतः ।

यौगन्धरायणः — एतद्वेक्ष्य खलु यदस्य शरीरं नाप-
हृतम् ।

भरतरोहकः — एतदपि सम्भाव्यं मन्यते स्वामी ।

यौगन्धरायणः — कः संशयः ।

हस्तप्राप्तो हि वो राजा रक्षितस्तेन साधुना ।

नह्यनारुह्य नागेन्द्रं वैजयन्तीं निपात्यते ॥ २० ॥

भरतरोहकः — भवतु भवतु । महासेनस्य प्रतिकूलं कृत्वा
कौशाम्बीं प्रति का कृता ते बुद्धिः ।

यौगन्धरायणः — अहो ! हास्यमभिधानम् ।

भवतां चाप्रतो यातः शेषकार्येषु का कथा ।

समूलं वृक्षमुत्पाट्य शाखाश्छेत्तुं कुतः श्रमः ॥ २१ ॥

(प्रविश्य)

काञ्चुकीयः — (कर्णे) एवमिव ।

भरतरोहकः — प्रकाशमुच्यताम् ।

काञ्चुकीयः —

कारणैर्बहुभिर्युक्तैः कामं नापकृतं त्वया ।

गुणेषु न तु मे द्वेषो भृङ्गारः प्रतिगृह्यताम् ॥ २२ ॥

इति ।

यौगन्धरायणः — हा धिक्,

गृहा न निर्वाण्ति मया प्रदीपिता-

स्तथैव तावद्दयानि मन्त्रिणाम् ।

इयं तु पूजा मम दण्डधारिणः

कृतापराधस्य हि सरकृतिर्वधः ॥ २३ ॥

(निपथ्ये हाहाकारः क्रियते)

भरतरोहकः — अये,

को नु खल्वेष सहसा प्रासादाग्राद् विनिस्सृतः ।

श्येनपक्षाभिमृष्टानां कुररीणामिव ध्वनिः ॥ २४ ॥

भोः! ज्ञायतां शब्दः ।

काञ्चुकीयः — यदाज्ञापयत्यार्यः । (निष्क्रम्य प्रविश्य) एषा

तत्रभवत्यङ्गारवती शोकाभिभूतहृदया प्रासादाच्छरीरं मोक्षुकामा

महासेनेनाभिहिता यथा — क्षत्रधर्मेणोद्विष्टस्ते दुहितुर्विवाहः ।

किमिदानीं हर्षकाले सन्तप्यसे । तच्चित्रफलकस्थयोर्वत्सराज-

वासवदत्तयोर्विवाहोऽनुष्ठीयताम् इति । तत्र हि

स्त्रीजेनेनास्य* सहसा प्रहर्षज्याकुलक्रमा ।

क्रियते मङ्गलकीर्णा सबाष्पा कौतुकक्रिया ॥ २५ ॥

१. 'कुंक्षीः का' क. पाठः. २. 'कुरीणामिव निष्' स. पाठः. ३. 'तीया' क. पाठः.
४. '१ विमो' स. पाठः. ५. 'ति । कुतः अत्र' स. पाठः. ६. 'स' स. पाठः.

यौगन्धरायणः — एवं सम्बन्धं मन्यते महासेनः । तेन
ह्यानीयतां भृङ्गारः ।

काञ्चुकीयः — गृह्यताम् । (उपनयति)

भरतरोहकः — भो यौगन्धरायण ! किं ते भूयः प्रियमुप-
हरोमीति महासेनः ।

यौगन्धरायणः — यदि मे महासेनः प्रसन्नः, किमस्य पर-
मिच्छामि ।

(भरतवाक्यम्)

भवन्त्वरजसो गावः परचक्रं प्रशाम्यतु ।

इमामपि महीं कृत्स्नां राजसिंहः प्रशास्तु नः ॥ २६ ॥

(निष्क्रान्ताः सर्वे)

चतुर्थोऽङ्कः ।

प्रेतिज्ञानाटिकावसिता ।

शुभं भूयान् ।

मन्त्राङ्गव्याख्यानम्

अर्वात्

प्रतिज्ञायौगन्धरायणतृतीयाङ्गव्याख्यानम् ।

(ततः प्रविशति डिण्डिकः)

डिण्डिकः — भो! देवउल्लपीठिआम् मम मोदअमळ्ळअं
णिक्खितविअ दक्खिणभासआणि मणिअ चन्धिअ पडिणिवुत्तो दाणि
मोदअमळ्ळअं न पेक्खाणि ।

व्याख्या — देवकुलपीठिकायाम् उज्जयिन्नां महाकलमिति प्रसिद्धाय
चामुण्डीमन्दिरस्य परिसरवर्तिनः शून्यादिवालयस्य पीठिकायाम् अकिन्दे । मम
मोदकमल्लकम् अपूपविशेषं निक्षिप्य दक्षिणामागकाणि माषराष्टकविरचितकनक-
मेदा(निः) तान्यापि ग(णिः)णयि)त्वा बद्ध्वा प्रतिनिवृत्त इदानीं मोदकमल्लकं न
पश्यामीति नास्तीति । पश्चादाभ्यन्तरार्थः । भो इति वितर्कः । देवो महासेनः,
तस्य कुलं नगरं वंद्योऽपि । तयोः पीठिकायामलङ्कारमूतायामिति विशेषणस्योक्त-
त्वाद् विशेष्यस्यापि सिद्धेर्बासवदत्तायामिति सिद्धम् । तस्यां मम मोदकमल्लकं
निक्षिप्य तस्यां मन्मथाविष्टचित्तं महीपतिं विज्ञाव दक्षिणामागकाणि नृपतेर्वाक्या-
नि राज्ञा बौगन्धरायणं प्रत्युपदिष्टानि ग(णिः)णयि)त्वा मद्वृद्धये बद्ध्वा । अथवा
दक्षिणानि माषकाणीति विदग्धाः सुहृदः विश्वास्ताद्यात्मतहायाः । ते पूर्वमेव श्रो-
ऽस्माकं कौशाम्बीगमनमिति निश्चितवन्तः । तानभिगम्य यद्य यद्य ते वर्तन्ते,
तत्र तत्र गत्वा परेषुर्गम(नोऽस्त्य)नमस्त्व)स्माक(मित्ये)षां विज्ञाप्य प्रतिनिवृत्त
इदानीं मोदकमल्लकं न पश्यामि । मोदकमिति सहृदं संज्ञा । कथमिति चेद्,
राजसचिवसुहृद्व्ययोजनविरोधोपद्रवनीत्यः (?) । तेषां विवक्षितं वस्तुमीप्सितं
अथन्, तत्तन्मोदकसंज्ञेतं भवति । तस्मादत्र मोदकमल्लकमेति संतोषपात्रमूत-
त्वाद् यौगन्धरायणः । यौगन्धरायणं न पश्यामि ।

आ एकमोदअपरिदोसिदो ण दाव ओळ्ळगो ण अणुसरदि ।

अस्मन्मोदकापहारी क इति विचिन्त्यते । आ ज्ञातम् । एकमोदकपरि-
तोषितो न तावदवलम्बनः । कथमिति चेद् गुळनालिकेरतण्डुलविमिश्रितानां मधुर-
कराणां मोदकानाम् एकदानेन परितोषितः । अन्नलम्बः सक्तः । भक्षणलालसो
भैक्षवादी मां नानुसरति । इति प्रहसनार्थं प्रयुज्य पुनराभ्यन्तरमाह । ततः अनाग-
तो यौगन्धरायणः, कस्मादनागतवान्, यावन्मनसा विचिन्त्य निर्णेष्यामि ।
'आलावदर्थेऽभिज्याप्ती सीमार्थे घातुयोगजे । आ प्रगृह्यः स्मृतौ वाक्ये' इति
सिंहः । आ इति स्मरणे । स्मृतं मया । कथमिति चेद् एकमोदकेन प्रधान-
मोदकेन उदयनप्रहणेन परितोषितो न तावन्महासेनः । केवलं ग्रहणमात्रेण प्रयो-
तस्य कृतकृत्यता नास्ति । तस्मात् कृतप्रयत्नतया मामनुसरति । अवलम्बः अवल-
म्बनं तस्मिन् लम्बः रक्षणतत्परः राजा महासेन इत्यर्थः । बुद्धिमान् मच्छक्ष-
मयोजननिपुणः । तस्मादस्माकं प्रयोजनान्तरेणापि तेन विज्ञातेन भवितव्यमिति
चिन्तयन्माह । न महासेनेन विज्ञातम् । कथमिति चेद् एकमोदकेन परितोषितो मां
नावलम्बस्तावदनुसरति गृहीतं वत्सपतिं रक्षितुमेव शक्तः । 'यावत् तावच्च
साकल्येऽवधौ मानेऽवधारणे' इति सिंहः । वत्सराजरक्षणार्थमेव प्रवृत्तिं करोति ।
अन्यस्मिन् प्रयोजनेऽप्रवृत्तिमानिति व्यक्तोऽभिप्रायः ।

लब्धदाण पाआरस्स अगई कुकुराणं ।

अथवा कुस्तिरैः कौलेयैः कथं परिगृहीतानि मोदकानि । कुकुराणामपि
स्वीकर्तुं न शक्यम् । कथमिति चेत् प्राकारस्योच्चतया स्तलस्योच्चतत्वेन कुकु-
राणामगतिः गतिर्नास्ति । 'गतिर्नाडीत्रणे पथि । उपाये' इति केशवः ।
तेषां प्राप्तुं न मार्ग इति वाच्यार्थः । महासेनो नः प्रयोजनविरोधकारी न ।
अनु च तस्मच्चिवा भरतरोहकादयो बुद्धिबलोपेताः । तैरस्माकं प्रयोजनं नश्यम् ।
तेषामपि शक्यं (तदपि) न । कथमिति चेद् प्राकारभूतो यौगन्धरायणस्य
बुद्धिमार्गः । तत्पतिकमिदं न शक्ताः प्रयोजनसंनिधाः, यथा (स्वयं ! ध्यान)-
स्तथा कुस्तिरनुचयः । तस्मात् तेभ्योऽस्माकं विरोधो नास्तीति सिद्धान्तः । १

अक्सदधचदाए अज्येहणीजं पदिआणम् ।

उताहो पथिकैरप्यपाह्वानि किन् । इतस्ततः सर्वकालं सञ्चरन्तः सुखि-
पाप्ताभिभूताः सहसा स्वादूनि मोदकानि दृष्ट्वा बुभुक्षितास्ते ज(दितुं ? तुं)
युक्ता इति व्यवहृत्य देशशोषनं कुर्वन्तः । तैरपि नापह्वानि, कथम् । अञ्जत-
भक्ततया पथिकानामलोमनीयम् । पाथेयप्रचुरा अञ्जन्याः बहुविधैः साधैरप्युपे-
ताः । तस्मात् तेषामपि न प्रापणीयानीति नाकार्थः । ततः स्वार्थमवलम्ब्याह ।
पथिका इति चाराः सततसञ्चारशीलतया परस्परसदृशाः । प्राणिभिभि(रपि ? विं)-
रोधं कर्तुं युक्तमिति चिन्तयन्ताह । तैरप्यभ्यर्च्यैव विरोधो नास्ति । चारैरस्म-
न्नीतिमार्गस्य विरोधो न कृतः । कथं, तेषामप्यदृष्टं भक्तं प्रभूतबोधनम् । भृति-
मन्तस्ते वत्सराजग्रहणपरितुष्टेन प्रबोतेन प्रदर्तैर्दूषणदुकूलानुलेपनाम्बवहारादिभि-
रुपमोक्तमेव प्रवृत्ताः । अञ्जतभक्ततया पथिकानां चाराणामप्यलोमनीयं नाभिल-
षितमित्यर्थः । 'सवयवकां हः' इति प्राकृतवत्ताद् अज्येहणीयमिति (समाश-
ब्देन विना सर्वत्र ?) इत्वं भवति भकारस्य प्राकृते ।

आहु अपि नं स्वायामि । बोहु उगारइस्तं दाव अहं । ही ही
बुद्धो दिजं सुअरवत्सी सुद्धवादं एव उगिरापि ।

अथवा अप्यहं स्वायामि ननु । भवतु उद्गारमिष्ये तावदहम् । ही ही इति
हीसन्दोऽत्र सम्माने । बुद्धो ध्यातः सूकरवन्तिरिव शुद्धवातमेवोद्गिरामि ।
मोक्कापह(रिणा ? रण)वितर्केण न्यव(हरन् ? हरे) ग्रहसत्तार्यं नाकार्यं प्रथमं प्रयुज्य
स्वार्थो विचिन्त्यते । परपञ्चसम्बन्धिभिर्जनैरस्माकं विरोधो नास्तीति (वस्तव्यम् ?
उक्तम्) । किमस्मत्पञ्चसम्बन्धिभिर्निष्ठमिति निरूप्यते । कथं, (परैर्न नाहोऽस्माकं
विरोधोऽस्ति ?) मम यौगन्धरावचस्यापि प्रतिपक्षिचिन्तनमेवालं मन्वे । अन्ये
न सम्बद्धाः । तत्र मयापि नष्टेन भवितव्यम् । परेषां मेहेषु सततगतिरहं
बहुमार्गी । तस्मादस्मद्भयवहारशोकेन नष्टितुं युक्तम् । मयि तु तत्तादृशमस्तु ।
उद्गारमिष्ये चिन्तयामि । ही हीति पूर्ववत् । स्वापमचतया दोषविहीनकार्यतया
च सन्तोषातिरेकतया हीहीति द्वैतप्रयोगः । बुद्धः ध्यातः सूकरवन्तिरिव ।
बराहमूत्राशयचर्मणि ध्यायमाने तस्मिन् वात एव कर्हिर्निर्याति । तथोद्गारमयाणो-
ऽहमपि केवलं वातमेवोद्गिरामि । अस्मिन् नगरे प्राप्नो यदा, तदामस्यति समीर-

पयोपकोलाहलञ्च सर्वत्र व्यवहर्ता । तस्मादस्मत्कार्यविरोधो नास्तीति ।

अथवा लोहितकार्त्त्यायनीयं केरञं मम केरञं चि करिअ सिनेण
पटिहत्वीकिदं भवे ।

अथवा लोहितकार्त्त्यायनीयाः मद्रकाख्याः केरकं वस्तु मम यस्त्विति परि-
कल्प्य शिवेन प्रतिहृत्तीकृतं भवेत् । शिवो महादेवः । चासुण्डापूजायाः (सिद्धिः
मयी) तमस्सुञ्चा मोदकं ममेति विचिन्त्य स्वयं गृहीतवानयं शूलीति वाक्यार्थमती-
त्य स्वकार्यमप्यनुवदति वसन्तकः । अथवा लोहितकार्त्त्यायनी वासवदत्ता ।
तस्या द्रव्यमूतो भवति स्वामी । तस्य तादृशीमवस्थां न जानात्येव युगन्धरसूनुः ।
अनवरतमस्माकमनुमदं हस्तीलतया शिव इत्युक्तो यौगन्धरायणः । तेन स्थेन नि-
जोद्धतममस्तत्वात् मधोवनमपि नष्टीकृतं भवेदित्यर्थः ।

जदि वि एसो वझाचारी बहुकेहि रुवेहि अविणअं करेदि ।

आहोस्विदेव ब्रह्मचारी रुदवदाचरतोऽर्थः । ब्रह्मब्रह्मो रुद्रेऽपि वर्तते ।
बहुकैः रूपैराकारमग्रथं करोति । असौ गणपतिर्मोदकं हर्तुं योग्य इति वा-
क्यार्थः । (यद्यपि स्वेन स्वस्थो निघनं गतो यदि ?) अस्तौ यौगन्धरायणः ब्रह्म-
चारी । ब्रह्मब्रह्मो रुद्रेऽपि वर्तते । वल्लेनानुतिष्ठतीत्यर्थः । अनेकै रूपैः सामा-
दिभिर्रुपायैर्विनयं करोति । नियमितं स्वामिनमादाय गन्तुं समर्थः ।

भेदु पेन्निवरसं दाव अई ।

भवतु गर्भगृहं प्रविश्य प्रक्ष्यामि तावदहमित्युक्त्वा प्रविश्याह—

अविह, एदं तु मम मोदकमञ्जलञ्चं सिवस्स पादमूले चिह्न ।

एतन्मम मोदकमञ्जलञ्चं शिवस्य पादमूल इति वाक्यदेशागमजनविश्वासाथं
ब.ह.पं एव ।

अ.य णं गक्षामि ।

पाददेनं प्रक्षीप्यामि ।

देहि भद्रा! मम मोदकमञ्जलञ्चं ।

देवा! त्वामिन्! देहि मम मोदकमष्टकम् ।

तुमं वि मम चोरो सि ।

त्वमपि मम चोरोऽसि इति वदन् गृहलोचनं कुर्वते ।

अविह आळिहिदं सु इदं मम मोदकमष्टकं सन्दावतिमि-
रेण मुहु ण पेक्खामि ।

एतन्मम मोदकमष्टकं मित्रावाप्तिसितं सत्तु सन्तापतिमिरेण व्यक्तं न
पश्यामि ।

भोदु, पयस्विस्सं दाप अहं ।

भवतु. प्रमार्जनं करिष्ये । तपोधनव्रीषचसिद्धा आलेखदच्छलेन मित्राववि-
ज्ञाता निश्चला वर्तन्ते चेद् स्पर्शेन प्रकाशीकरिष्ये । मृष्टा ही ही 'अहो ही इति
विस्मये' इति सिंहः । वल्गाद् विस्मितो वदति—

साहु छे चित्तअरं माय! साहु । जुत्तल्लेहदाए यण्णाणं
अह जह पयस्सामि, तह तह उज्जल्लदरं होइ ।

वर्णानां श्वेतास्त्रपीतमेवकादीनां युक्तलेखतया उचितचित्रकरणवैचि-
त्र्यकुशलतया जह जह पयस्सामि यथा यथा प्रमार्जनं करोमि, तह तह उज्ज-
ल्लदरं होइ तथा तथोऽज्जल्लदरम् अत्यर्थमुज्ज्वलं भवति । हीमसृतेराय बाह्या-
र्थ एवं भवति । सामिप्राय(स्यापीति?स्तु) —(अब्दा?ज)र्धः पूर्वमत् साधुशब्द-
स्य(पि?) , हे योगन्धरायण! चित्रकर! विचित्रकर्मकुशलेत्यर्थः । त्वया सामिमो-
क्षणोपा(यक्रियत?योपक्रान्त)स्य कार्यस्य यत्र यत्र विरोधः प्रकीर्तितः, तत्र तत्र
शोभनवर्णाः प्रकाराः विज्ञानविशेषाः विश्वास्तादीनां केषाच्छब्दानादयः । तेषां
यथायो(स्य?गं) कर(णतया येन) स्वतन्त्रमानः कश्चिन्मन्त्री लोके नाम्नीत्यर्थः ।
भित्तिशोभनं तुर्वन्नाह—

भोदु उदएण पयस्विस्सं ।

उदकमानीय प्रमार्जिष्ये इति बाह्यार्थः । भवतु, उदकेन प्रमार्जिष्ये । यद्
 सत् स्निग्धमाहुः । यत् कठिनं तक्षरमाहुः । उदकेन वासवदत्तया प्रमार्जित-
 व्यं भित्तिं मदनं प्रमार्जिष्ये । अतिविचित्राङ्ग्या मालवेन्द्रसुतया स्वामिबुद्धेः शुद्धिं
 करिष्ये । कामातिरिक्तस्य मनसः शोधनं (तद्दुःखं तत्?) करिष्ये ।

कार्ष्णिपुहु उदकं ।

कुत्रनुसज्जकम् ।

इदं सोहणे सुदुतकार्यं ।

अस्य शोधनात् ओमनं शुद्धतटाकम् ।

अहं विअ सिधो वि दाव एदस्सि मोदअमळ्ळण निरासो होदु ।

अिवोऽपि यौगन्धरायणोऽपि एतस्मिन् मोदकमल्लके श्वः कौशान्त्रीगमने
 निराशो विगताशो भवतु । अपिच एतस्मिन् मोदकमल्लके वासवदत्तायां निराशो
 भवतु मन्त्रिमुख्यः ।

(नेपथ्ये)

मोदआ! मोदआ! हहह ।

हहहेति हे मोदआ मोदआ इत्युन्मत्तकस्य नेपथ्यश्रवणांदाह डिण्डिकः—

अविह, एसो उम्मत्तओ मम मोदअमळ्ळअं गहिअ हसमाणो
 फेणाअमाणमळ्ळिवरिसारच्छोदअं विअ इदो एव्व आहावह ।

असौ भ्रान्तः । अवलमसारमेयपान्वक्षिवगणाधिपानामनुलाप(नं मु)धाकृ-
 तं मया । भ्रान्तहस्तमोदकं मम मोदकमल्लकम् । मोदकापहारी उन्मत्तकः । एव
 मम मोदकमल्लकं गृहीत्वा हसमानः दत्तं हसनं करोति । फेनायमानमलिनवर्षार-
 म्मोदकमिव, फेनायमानमलिनं डिण्डीरपरिमलितकरीषं, वर्षासु रथ्यायां तरलितः
 हलहलकोलाहलाविलजलसञ्चय इव इत् एवागच्छति ।

चिह्व चिह्व उम्मत्तअ ! चिह्व ।

तिह्व तिह्व उम्मत्तअ ! तिह्व ।

इमिणा दण्डअद्वेण सीसं दे भिन्दामि ।

अमुना दण्डकाद्वेन ते मूर्खानं भिनशि । मूर्खो भेदनं करिष्यामीति बा-
 ह्यार्थः । ततो वसन्तकः कार्यामिति विह्वः पूर्वमेवागम्य तदागमनमेव चिन्तयन्

सस्य नेपथ्यश्रवणात् सन्तोषित आह — एष यौगन्धरायण उन्मत्तकोऽनैस्परि-
च्छेद्येषभाषाचारयान् । मम मोदकमेतत् । श्वः कौशाम्बीगमनाभिनिविष्टोऽहम् ।
तद्विग्रेधविज्ञानेन निराशोऽहम् । तद् गृहीत्वा हसमानोऽसौ । स्वनगरयानमेवा-
नेन निर्धारितम् । तन्मिमेव निश्चयबुद्ध्या हसितं करोति । राजपुत्र्या सह राजेन्द्रं
कौशाम्बी नेतुमीप्सितोऽहम् । तदपि साधयितुमसौ समर्थः । करीषमिलितरथ्यो-
द्धवदित एवामिवर्तते । यावत् स्वाभिप्रायविरोधसूचनं करिष्ये । हे मन्त्रिप्रवर !
विष्ट विष्ट भ्रान्त । विष्ट । गमनविरोधो नास्तीति यद् त्वया निश्चितम् एतद्, (सु !
आ ! न्तिज्ञानं स्वद्विभ्रमोऽयम् । अमुना दण्डकाष्ठेन अनया जिह्वया ते शिरश्चाभि-
प्रायस्तस्य भेदनं करोमीदममर्थः ।

उन्मत्तकः—मोदआ ! मोदआ ! हहह ।

अथोन्मत्तक आह — हे मोदकाः ! । मोदकशब्दो नरपण्डयोर्वर्तते ।
तस्मान्मोदको मोदकमिति रूपद्वयम् । हे मोदकाः ! इत्युपाङ्गानं वाच्यार्थः । तथा
हे मुहुरदः ! इति स्वेनोपकमितकार्यान्तिप्राप्त्या मुत्प्राप्त्यर्थेण मोदका इति मुहुरामा-
ह्वानं करोति । हहहेति हास एव कार्येऽपि ।

विदूषकः—भो उन्मत्तक ! आपणेहि मम मोदकमच्छन् ।

भो उन्मत्तक ! मम मोदकमल्लकं देहि । भो यौगन्धरायण ! मम दन्त-
मसदं देहि ।

उन्मत्तकः—किं मोदआ, कर्हि मोदआ, कश्च मोदआ, किं
इमे मोदआ उज्जन्ति, आहु पिणज्जन्ति, उदाहो सज्जन्ति ।

किं मोदकाः, कुत्र मोदकाः, कस्य मोदकाः, किमेतान् मोदकानुत्पन्नानि,
उदाहो एतान् प्रणयामि, किमुत खादामि इत्युन्मत्तसदृशैर्भाषणैर्विकल्पमानो यथा-
र्थमाह । भो वसन्तक ! दृष्टसमये ते मन्त्राचसरप्रार्थनायाः को हेतुः । किमस्माक-
मर्थस्य विरोधोऽस्तीति विचार्यमाणे तस्य मौनितया विरोधनिर्णयं कृत्वा कस्मिन्
पक्षे पक्षेऽथवास्माकं पक्षे (कथं कुत्र) मद्विरोध (स्य) इति तद्विचारेऽपि न

प्रत्युत्तरवान् ■ यावत्, स्वरूपस्य विज्ञानं करोमीति मतिं कृत्वा कस्य विषये स्वामिबो हृत्यामिति मन्त्रिमुख्यस्य तृतीये प्रश्नेऽप्यमावाणं करोति (मेः) यदा, तदै-
तत् शतब्धं स्वामिगोक्षणोपायहेतुकं समस्तमपोक्ष बाधार्तां प्रवृत्तिं कर्तव्ये इति वि-
चार्यमाणे तत्रापि निरुत्तरतया पुनरप्याह — आहु अथवास्योपक्रमितकार्यस्य
कालतिक्रमोऽनेन । प्रच्छन्नबाधैस्पत्य! किं साध्यम् । अस्मिन्नपि वसन्तक!
प्रत्युत्तां न करोषीति । भवतु, एवं तावत् करिष्ये । अहं सुहृद्भिः परिश्रुतः कृपाणहस्तः
कृतपरिकरः निःशेषबलवान्भवैः सह तं महासेनं हनिष्ये इत्यभिप्रायः ।

विदूषकः—ण खञ्जन्ति ण खञ्जन्ति ण खञ्जन्ति अ ।

भवतो न खाद्यानि भोत्सुज्यानि च । एतेषां भदनम् (?) अवश्य-
(मा! म् ।) उपेक्षणभयमुक्तम् । भो यौगन्धरायण! महासेनं प्रति (ते) निमग्नप्रवृ-
त्तिः । तत्रैव मे निर्वन्धः । (त्वयोत्सुज्यानि जलमुपेक्षितुमपि प्रवृत्तवान् !)

के के मे वञ्जन्ति । मोदथा सु मे रक्षन्ति ।

गेवच्छविसेसमण्डिआ परीदिं उप्पादेदुं उषदिआ ।

राअगिहदिणमुळिआ कालवसेण मुहुत्तदुन्वत्ता ॥

के के मां वा (व्यः घ) न्ये । मोदकाः खलु मां रक्षन्ति । कीदृक्भूता मोद-
काः, नैपथ्यविशेषमण्डिता विविधभेदविरचितमुल्लभालिके शदिमधुरद्रव्यविमिश्रिताः ।
तस्मादभ्यवहारे (भक्षणे?) मीतिमुत्पाद (ने? वितुं) समर्थाः । राजगृहे दत्तमूल्याः
राजगृहे रथ्याया बहुद्रव्यदानेन स्वीकृताः । कालवशान्मुनूर्तदुर्वलाः चिरकालो-
पितत्वात् क्षिप्तिक्कालदुर्वलाः । बाधार्थः । भो वसन्तक! के मम मतिबलम-
तिक्रमिषुं शक्ताः मुद्गिरुशुकादयो वा क्वं मद्वुद्धमतिशयो समर्थाः ।
(इत्युक्तसैवम्भूता मतिरासीत् ?) अहङ्कार (निन्दा?) लुचकोऽस्मच्छब्दः । तस्मा-
दाच्छादनं कर्तव्यं मयेति पुनराह । सहायबलेनाहमेवं ब्रवीमि । मोदकाः सुहृदो
मां रक्षन्ति खलु । ते कीदृग्भूताः, गेवच्छविसेसमण्डिआ । 'त्यथ्यचां चछजा' इति
छत्वं युक्तम् । नैपथ्यविदोषा भूषणविशेषाः तैर्मण्डिताः । स्वैरबलम्विता (नामाच्छा-
दिताः) मां भेयान्तराणां भेदैः सहजैरिवालङ्कृताः परैरपरिच्छेया इत्यर्थः । मीतिमु-

स्वादयितुमुपस्थिताः स्वामिनः सन्तोषं वर्धयितुं समर्थाः राजगृहदत्तमूल्याः
कौशाम्ब्यां दत्तमूल्याः । मूल्यं वेतनम् । कालवशान्मूर्तदुर्बलाः कालः समयः
अनिशापसमयः तद्वशात् तद्विधेयतया कश्चित् कालं दुर्बलाः । भक्तियोगसमये
समर्था इत्यर्थः । एवमूताः सुहृदो मां रक्षन्ति ।

भो उन्मत्तक! आणेहि मम भोदकमल्लकं । इमिणा पक्षएण
उत्तङ्गाअत्तळे गन्तव्वं ।

भो उन्मत्तक! मे भोदकमल्लकं देहि । एतेन प्रत्ययेन स्वायसाधनभोदक-
हेतुना उपाध्यायकुलं गन्तव्यं मया इति वाच्यार्थः । भो यौगन्धरायण! विक्रि-
दर्शनं देहि । प्रत्ययेन भवतः स्वाम्यभिप्रायविज्ञापनसमयेन । उपाध्यायः स्वामी ।
राजानमुपाध्यायमाहुः प्रजानां कृत्यनिर्वर्तकः अकृत्यनिर्वर्तकश्चेति । तस्य कुलं
त्रिलोकं गन्तव्यमिति ।

उन्मत्तकः—मए वि इमिणा पक्षएण जोअणसदं गन्तव्वं ।

मयाप्यमुना प्रत्ययेन भोदकहेतुना योजनशतं गन्तव्यम् । भो वसन्तक!
अमुना गुप्तभाषणकार्यविज्ञानेन सह । योजनशतमिति बहुयोजनम् । योजनशत-
मित्यनेन कौशाम्बीनगरं संज्ञाप्यते । (इमिणेतीदृशं शब्दस्य गुणोद्देशः इणस्वा-
दितमेतत् किं यत्तत् छ इति हवेति भोजवचनविधिना दिणोद्देशः ।) पक्षएणेति
प्रत्ययेन प्रतियानेन । प्रत्ययशब्दः प्रतियाने वर्तते । श्वोऽमुना प्रतियानेनास्माकं
नगरं गन्तव्यमित्यर्थः ।

विदूषकः—किं एळावणे तुवं ।

पेरावतस्य पर्यायं पेरावणः । किमैरावतस्त्वम् । अनेकयोजनवृत्तिकमण-
सामर्थ्योऽस्त्यैरावतस्य ! स्त) त्वमिति तद्वत् समर्थोऽसि किमिति वाच्यार्थः । आ,
अनेना(ना)गताहि स्वामिनं रिपुवशगतमादाय गन्तुं त्वं अक इत्यर्थः ।

उन्मत्तकः—आय, एळावणे. अहं । ण दु दाव

देवळाजो मं आशर्ण आळुहदि । शुद्धं च मण पादपाक्षिपहि इन्दे
वज्झाति धाराणिअळेहि विज्जुम्मयीहि कत्ताहि साळिअ वाउक्का-
मेण परिन्धमन्तेण भिन्दीअदि भेइमन्धणं ।

महध्वगमनशक्तोऽहं सामाद्युपायैः कर्म कर्तुं समर्थोऽस्मि । न तु तावद्
देवराजो मामासत् कृत्यारोहति । न तु तावदिति । तुनिपातोऽत्र विशेषपक्षाद् व्या-
वृत्तौ । देवराज इति । देवः स्वामी राजा यः स तथोक्तः । मामिति । मत्प्रयासकृत-
कर्म तस्य राज्ञो मतिर्ना(वः)रोहति । तावन्निपातोऽत्रावधौ । स्वामिनो मतिर्मे-
रुक्तमनुसरति अपसरति वेति मयाज्ञातं याव(त् ताव)म समर्थः । सति ज्ञाते
(तावत्!) समर्थ इत्यर्थः । आ, अन्यार्थव्यवहारात् स्वार्थ(पराभिज्ञया?)परैरपि
ज्ञापेति शङ्कया केवलं भौ(क्तिक्?)मवलम्ब्याघटमानमाह सर्वेषां (स्व)
जान्ते ज्ञापयितुं प्रस्तुतं देवराजमपि—किन्तु मया श्रुतं च पादपाक्षिकैर्भारानिग-
लेयन्निर्गतेन्द्रो बद्धः विज्जुम्मयीभिरभिताड्य वातोद्भ्रमणेन परिभ्रमणेन मेवच-
न्धनं भेषते ।

विदूषकः— भो उम्मत्तम! ण तुवं दइस्सिसि । विज्ज-
विस्सं दाव अहं ।

भो उम्मत्तक! मम मोदकमलकं न दास्यसि, तर्हि तस्य रुमण्वत् अस्म-
दागमनं रुदितव्यपदेशेन निवेदयित्वेऽहमित्थर्थः ।

उम्मत्तकः— विज्जप विज्जव विक्कोश वा विज्जव विक्कोश
विक्कोश वा ।

विलुपेति । रुमण्वदागमनेऽत्यभिनिवेशितया पुनः पुनराह—विलुप विलुपे-
ति । विज्जापः परिदेशनम् । अथवा विक्कोश वा । 'कुश आह्वाने च' इति धात्वर्थ-
विधानाद् विक्कोशं कुर्वाह्वानं कुर्विति सादः ।

विदूषकः— अन्वइहणं भो! ।

अत्राज्ञाप्यं भोः! । अत्राज्ञाप्यस् अथर्म इत्यर्थः ।

उन्मत्तकः—अहं पि विळविस्सं इन्दे वज्जे भो! इन्दे वज्जे भो!

अहमपि विळविष्णामि । पूर्वप्रस्तुतमिन्द्रमहजमधिकृत्येन्द्रो वज्ज इति निजजगमननिवेदनं करोमीति भावः । (अव्यङ्ग्यार्णव अव्यङ्ग्यार्णवः ?)

(नेपथ्ये)

मा भाआहि मा भाआहि वग्गणावस ! मा भाआहि ।

हे मादणोपासक ! मा भैषी !

तेनोत्तवचनद्वारा ऊर्कितं प्रयुज्यमान आह --

आयादे हि चन्दे वग्गभावणि सम्मज्जवत्तत्ताणि । अयं वग्ग-
णभाव ! ईहायत्तेण सम्मज्जण अममं दीअदि ।

सतो नेपथ्यव्यङ्ग्यवादाह --- धिगू ब्राह्मणभावम् । वेदामात्रेणेति । वेदा क्रिया कर्म, मात्रा परिच्छेदनम्, आत्ममिथ्यात्वं (विवक्षितेन ?) पशुमिच्छतेति भावः । ब्राह्मणभावमिति ब्राह्मण्यम् । अथवा भाष्यकस्य जन्मनि च वर्तते । ब्राह्मणत्वात् जन्म (जननमिति ?) धिमिति वा (पाठः ?) । अथ द्विजातिमात्रमपि न हितं ज्ञातम् । (अन्यमाद्यगमनार्थः । समर्थकस्याईतापस्तदस्यादिति ?) निकृष्टवृत्तैः अभयप्रदानाद् । इत आरभ्य 'पुज्यहे वि दाप अयं देसो सुण्णो भविस्सदि' इत्यव-
सामादेकस्वीकोऽर्थः । (किमस्य हेतुर्मध्याह्नपूरणमेवासाध्यं तस्माद् ?) अत आरभ्य एवं दिविभोऽर्थः ।

सो पि समिद्धो होदु ।

सोऽपि समृद्धो भवत्वित्यत्र स उदयनः समृद्ध इति । अधिकं कद्रिः वासवदत्ताप्राप्तिः । सा तस्य भवद्विस्मयः ।

जाव अहं पि इमाणि दक्खिणामासआणि यन्नागेहे णिक्खि-
विअ गच्छामि । एकस्स सादिआप कर्णं अवरत्तस मूलेण ।

यावदहमपि । यावच्छब्दोऽवधारणेऽर्थे । दक्षिणामाषकाणि इमानि मार्ग-
 गृहे निक्षिप्य गच्छामि । मार्गगृहं चत्वरम् । दक्षिणामाषकाणि चामुण्डीमन्दिरे
 सुक्तदक्षिणादृतानि मापमात्रकनकविरचितानि चत्वरे निक्षिप्य यास्यामीति वा-
 च्यार्थः । आभ्यन्तरार्थः । दक्षिणामाषकाणि कारास्थमहीकृतोक्तानि । मार्गगृहे
 मार्गाणामुपायानां गृहभूते मन्त्रियौगन्धरायणे विज्ञाप्य पश्चात् स्वस्थचित्त उद्दिष्ट-
 देशं गमिष्यामीत्यर्थः । अथ कार्यदौर्घ्यं विचिन्त्याह — एकस्य शाटिकया
 कार्यमपरस्य मूल्येनेति । एकः प्रधानो राजा उदयनः । शाटिकयेति शाटिकासं-
 ज्ञया वासवदत्ता निर्दिश्यते । तथा कार्यं राज्ञः प्रयोजनम् । अपरस्य मूल्येन
 प्रयोजनम् । अपरो यौगन्धरायणः, अस्य मूल्येन स्वामिमोक्षणेति ।

मन्त्राङ्गव्याख्यानं समाप्तम् ।

पाठभेदः ।

पृष्ठं पङ्क्तिः मुद्रितपुस्तकपाठः.

ख. पुस्तकादृष्टो ग. पुस्तकपाठः.

१	९	(५....) आ	आ
११	१२	ततस्तव	तव
२	२	ये या	ये मम या
११	११	अस्तस्य विज दि	अस्तस्य वि
११	४	पेक्सिदुं	पेसिदुं
३	३	न यस्य सहार्थः	नस्य सौहार्दम्
११	९	नात् त्रिषु गहनेषु ना	ने त्रिष्वहान्यतीत्य ना
११	१६	णः— विजयो! त्व	णः— त्व
४	१	रुप	रुपा
११	८	व्य	अहो व्य
११	१४	लेहो खु अजं	अय्य! लेहो
११	११	सन्ववद्भजणहृत्था(दो)	बहुजणहृत्थादो
११	१७	नहस्तम	नम
५	३	(प्रविश्य)	(ततः प्रविशति
११	४	स्त ।..... अय्य!	स्त । अय्य!
११	६	ओषिद्धिओ	उषज्ज्ञाओ
११	८	णः— कथं हं	णः— हं
११	१४	नः । कुतः, य	नः । य
६	९	णः— हन्त नि	णः— कथं गत इति । हन्त भोः नि
११	१०	शा, ध	शा । अथवा अ
७	२	विण्णा	पडिण्णा

ग्रंथं पाद्विः मुद्रितपुस्तकपाठः.

ख. पुस्तकालये

ग. पुस्तकपाठः.

७	३	तः स्वामी । ह	तः । ह
११	१२	रो भ	रो भवे भ
११	१३	सो भवे ।	सो ।
८	९	मदअ(णीन्ती)ए	पदकण्ठीए
११	८	कः— तदो इ	कः— इ
११	९	अ	गं
११	१०	ऊ	रु
११	१६	रं एव्व उ	रं उ
९	३	स्ती मया ह	स्ती ह
११	५	हं पडिण्णावं खु भ	कहं पडिण्णावं अ
११	१३	णः—अय कयमुपे	णः— अथोपे
१०	६	त्तः स्वामी रु	त्तो रु
११	७	च्छामि	च्छति
११	११	पआदो	आअदो
११	२	विणिक्खि	पडिक्खि
११	४	णः—..... अ	णः—अ
११	७	तदो ए	पिड्ढो ए
१२	१३	रणिपडिअत्तुं	रपरिअभट्ठअहरणो णावमादितु
१३	१५	आदा हदो, अणेण मम पिदा अणेण मम सुदो	आदा, मम पिदा, मम सुदो
११	१७	पादा ।.....अ	पादा । अ
१४	५	सङ्खो	विक्खो
१५	९	दो भ	दो पडिदो वि सा ते भ
११	६	दो त	दो तेण अय्येण त
११	७	णावो तेण मो	णावो मो
११	१३	चि व	चि भणिअ व
११	१५	जः—.....प	जः— ए

बृहं पञ्चिः मुद्रितपुस्तकपाठः.

ख. पुस्तकादौ ग. पुस्तकपाठः.

१६	८	प्रतीहारी	विजया
१७	१५	णः—.....स्था	णः—स्था
१७	७	एवमि	ईदृशमि
१८	४	कः—अप्या व	कः—व
१९	१०	कं	यं
१९	१५	न्य । यौ	न्धराभणं (इत्यर्थे किं तिष्ठति) । यौ
१९	४	मतिकथ्ये	भपोक्षे
१९	७	णः—तेन हि अ	णः—अ
१९	१०	मी, रि	मी । कुतः, रि
२०	६	प्रतीहारी—अप्य । अष्टि- मादा ।	विजया—हा हा भद्रा ।
१९	८	ह ।	ह भाष्टिमादा ।
१९	९	ति ।	ति किमिति ।
२०	१०	एवंविहस	एवं भवदौ
२१	१२	स्तो.... न्द्रमा इव	स्तं....न्द्रमिव
१९	१३	यामि	मिप्यामि
२२	६	अं ह्यु	ओ ह्यु
१९	४	तदो.....यौ	तदो वणसकाळं तेण उम्मसमज्जो मविस्सदि । यौ
१९	७	गृहीता	वृता
१९	८	रो म	रः पूर्वमभिज्ञा म
१९	१४	कथम	कथं कथम
२३	११	ह ।	ह । (निष्कान्ता)
१९	१७	न्तौ)	न्तः)
२४	१	मिष	मुष
१९	८	खल्ल	ख
१९	९	मि प्र	मि जतुं प्र
१९	१९	न आप्य	नाप्य

४४ पङ्क्तिः सुदितपुस्तकपाठः.

ख. पुस्तकादृष्टो

ग. पुस्तकपाठः.

२४	१०	दैवमत्र क	दैवतमत्र प्रमाणं क
"	"	नेऽधिकृतम् । कुतः, व्य	नेनाधिकृतम् । व्य
"	११	तस्य	दूतो
"	१२	दूतो	राज्ञो
"	"	त्वेऽवहितोऽपि तस्य	त्वे विहिता हि यस्य
"	१४	क्षः	क्षयः
"	१५	सर्तायमानान्तःपुरचरः स	संलापमानान्तःपुरस
"	१६	नः । य एषः, दू	नः । दू
"	१७	प्ररोहैः	प्रदीपैः
"	१८	पीता	पीना
२१	४	लं प	लमलं प
"	"	णो ह्येव वि	णो वि
"	१०	जा— कु	जा— कु
"	२०	सिः पितुः प्रयत्नः(?)	तु पितुः प्रयत्नेन(?)
२७	१०	(सतः)	(प्रविष्टा देवी चेटी च)
२८	३	केण वि किल	अगणेण ■
"	"	कञ्जमालं	अचार्यं
"	४	न्ति पेविस्त्रअ सि	न्ति विअ सि
"	६	णं वि किं वि वि	णं तु सा वि
"	"	मा सि ।	मा ।
"	७	ति ।	ति किमिति ।
"	१२	सव्य	गृह
२९	१	जा— अ	जा— अत्रापि, अ
"	७	चापरः का	च का
"	८	अश्रुपूर्वाभ्याकु	श्रुतपूर्वा व्याकु
"	१०	अयत्नोऽस्मत्सम्बन्धप्रयोज-	देवि । अयतामस्मत्सम्बन्धप्रयोक्तारो
		नायतायता रा	रा

पृष्ठं पाङ्क्तिः मुद्रितपुस्तकपाठः.	स. पुस्तकादौ ग. पुस्तकपाठः.
२९ १३ महान्	बलवान्
३० ६ तः ।	तः पतितः ।
३१ ७ नमिति ।	नम् ।
३१ ८ की—....जे	की—जे
३१ ११ गो ।	गो । (उत्थिता)
३१ ९ र्या हि देवी । आस्यताम् ।	र्या । आस्यतामास्यताम् ।
३१ १६ जः ।	ज इति ।
३१ १० किं, व	किमयं किं, व
३१ ११ जा—अयं कि	जा—किं
३१ २ जोऽस्मि मा	जो मा
३१ ४ जा—आ ज	जा—अ
३१ ५ ■ ।.....युक्तेन	तः । पुरुषजवाप्तियेन
३१ ८ य वि	य मेऽप्रतिहतं शासनमयं वि
३३ २ कुमारविशिविशिष्टेन स-	कुमारप्रत्युद्गमनप्रमुक्तत्कारं मनोप-
स्कारेण व	वाक्यविशिष्टो व
३३ ११ णि अ	णि मे अ
३३ १२ सु अहं ई	हु इ
३३ ११ जोर्मा	योर्ह
३३ १३ ह.....न	हमीदृशं भियं न
३३ १७ णि स	णि मे स
३४ ३ दो वा ।	दो ।
३४ ६ चस्तेअयदि ।	उत्साहेदि
३४ ७ चस्तेकम्	उत्साहम्
३४ ८ मविहः	मतिष्ठिः
३६ ३ णेण भू	णे भू
३७ १० अनाभयणीयः	गताक्रमः
३७ ११ कार्ता म	कां म

पृष्ठं पङ्क्तिः सूत्रितपुस्तकपाठः.

३८ १ जा—.....पू

३९ १२ अहं । भो।

४० ३ मि ।तु

” ११ आ। हहह ।

४१ ४ कः—भो उ

४५ ४ स्वादिवाणि

४७ ३ आम भो। सु

” ११ आम भो। दि

४८ ९ कः—.....चि

” ८ कः—ह्रा

” १० कः—.....प

” ११ णः—ए

४९ ९ यः । ते

५० ४ तारः ।

” ६ किहू

” ७ च

५४ २ दु ।

” १० तं

” १४ संचरंतो

” १९ तः । (निष्क्रम्य) उन्म

५९ २ ह । सु

” ४ प्पहवीहिआर्ज । आ

५१ ६ किण्डिळसुण्डिगिणीए

” १४ र्सं । (निवृत्त्य स्थितः) त

५८ ८ टः—.....रा

ख. पुस्तकादृष्टो ग. पुस्तकपाठः

जा—पू

अहं । अविह

मि । तु

आ। ।

कः—उ

स्वादिअमाणाणि

आम सु

आम दि

कः—चि

कः—आम भो। ह्रा

कः—प

णः—हन्त भो। ए

यः । ततस्ते

तात्मस्मः ।

का क

ण

हुं गमिस्साह ।

तां

संपादधतो

तः । स्वकार्यमनुशीयताम् । ज्झौ—

तह । (निष्क्रान्तौ) उन्म

ह । अवि जाणाञ्चि भंजे गह्णीदपि ।

सु

प्पपीठिआए । आ

कण्डिलसुण्डकिण्णए

रसं । त

टः—ज्झा एए रा

पृष्ठं पंक्तिः मुद्रितपुस्तकपाठः. ख. पुस्तकादृष्टो ग. पुस्तकपाठः.

१२	२	हिज्जल	छज्जलु
११	१०	अंघो जाणामि आणामि	अंघो तकेमि तकेमि
१२	८	मि।भटः — किं पु	मि । भटः — अप्पमत्ता होष । पा-
		सु पयं । वाज्जार	कार
१३	१२	देमि	इहसं
११	१३	न्तः) म	न्तः) गाथसेवकः — एते एते सुहृदः
			निरोधमुक्तकृष्णसर्षा हयेतप्ततो निर्घाश-
			न्ति । भो भो सुहृदः! शृण्वन्तु शृण्वन्तु
			भवन्तः — नवं शरावं सल्लिळे सुपूर्णं
			सुसंस्कृतं दर्भकृतोत्तरीयम् । तत् तस्य
			मा भूत्तरकं च गच्छेद् यो मर्तृपिण्डस्य
			हृत्ते न युष्येत् ॥ कनुसालु गतः खल्ला-
			र्ययौगन्धरायणः । (विलोक्य) अये अयम-
			श्रमवानार्यो यौगन्धरायणः । य एषः, नि-
			शितविमलस्वङ्गः संप्रतोन्मत्तरेषः कनक-
			गनितचर्मव्यग्रवाभाग्रहस्तः । विरचितलहृ-
			चीरः पाण्डुराश्वद्वपट्टः सतटिदिव पयोदः
			किञ्चिदुद्रीर्णचन्द्रः ॥ अहो प्रतिमय-
			भिर्दं युद्धम् । हत्वा गजान् सगजिनः
			सहस्रांश्च योयानर्क्षहिणीमतिविगाह्य व-
			ल्लान्मुहूर्तम् । नागेन्द्रदन्तप्रसलाहतमग्र-
			वाहुर्भयानुधोऽपि न निवृत्तपदोऽभियातः ॥
			हा धिग् ग्रहणमुपगतः खल्वार्ययौगन्ध-
			रायणः । यावदहमप्यार्ययौगन्धरायण-
			स्य प्रत्यन्तरीभविष्यामि । (निष्क्रान्तः) प
१४	१	णह	णसि
११	७	णह	णसि

पृष्ठं पङ्क्तिः	मुद्रितपुस्तकपाठः.	ख. पुस्तकादौ ग. पुस्तकपाठः.
६४ ७	सुगन्तु भय्या! । अय्यको	सुगन्ति दाव । अय्यको
६५ ८	ले	ले
६६ २	ससत्त्वा	समर्था
॥ १०	पणी	पणी
६८ ३	टः — अ	टः — अय्य! क
॥ १२	निज	नृप
॥ १३	परिभाषे	परपक्षे
॥ १४	अ	अ
६९ ९	इत्यण	इत्येतान्मश
॥ ११	तु मास्	तु भवान् मास्
७० ४	भोः । य	भो दौगन्धरायण! य
॥ ७	मा मा भवानेवम् ।	शान्तं शान्तं पापम् ।
७१ १६	कथा	व्यथा
७२ ३	हर्त स्व	हर्त न
॥ ११	ते).....को	ते) को
॥ १४	निः ॥ भोः ।	निः ॥ भरतरोहकः — भोः ।
॥ १८	हः । शिब्र	हः । तयोश्चिब्र
॥ २०	ताम्	ते
७३ २	नः । तेन आनी	नः । आनी

Appendix III.

कथावस्तुसंक्षेपः ।

गजमुग्धमात्रापलागागदनं गतो वत्सराजस्तं वचनमा कन्यार्थे स्वपुरस्मानि-
नीषोः प्रद्योतस्य चोदनया तन्मन्त्रिसालङ्कार्यनेन तत्र स्थापितं कपटगजं परमार्थ-
हस्तिनं मत्वा वीणागानेन तं वशीकर्तुं यतमानो क्षाटिति युद्धाय प्रत्युद्गतेषु कपट-
हस्तप्रविष्टानुषु परयोषेषु प्रविश्यौजायमानोऽप्येकाकित्वात् तैर्बहुभिर्बलवद् बद्ध्वा
मङ्गतः सालङ्कार्यनेन मोचितोज्जीवितः प्रद्योताय समर्पितः । प्रद्योतश्च तस्य चोद-
वर्ती नाम वीणारत्नं स्वकन्यायै दत्त्वा तमन्तःपुरेऽवरोध । कदाचिदुपनतेन
दर्शनेनान्योन्यं प्रत्युपजातानुरागी वासवदत्तावत्सराजौ प्रच्छन्नं दाम्पत्यं प्रतिपद्य
तत्र मुसमनुभवन्तौ स्थितौ । अथ वत्सराजमन्त्री यौगन्धरायणधारमुसविदित-
प्रद्योतच्छलवार्तामेषणात् प्रागेव स्वामिनो नागदनगमनं परकृतधर्षणं च
श्रुत्वा विषण्णः पश्चात् तस्य क्षत्रपुत्रीसन्मोगलममात्रनिर्भृतत्वश्रवणेन विषण्णतरः
वत्सराजस्य बोधवत्याश्च वासवदत्तया सह प्रत्यानयनं प्रतिजज्ञे । ततः स गूढरूपैः
स्वपुरुषैः कर्मक्षमैर्न केवलं प्रद्योतस्वान्तःपुरं, यावत् सर्वाभ्यं नगरी व्यापयाम्बभूव ।
स्वयं चोन्मचवेध उज्जयिन्यां परिभ्रमन् काले सर्वान् स्वपुरुषान् युद्धाय सज्ज
स्वदत्तमयानुरोधेन स्वामिनि वासवदत्तया सह करेणुं भद्रवतीमधिरुह उज्जयिन्या
निर्गते शत्रुभिर्युध्यमान एव परिचार्य गृहीतः । अथ तदीयनीतिप्रयोगनैपुणीभमि-
नन्दता प्रद्योतेन स्वकन्यानुरूपपरलाभमुप्रीतेन वत्सराजमन्त्री यौगन्धरायणः
सत्कृत्य कीशान्नी मेषितः ।

तदेतद् यौगन्धरायणस्य लोकोत्तरं नीतिप्रयोगकौशलमेव वत्सराजेन प्रति-
नन्दते —

“ मिथ्योन्माद्यैश्च युद्धैश्च शास्त्रदृष्टैश्च मन्त्रितैः ।

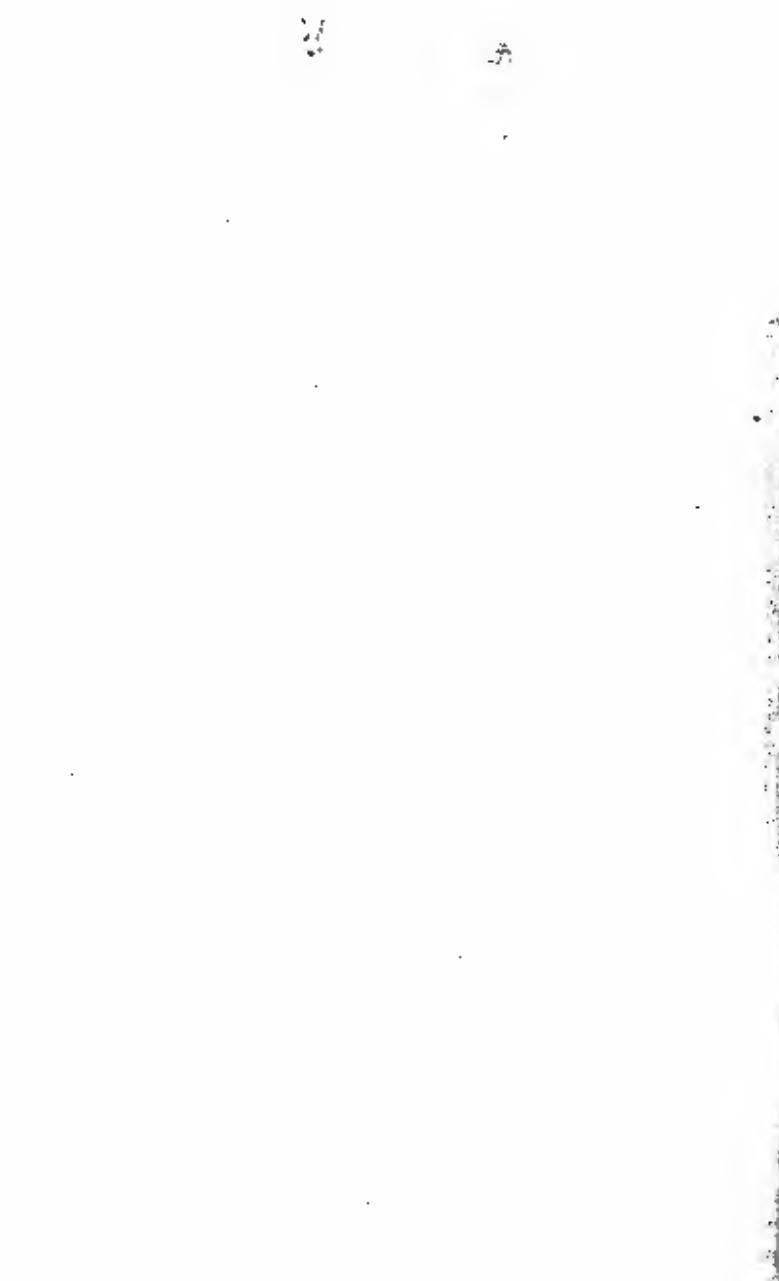
भवन्तैः सल्ल वयं मज्जमानाः समुद्धृताः ॥ ” (स्वप्न. अ. १. श्लो. १८)

Appendix IV.

श्लोकानुक्रमणिका ।

	पृष्ठम्		पृष्ठम्
भूमिः बद्धा कस्य	६७	धृष्ट्या कुरुहि	५७
भूमिः कश्च इषो	३४	मयं शरायं स	६२
अगुप्तारम्भ	५७	न धृष्ट्याम्बुव्य	३१
अक्षय्यागता	२९	निशितविमल	६२
अक्षय्यागुण	३५	परचक्रिता	१४
अक्षयितनिक	६८	परिष्कारम्	५३
अक्षयस्तम्बद्वो	२९	पर्यन्तु मां नरे	६६
अहः समुत्तीर्य	४७	पातुं वाचस्पदं	१
उन्मत्तच्छत्रवे	६६	पीनासस्य विक्र	१३
उन्मत्तसहस्रो	२३	पुरुषं प्रेषयि	१
एतत् तन्मयद्वय	१५	पूर्वं तावद् युद्ध	१७
एतानि साम्याय	१६	पूर्वं तावद् वै	३८
एवं वधिरदि	६९	भवतां वाधयो	७१
एष शोकप्रती	२०	भवन्त्वरजलो गावः	७३
कृपयप्रवित	१६	भारतात्मा कुले	७५
कन्याया वर	२६	महामुनेः परिधि	६८
कर्म या तस्य	२७	मन्त्रित्वे वधितो	६९
कारणैर्बहुभिः	७२	मम ह्यन्तर	२५
महाद्विजय	२३	यथा नरत्वाङ्ग	५
कुलं तत्त्वच्छत्रव्यं	२६	यदस्य चासौ कु	७०
क्षेत्रे तु सत्येव	५२	यदि तां वैव त	६४
गन्धस्थाभोरण	६७	यदि शत्रुवक	२९
युद्ध म विवाम्नि	७२	या सा मल्लिका	६९
विरमारिणये	६६	रिपुगतमप	६५
मेवच्छाभिसेस	४२	रिपुपुत्रता	१९
द्वर्गाङ्गुस्तिभि	२४	नैरे भयं परि	६५

	पृष्ठम्		पृष्ठम्
व्यस्यं न तामस	१४	तेजाभिर्मनसा	४९
व्यस्यं बलं बहु	४	जीवनेनाह	४१
व्यस्यहरेभसा	४८	आतस्य चक्ष	४८
प्रोक्तो वधना	१२	सिग्यं च सीकृ	५
वपता हरेयितुं	५२	स्निग्धेष्वापुज्यं	३
राहुं पश्यन्तु मे	३३	इत्या गजान्	११
क्षुतिद्वयम्	३५	इत्यप्राप्ते हि वो	७१
सुभ्रामिष	५४

शुद्धिपत्रम् ।

पृष्ठम्	पङ्क्तिः	अशुद्धम्	शुद्धम्
३	३	ग्राणि	ग्रायि
७	२	होदी	हीनो
५४	"	क्षराभो	क्षीराभा
६९	१५	ता	त

Cal
M 161206

Central Archaeological Library,
NEW DELHI.

238-91

Call No. Sa & N/Bla/Gran.

Author—Ganapati Sastri, T

Title—Pratijayangandharayana.

Borrower No.	Date of Issue	Date of Return

Let us keep this book as clean as our minds

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI

Please help us to keep the book
clean and moving